Kulturhistorisk byggnadsinventering
Herrljunga tätort

Herrljunga kommun, nr 57 A

Förvaltningen för kulturutveckling 2022

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

Kulturhistorisk byggnadsinventering
Herrljunga tätort, Herrljunga kommun
Nr 57 A

Uppdragsgivare: Emil Hjalmarsson, Herrljunga kommun
Projektgrupp VGR: Marie Odenbring Widmark, Karin Lundberg, Daniel Hedin
Utförare: Daniel Hedin

Kulturmiljö, Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen
2022

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

Herrljunga kommun

Förord

Hus, platser och landskap innehåller avtryck av historien. De kan vara mer eller mindre tydliga eller lätta att uppfatta. De kan liknas vid årsringar som berättar om olika skeden, ideal och händelser som format platsen, och i kombination med de mer immateriella berättelserna bygger de platsens identitet. Den kan innehålla både positiva och negativa minnen och berättelser som tillsammans ger platsen dess mening och djup.

Kulturmiljön är därför ett av fundamenten i vår livsmiljö, det utgör en viktig grund att stå på och bygga vidare utifrån. Viktigt att ha med sig i samhällsplaneringen är att kulturmiljön är unik för varje plats och till skillnad från mycket annat går den inte att återskapa om den en gång rivs bort.

I denna rapport har vi fångat en del av det som är orten Herrljungas historia avspeglad i bebyggelsen. Här lyfts kulturhistoriskt intressant bebyggelse fram som på olika sätt speglar samhällets utveckling, gestaltning och estetiska ideal och sociala förhållanden. Rapporten bygger på en kulturhistorisk bebyggelseinventering utförd under 2022. Avsikten med inventeringen och rapporten är att skapa ett gott kunskapsunderlag för den fortsatta planeringen och utvecklingen i Herrljunga och samtidigt väcka intresse för bevarande av Herrljungas kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse och särart.

Inventeringen har utförts av Förvaltningen för kulturutveckling på uppdrag av Herrljunga kommun.

Jan Johansson
Enhetschef Kulturmiljö
Förvaltningen för kulturutveckling
Västra Götalandsregionen

Emil Hjalmarsson
Plan- och byggchef
Kommunarkitekt
Herrljunga kommun

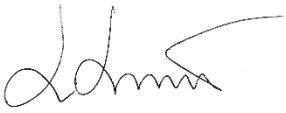

Innehållsförteckning

Inledning ... 8
Upplägg och indelning ... 8
Process ... 9
Källmaterial ... 9
Tidigare inventeringar ... 10
Kulturvärde ... 10
Bedömning och urval ... 11
Gradering ... 11
Karaktärisering ... 11
Lagstiftning och ansvar ... 13
Ansvar och skydd av kulturhistorisk bebyggelse ... 13
Plan- och bygglagen (PBL) ... 13
Kulturmiljölagen (KML) ... 13
Riksintresse för kulturmiljövården ... 14
Statliga byggnadsminnen ... 14
Bebyggelseregistret ... 14
Kommunal planering ... 15
Historik ... 15
Översiktsplan ... 15
Detaljplanering ... 15
Kartmaterial och stadsplaner ... 17
Kartor ... 17
Stadsplaner ... 20
Historik ... 22
Herrljunga ... 22
Stations- och municipalsamhället ... 24
1860–1910-talets bebyggelse i stations- och handelssamhället ... 27
Det sena 1800-talets stationssamhälle ... 27
Kvarters- och handelsstaden ... 28
Herrljunga ... 29
Karaktäristik ... 30
Referensobjekt ... 34
Utvalda presenterade referensobjekt ... 35
1910–1920-talets bebyggelse ... 45
Jugend, nationalromantik och 1920-talsklassicism ... 45
Herrljunga ... 45
Karaktäristik ... 46
Referensobjekt ... 49

Utvalda presenterade referensobjekt ... 50
1930–1950-talets bebyggelse ... 53
Egnahem och funktionalism ... 53
Herrljunga ... 55
Karaktäristik ... 56
Referensobjekt ... 60
Utvalda presenterade referensobjekt ... 62
1960–1980-talets bebyggelse ... 74
Rekordår och miljonprogram ... 74
Herrljunga ... 75
Karaktäristik ... 76
Referensobjekt ... 80
Utvalda presenterade referensobjekt ... 81
Agrara spår ... 87
Agrara spår i Herrljunga ... 87
Karaktäristik ... 88
Referensobjekt ... 90
Utvalda presenterade referensobjekt ... 91
Utbildnings- och fritidsbebyggelse ... 94
Bebyggelse för utbildning och fritid i Herrljunga ... 94
Karaktäristik ... 96
Referensobjekt ... 97
Presenterade referensobjekt ... 98
Vård-, omsorgs- och kommunal bebyggelse ... 101
Vård-, omsorgs- och kommunal bebyggelse i Herrljunga ... 101
Karaktäristik ... 102
Referensobjekt ... 103
Presenterade referensobjekt ... 104
Kyrklig bebyggelse ... 107
Kyrklig bebyggelse i Herrljunga ... 107
Karaktäristik ... 109
Referensobjekt ... 111
Presenterade referensobjekt ... 112
Hembygds- och folkparksbebyggelse ... 115
Hembygds- och folkparksbebyggelse i Herrljunga ... 115
Karaktäristik ... 116
Referensobjekt ... 117
Presenterade referensobjekt ... 118
Industri- och verksamhetsbebyggelse ... 120
Industri- och verksamhetsbebyggelse i Herrljunga ... 120
Karaktäristik ... 120

Referensobjekt 122
Presenterade referensobjekt 123
Bebyggelsens uttryck efter 1980 127
Torg- och parkmiljöer 129
Föränderlighet 132
Sammanfattning och rekommendationer 140
Förteckning över fastigheter/referensobjekt 141
Mer läsning 144
Webbaserad läsning 144
Litteratur 144
Tidigare inventeringar 144
Käll- och litteraturförteckning 145
Otryckta källor 145
Arkiv 145
Muntliga källor 145
Tryckta källor och litteratur 145
Tryckta källor och litteratur 145
Elektroniska källor 146

Inledning

Upplägg och indelning

Varje tid har sin årsring. När en kulturhistorisk byggnadsinventering genomförs blir det tydligt hur ett samhälle har utvecklats och vad som påverkat den utvecklingen. Herrljunga har gamla anor och dagens tätort utvecklades på platsen där Västra stambanan drogs fram. Ett stationssamhälle som blev ett municipalsamhälle, en köping, en kommuns centralort. Förvaltningen för kulturutveckling har under våren 2022 inventerat bebyggelsen inom Herrljunga tätort på uppdrag av Herrljunga kommun. Underlaget ska spegla det som är Herrljunga tätort, ge en generell och en specifik bild av det som Herrljunga tätort består av. Karaktären är de årsringar som växt fram över tid genom handelssamhällets tätbebyggda miljö längs Storgatan, större villabebyggelse kopplat till industrialiseringen på orten, en befolkningsökning under efterkrigstid likt många andra tätorter som gett spår i flerfamiljshus och egnahem, som passerar vidare in i miljonprogramsbebyggelse och rationella småhusområden med närhet till natur.

Drygt 100 byggnader har inventerats vilka står som representanter för de kategorier som ska spegla Herrljunga tätort; 1860–1910-talets stations- och handelssamhälle, 1910–1920-talets bebyggelse inspirerad av jugend, nationalromantik och klassicism, 1930–1950-talets egnahemstankar och funktionalism i en ny modern tid, 1960–1980-talets rekordtid med omfattande byggande in i miljonprogrammet med småhus och flerfamiljsbostäder. Vid sidan av tidskaraktäriseringen belyses agrara spår i bebyggelsen, utbildning- och fritidsbebyggelse, vård-, omsorgs- och kommunal bebyggelse, kyrklig bebyggelse, hembygds- och folkparker samt industri- och verksamhetsrelaterade byggnader. Allt detta formar den gemensamma kulturmiljön som är ett fundament i vår gemensamma livsmiljö och en viktig grund att stå på och bygga vidare från. Kulturmiljön är unik för varje plats och den går inte att ersätta när den en gång försvunnit.

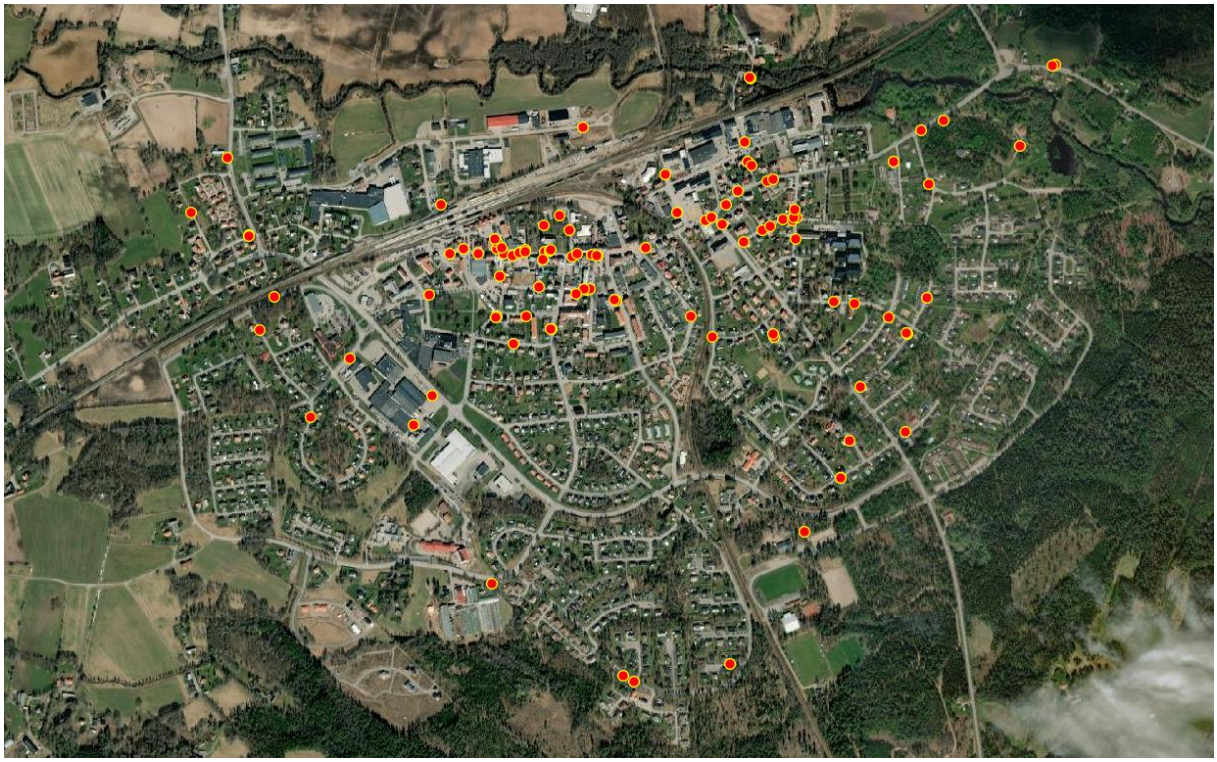

Kartutsnitt från inventeringen av byggnader i Herrljunga via GIS. Källa ARC-GIS.

Process

Initialt i processen avgränsades området för inventeringen av kulturhistorisk bebyggelse till tätbebyggd, detaljplanelagd yta inom Herrljunga tätort vilket inkluderar bland annat Altorps-, Kartholmens- och Nedergårdens industriområden, idrotts- och folkparksområden i söder, hembygdsparken i öster samt kvarnområdet i norr. Fältarbete för att översiktligt bestämma de byggnader som skulle representera bebyggelsen genomfördes och följdes av en fotografering och kategorisering av de utvalda objekten genom en GIS-applikation. Arkiv- och litteraturstudier kompletterar dels byggnadernas kontext, dels det större perspektivet inom Herrljunga.

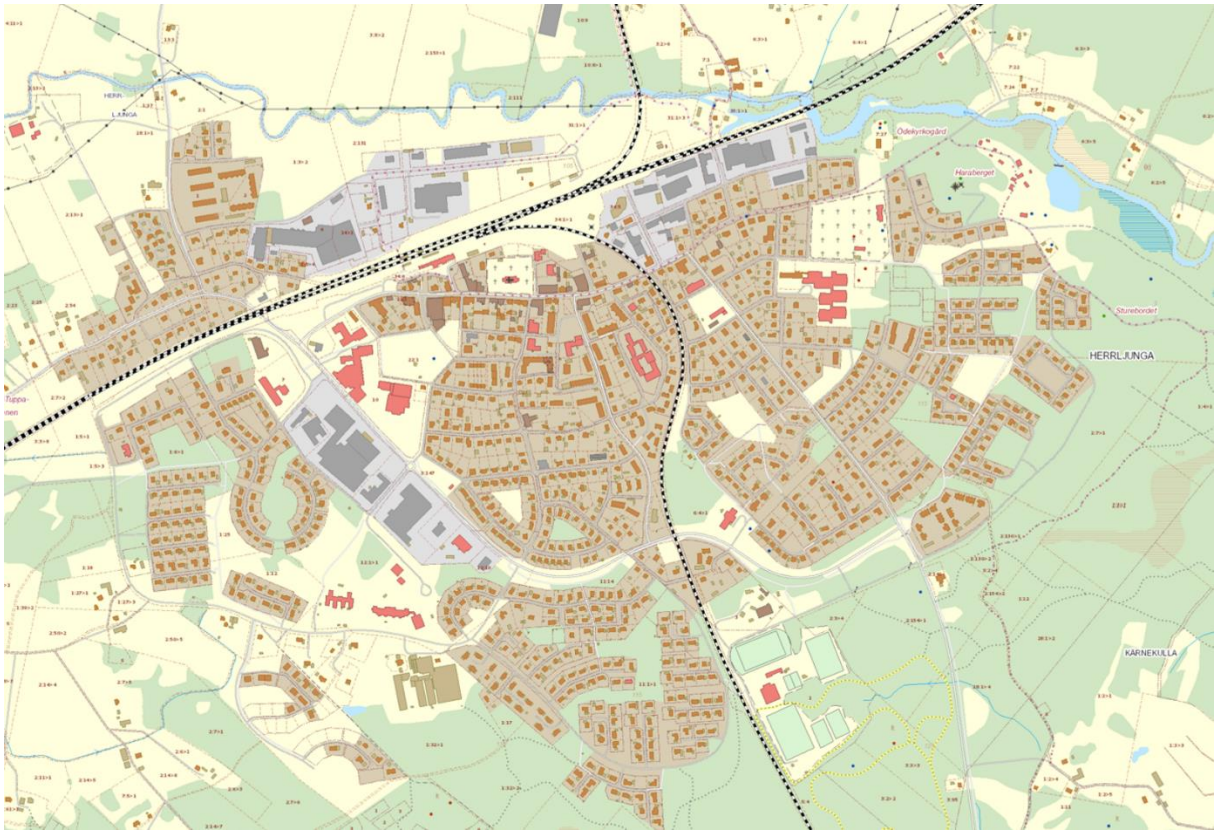

Inventerat område inom detaljplanelagt område. Källa Herrljunga kommun GIS.

Källmaterial

Tidigare inventeringar av Herrljunga kommuns kulturmiljöer ger en bild av kulturmiljön vid den specifika inventeringen; hur den förändrats fram till den dåvarande inventeringen som ett underlag för eventuella sentida förändringar. Litteratur inom generella bebyggelsemönster ger en bild över den riktning som bebyggelse och arkitektur har tagit över tid, en spegling som jämförs med Herrljunga och den specifika bebyggelse som finns just på platsen. Verket *Sveriges bebyggelse*. Statistisk – topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Älvsborgs län, del VII. från 1951 har använts som ett uppslagsverk för den bebyggelse som uppförts före 1950-talet för att få en detaljerad information men även för att härleda eventuella förändringar i bebyggelsen. Uppsatser inom ämnen som municipalsamhälle och rekordår/miljonprogrammets avspeglingar i bebyggelsen blir ett akademiskt komplement exempelvis hembygdslitteratur som speglar det specifika. Bildmaterial genom digitala och tryckta källor ger ett tidsdokument för en specifik byggnad eller större delen av ett område för att se hur en bebyggelse förändrats över tid. Flygfotografier är en källa för att se en utveckling som kan användas

som en jämförelse med kartmaterial som ger en än mer övergripande bild av ett samhälles utveckling över tid. Kommunalt arkiv har specifika fastigheters ärenden där ritningsunderlag från bygglov är en del i en bild över det specifika boendet men som kan ge en större bild av bebyggelsen i jämförelse inom och utom kommunen. Fotografering har genomförts av Daniel Hedin under april och maj 2022.

Tidigare inventeringar

Inventeringar av Herrljunga kommuns kulturmiljöer har tidigare genomförts och publicerats. Två av dessa tre kulturmiljöunderlag har täckt in hela kommunen vilket innebär att tätorten inte varit fokusområde. Rapporten *Kulturhistorisk inventering tätorten från 1977 av Älvsborgs läns museiförening* har ett fokus på Herrljunga mest centrala tätort och dess bebyggelse. *Kulturhistorisk byggnadsinventering* från 1990 av Älvsborgs länsmuseum och *Herrljunga kommun Kulturmiljöprogram* från 1995 av Älvsborgs länsmuseum täcker in hela kommunen och dess bebyggelse beskriven i detalj och övergripande som även inkluderar lagstiftning.

Kulturvärde

Riksantikvarieämbetet har genom ett projekt tagit fram en plattform för kulturhistorisk värdering och urval. Plattformen beskriver ett förhållningssätt för att ge stöd för arbetet med kulturhistorisk värdering och urval. Plattformen bidrar till en samsyn på arbetsprocesser och begrepp och tydliggör hur kulturarv och kulturmiljöer värderas. Plattformen ska också ge förutsättningar för en mer rättssäker tillämpning av lagar och förordningar på kulturarvsområdet.

Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som bedöms vara värdefullt i den fysiska miljön ur ett kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende. Kulturmiljö är ett begrepp som omfattar allt som människan har påverkat i den fysiska miljön. Kulturvärden behöver inte alltid vara höga och kan i varierad grad tillskrivas enskilda byggnader, hela miljöer, landskapsavsnitt, anläggningar och lämningar. Utöver kulturvärden kan kulturmiljön representera en rad olika typer av värden för olika offentliga och privata verksamhetsintressen och medborgargrupper som biologiska och ekonomiska värden. Bebyggelsens och landskapets kulturvärde kan bedömas ur tre kompletterande perspektiv: kulturhistoriskt, estetiskt och socialt perspektiv. Perspektiven kan enskilt eller tillsammans motivera olika former av åtgärder för att tillvarata kulturvärden i kommunal planering. Ett objekts kulturvärden utgörs av kompletterande perspektiv som är delvis överlappande, men till stora delar åtskilda.

- Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv avser bedömning av möjligheter att utvinna och förmedla kunskaper om olika skeenden och sammanhang. Genom det skapas en förståelse av människors livsvillkor i skilda tider som även inkluderar dagens förhållanden. Bedömningen förutsätter kunskap inom bland annat arkeologi, historia, arkitektur- och konsthistoria, etnologi och kulturgeografi.

- Värdering ur ett estetiskt perspektiv gäller bedömning av rumsliga, visuella och akustiska egenskaper i den fysiska miljön. Värderingen bygger på kunskaper inom bland annat konstvetenskap och arkitektur.

- Värdering ur ett socialt perspektiv innebär en bedömning av människors relationer till kulturmiljön, hur olika grupper av individer använder, uppfattar och värdesätter bebyggelse och landskap. Bedömningen utgår från sociologiska, psykologiska eller ekonomiska metoder.

Bedömning och urval

Urvalet av byggnader för den kulturhistoriska byggnadsinventeringen har skett med stöd av Riksantikvarieämbetets plattform för kulturhistorisk värdering, utifrån kulturhistoriskt perspektiv, genom ett estetiskt perspektiv samt ur ett socialt perspektiv. Utvalda representanter ger en övergripande karaktärisering för en tätort som växt fram mellan 1860-talet till 1980-talet (inkluderat två byggnader från 1990- och 2010-tal; gymnasieskolan inom Björken 10 invigd 1999 och kapellet inom Herrljunga 2:50 från 2010).

Gradering

Den utvalda bebyggelsen har graderats enligt följande gradering (PBL och KML):

- Allmänt bebyggelsevärde PBL 8:17
- Högt allmänt bebyggelsevärde PBL 8:17
- Särskilt värdefull bebyggelse PBL 8:13
- Särskilt värdefull bebyggelse – skyddad i plan PBL 8:13
- Byggnadsminne eller skyddad kyrka KML 3 och 4 kap

Karaktärisering

Karaktäriseringen av områden inom Herrljunga tätort har gjorts baserat på den bedömning och urval som gjorts. En generell områdeskaraktärisering har gjorts baserat på en tidsgeneralisering samt övriga kategorier. Områden och dess utvalda bebyggelse har visualiserats genom färgmarkeringar. Dessa områden är generaliserade och är inte homogena enligt en viss tid eller en viss kategori.

Bilder är enligt följande (från överst vänster till nederst höger);
1860–1910-talets stations- och handelssamhälle, 1910–1920-talets bebyggelse, 1930–1950-talets bebyggelse, 1960–1980-talets bebyggelse, agrara spår, utbildnings- och fritidsbebyggelse, vård-, omsorgs- och kommunal bebyggelse, kyrklig bebyggelse, hembygds- och folkparksbebyggelse samt industri- och verksamhetsbebyggelse. Den del av bebyggelsen inom det inventerade avgränsade området som inte är kategoriserad är en blandad bebyggelse som inte har generaliserats.

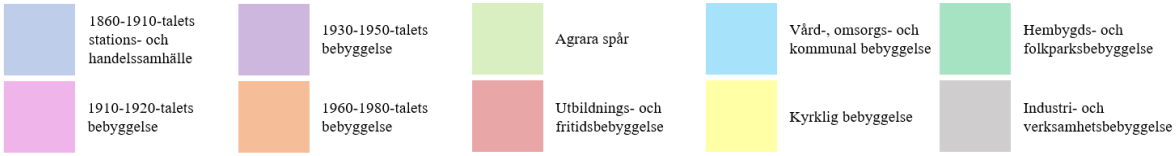

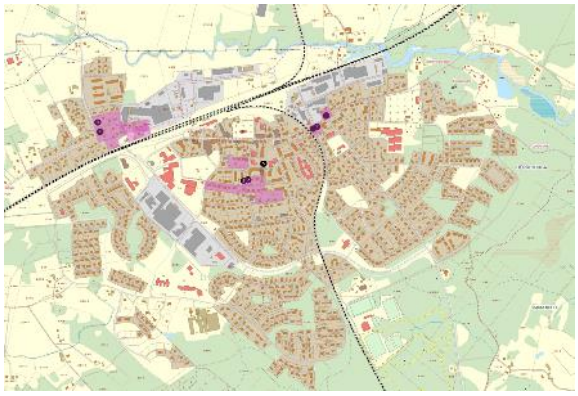

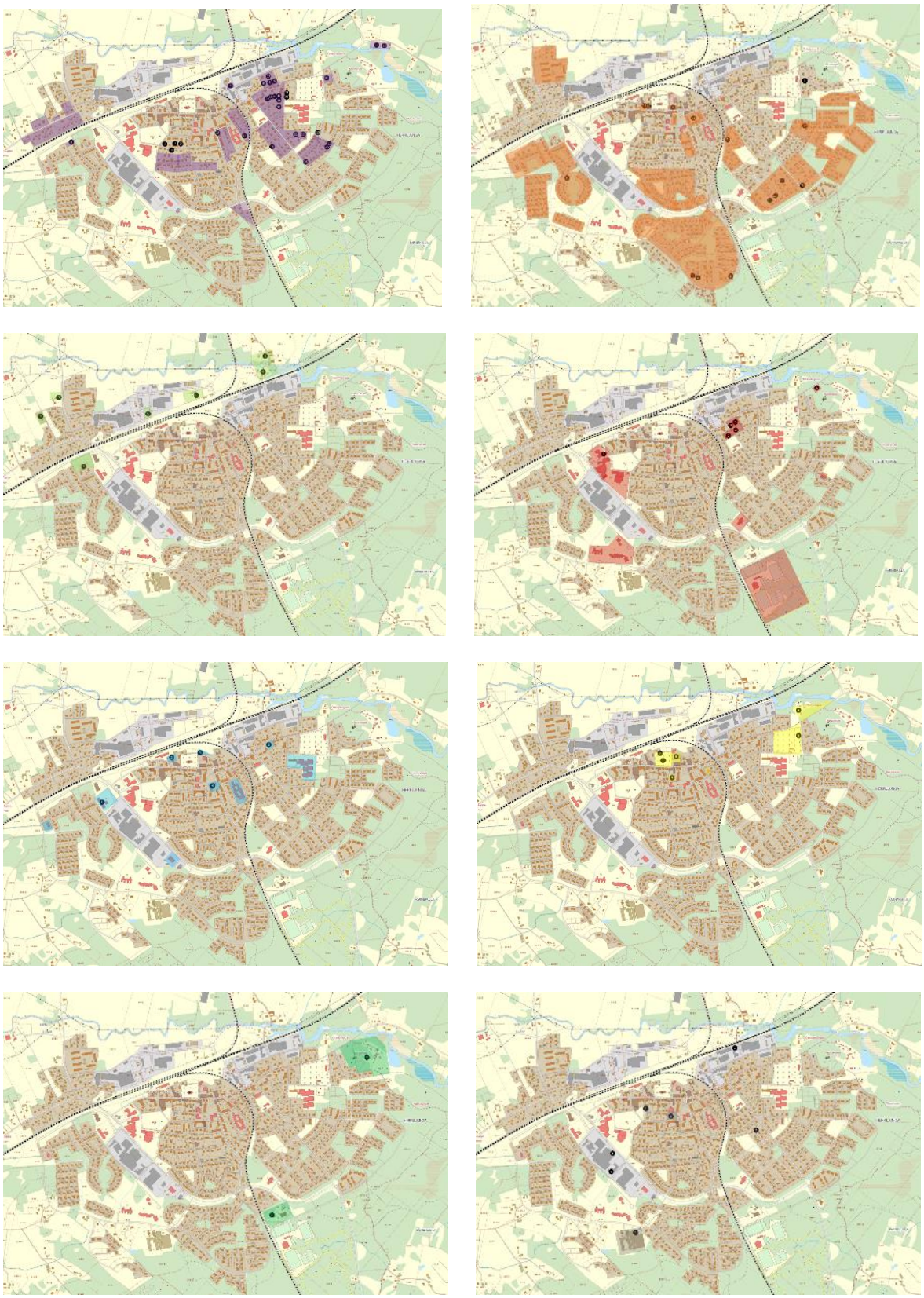

Kartillustrationer över utvalda karaktäriserade områden, tidsgeneralisering och övriga kategorier. Källa Herrljunga kommun GIS.

Lagstiftning och ansvar

Ansvar och skydd av kulturhistorisk bebyggelse

Genom att bebyggelse bevaras skapas möjligheter till förståelse för historiska sammanhang. En välbevarad byggnad kan utgöra en slags kontinuitet eller en referenspunkt i en föränderlig värld vilket får konsekvenser för hur betraktaren ser på världen och historien. En byggnad skyddas bäst när dess ägare är intresserad, kunnig och lyhörd för äldre tiders estetik och tradition. Bebyggelse kan dock åtnjuta skydd genom speciella lagar och förordningar. Kulturmiljölagens portalparagraf slår fast att ”det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla”. Därmed kan det sägas att såväl myndigheter som enskilda fastighetsägare har ett ansvar att visa hänsyn och aktsamhet för de byggnader som anses ha kulturhistoriska värden.

Plan- och bygglagen (PBL)

Plan- och bygglagen (2010:900) är ett verktyg för sammanvägning av allmänna och enskilda intressen kring byggande. Enligt Plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska särskilt värdefull bebyggelse. För samtlig bebyggelse gäller även varsamhetskravet vilket innebär att bebyggelsens särart och karaktärsdrag ska tas tillvara vid ändring eller vid underhåll. Plan- och bygglagen gäller alltid, både exteriört och interiört, även om det gäller en åtgärd som inte kräver bygglov. Det är en fastighetsägare eller en byggherres ansvar att lagen följs. Kapitel 8 i PBL (201:900) är det viktigaste skyddet när det gäller kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Här följer ett utdrag av 8 kap 13, 14 och 17 §§:

- 8 kap 13 §: Förbud mot förvanskning: en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

- 8 kap 14 §: Underhåll och varsamhet: Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § gällande ett byggnadsverks tekniska egenskaper, i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

- 8 kap 17 §: Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Kulturmiljölagen (KML)

Kulturmiljölagen (1988:950) innehåller bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål. Kulturmiljölagen är den centrala lagen för kulturmiljövården. I lagen anges att Länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i länet och att Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet. Byggnadsminnen omfattas av det tredje kapitlet och kyrkliga kulturminnen omfattas av det fjärde kapitlet.

3 kap byggnadsminnen: byggnadsminnen är byggnader eller anläggningar som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Ett byggnadsminne kan bestå av en enskild byggnad eller ett område med flertalet byggnader. Det kulturhistoriska värdet bedöms ur flera aspekter som arkitektur, materialitet, byggnadens

konstruktion eller placering i en miljö. Även historiska, sociala eller symboliska aspekter har betydelse. Länsstyrelsen bedömer en ansökan om byggnadsminnesförklaring ur ett regionalt och nationellt perspektiv. För att värdet ska tillvaratas fastställs skyddsbestämmelser för byggnadsminnet. Länsstyrelsen har ett tillsynsansvar och prövar eventuellt tillstånd för att åtgärder som strider mot skyddsbestämmelserna.

4 kap kyrkliga kulturminnen: Kulturmiljölagen omfattar Svenska kyrkans kyrkobyggnader, gravkapell, kyrkotomter med murar, kyrkliga inventarier och begravningsplatser. Kyrkobyggnader och kyrkotomter ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minsks och att utseendet och karaktären inte förvanskas. Kyrkobyggnader som tillkommit före utgången av 1939 och som per den 1 januari 2000 ägdes och förvaltades av Svenska kyrkan omfattas av tillståndsplikt. Tillstånd krävs för restaurering, renovering eller ombyggnation. Tillstånd utfördas av Länsstyrelsen. Tillstånd gäller även om inventarier ska konserveras, restaureras, repareras, avyttras eller flyttas.

Riksintresse för kulturmiljövården

Riksantikvarieämbetet beslutar om vilka områden som är av riksintresse för kulturmiljövården, detta i enlighet med miljöbalkens tredje kapitel. Ett riksintresseområde för kulturmiljövården kan vara små miljöer som speglar en speciell historisk epok till ett landskapsavsnitt som utvecklats över lång tid. Kommunen har ansvaret i översiktsplanen när det gäller hur riksintresset ska tillgodoses.

Statliga byggnadsminnen

Förordningen om statliga byggnadsminnen (2013:558) innebär att regeringen beslutar om en statlig byggnad eller anläggning ska bli byggnadsminne efter en framställan av Riksantikvarieämbetet. Byggnaden eller anläggningen ska berätta om väsentliga delar av Sveriges historia inkluderat statlig förvaltnings historia. Byggnaden eller anläggning ska också vara synnerligen märklig. Riksantikvarieämbetet lämnar förslag på nya byggnadsminnen och ansvarar för tillsyn av dessa.

Bebyggelseregistret

I Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister listas de byggnader eller den bebyggelse som har ett definierat kulturvärde. Det kan vara byggnadsminnen och kyrkobyggnader men även vara andra byggnader och miljöer som har ett värde. I Herrljunga finns följande anläggningar listade:
Herrljunga kyrka från 1865, Herrljunga kraftstation (vid Herrljunga kvarn) från 1858 samt Herrljunga missionskyrka från 1898. Byggnad listad utöver ovan byggnader är Herrljunga kyrkas bårhus från 1950. Listade miljöer är: Herrljunga kyrkomiljö, det äldre skolhuset norr om församlingshemmet samt Herrljunga sommarhem byggt 1933 och sålt 2004 som bostad.

Kommunal planering

Historik

1907 antogs den första stadsplanelagen som gjorde det möjligt att genom en stadsplan styra utformningen av byggnader och dess funktioner. Det var ett steg mot det som kom att kallas det kommunala planmonopolet. 1947 stiftades en ny byggnadslag och byggnadsstadga som reglerade tätbebyggda områden och genom det gavs kommunen styrmedel för att bestämma över planeringen av byggnationen. Härigenom infördes generalplanen som oftast utarbetades av varje kommun utan någon offentlig inblandning vilket gjorde den till ett riktlinjedokument men utan rättslig verkan. Med den nya byggnadslagen 1947 infördes begrepp som tät- och glesbebyggelse vilket var en förutsättning för en tydligare koncentration av bebyggelsen. 1959 ålades kommunerna att upprätta stads- och byggnadsplaner utan statligt inflytande. Samma år infördes en ny byggnadsstadga som innebar att kommunerna helt fick ansvar för byggnadsnämnden.

Under 1960-talet utgick planeringen främst utifrån utbyggnaden av infrastruktur, handel, kontor och större bostadsområden vilket medförde stora rivningar i äldre tätortscentrum. 1972 infördes kravet om att bebyggelse skulle ha en planmässigt lämplig lokalisering vilket var ännu ett steg att stärka kommunernas roll inom planeringen. 1973 fanns det fyra så kallade planinstitut; regionplanen som var en samordnande plan över flera kommuners planläggning, generalplanen som reglerade den enskilda kommunens plan, stadsplanen som upprättades för en stadsmässig bebyggelse samt byggnadsplanen. Plan- och bygglagen (PBL) infördes i juli 1987 och reviderade ytterligare kommunernas fysiska planering vilket ledde till en fortsatt decentralisering.

Översiktsplan

Översiktsplanen har en central roll i kommunernas arbete att formulera strategier för en hållbar utveckling på lång sikt. Översiktsplanen ska ange en långsiktig och övergripande utvecklingsstrategi som grunddragen i den avsedda användningen av mark- och vattenområden. Planen ska visa hur kommunen tar hänsyn till allmänna intressen samt hur riksintressen ska tillgodoses och hur miljökvalitetsnormer ska följas. Översiktsplanen ska vägleda hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Planen ska kunna förstås och användas av olika aktörer som professionella användare och privatpersoner. Kommunens ställningstaganden ska framgå på ett tydligt sätt för att underlätta tillämpningen av planen samt för att öka förståelsen för kommunens bedömningar. Kommunen ska redovisa planens konsekvenser.

Herrljunga kommuns översiktsplan är gällande mellan 2017 – 2035. I planen beskrivs Herrljunga som en gammal kulturbygd med en rik historia från förhistorisk tid genom medeltid till nutid. Sten-, brons- och järnålderslämningar är spår som vittnar om denna långa historia. De riksintressen för kulturmiljövården som tas upp i översiktsplanen är inom kommunen Hov, Fölene och Jällby. De kulturhistoriskt värdefulla miljöer som planen innehåller är tjugoen av blandad karaktär, som bland annat sten- och järnåldersmiljöer, skifteslandskap, bondgårdar, säteri, tings- och handelsplatsen i Ljung samt Herrljunga tätort. I planen går att läsa om skydd av kulturmiljö enligt Kulturmiljölagen och som byggnadsminnen där Herrljunga kommun endast har ett byggnadsminne: Gäsene tingshus i Ljung.

Detaljplanering

En byggnad eller ett område som är särskilt värdefullt utifrån historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och inte får förvanskas kan skyddas i den kommunala detaljplaneringen i den fysiska planeringen. Detaljplanen används som ett verktyg för det lokala politiska ställningstagandet om

utformningen av bebyggelse och vid mark- och vattenanvändning och gäller för ett avgränsat område, allt från en enstaka fastighet till en stadsdel. Bestämmelser som läggs in i en detaljplan är juridiskt bindande och omfattar rättigheter och begränsningar vid förändringar i ett område. Bestämmelser kan gälla exempelvis vad som får byggas, vad en byggnad eller mark ska användas till, utformning och byggnadshöjd. En detaljplan gäller tills att den upphävs eller ersätts av en ny.

Skydd av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse markeras med bokstäverna **q** och **k**:

- **q**: bestämmelsen innebär att byggnaden har ett särskilt kulturhistoriskt värde och att den inte får förvanskas. q är det starkaste skyddet en byggnad kan ha i en detaljplan. I plankartan preciseras vad som inte får förvanskas i skyddsbestämmelser och här kan rivningsförbud anges samt bestämmelser för hur den befintliga utformningen ska bevaras. Även ej bygglovspliktiga åtgärder kan regleras med q, exempelvis interiöra förändringar.

- **k**: bestämmelsen innebär att en byggnads karaktär och det kulturhistoriska värdet ska tas tillvara vid en ändring. I plankartan preciseras varsamhetsbestämmelserna, exempelvis kulör vid ommålning och utformning av fönster och balkonger. k-bestämmelsen hindrar inte att originaldetaljer byts ut. Ej byggnadslovspliktiga åtgärder kan inte regleras med k.

Storgatan vid Järnvägsplatsen. Källa VMVK02797 Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Kartmaterial och stadsplaner

Kartor

Kartmaterial är en informationskälla som berättar en utveckling av landskapet genom olika förutsättningar. Skiftesreformerna är en förutsättning som berättar hur landskapet såg ut och hur det skulle bli. Den ekonomiska kartan är utförligt detaljerad och visar ett land i utveckling. Den plats som idag är Herrljunga tätort ligger väster om dåtidens Herrljunga by. Herrljunga by går att följa på storskifteskartor och genom de expropriationskartor som togs fram i samband med dragningen och byggandet av Västra stambanan. Genom att följa äldre kartmaterial och jämföra med dagens underlag, kan spår tydas i landskapet. Som den väg som passerade Herrljunga by, som sedermera blev den gata som löper genom samhället, Storgatan.

Överst vänster Storskiftskarta Herrljunga by, 1800. Källa: 15-HEJ-45, Lantmäteriet. Överst höger Storskifteskarta Herrljunga socken, 1800. Källa: Herrljunga socken 1–7, Lantmäteriet. Nederst Herrljunga by samt byns placering intill området för sträckning av Västra stambanan, 1856. Källa: 15-EXR-23, Lantmäteriet.

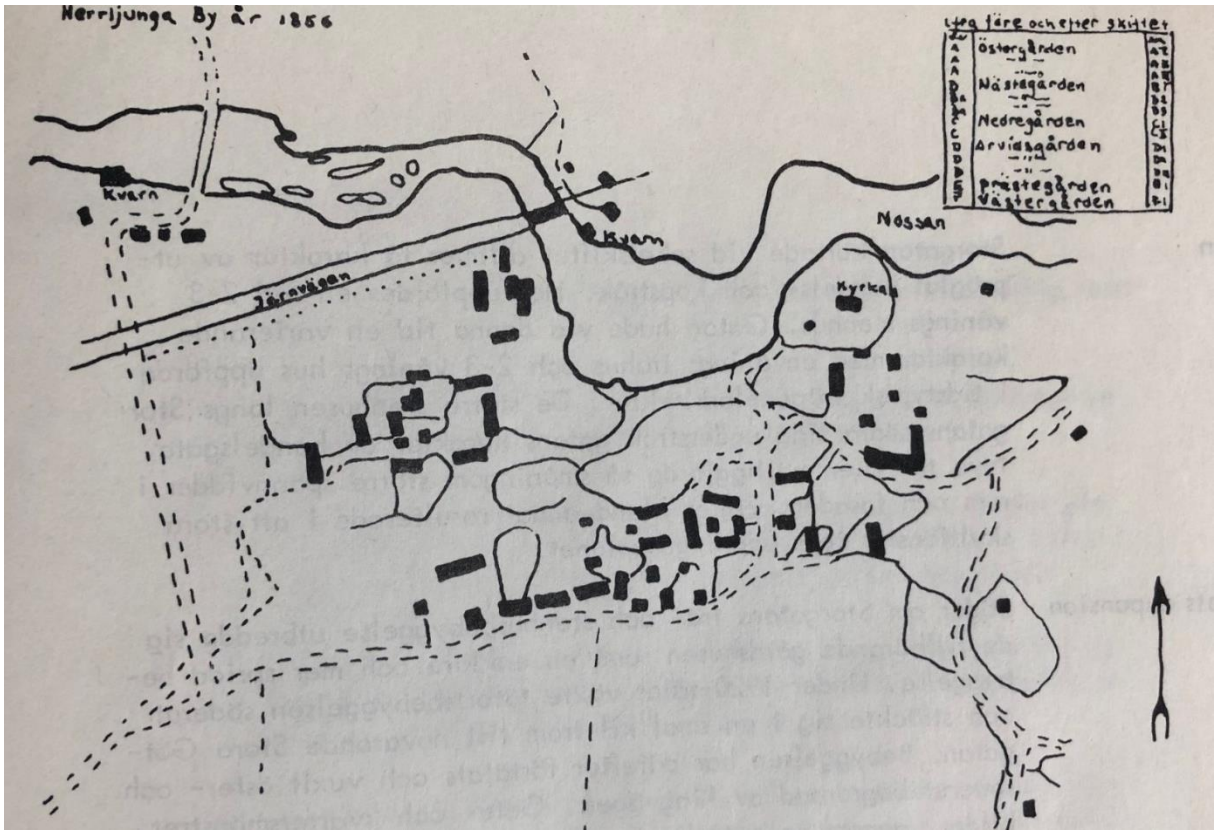

Herrljunga by, 1856. Källa Älvsborgs läns museiförening, Kulturhistorisk inventering 16, 1977.

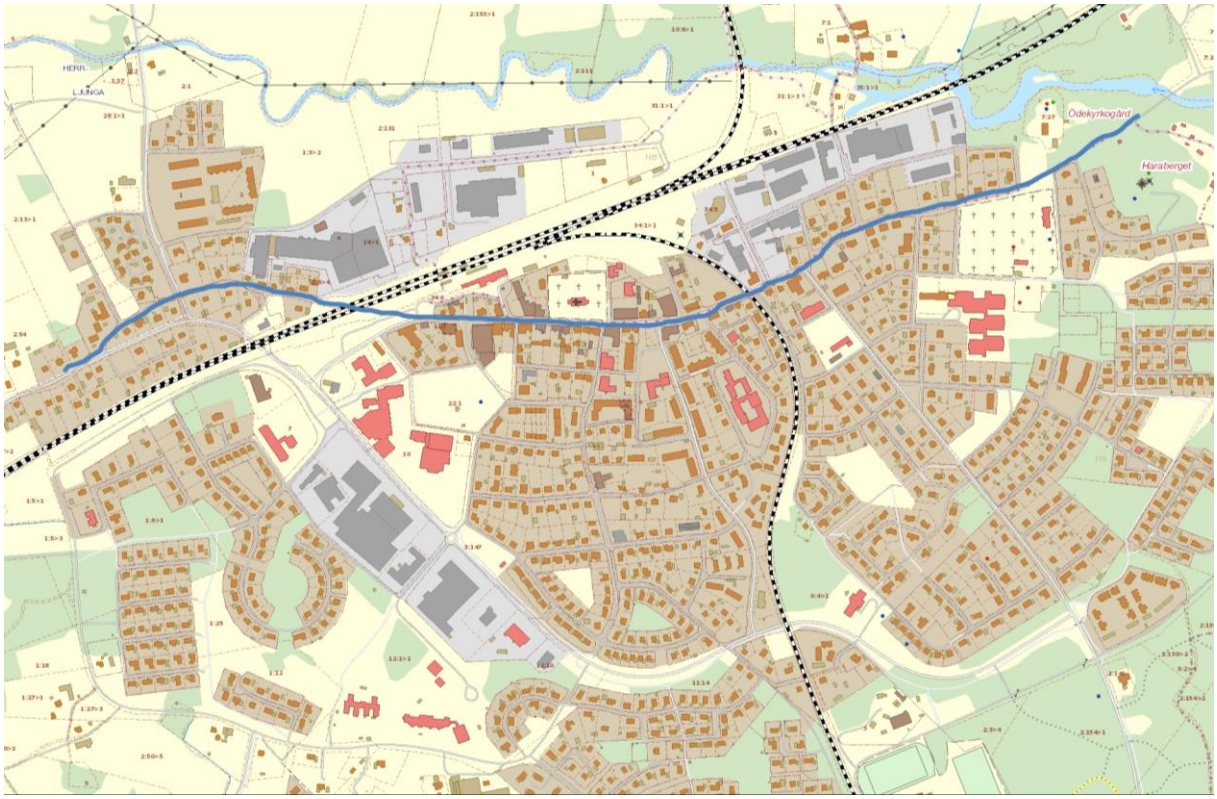

Vägstrukturen genom Herrljunga by enligt kartmaterial från 1800-talet markerad enligt dagens sträckning av Storgatan. Källa Herrljunga kommun GIS.

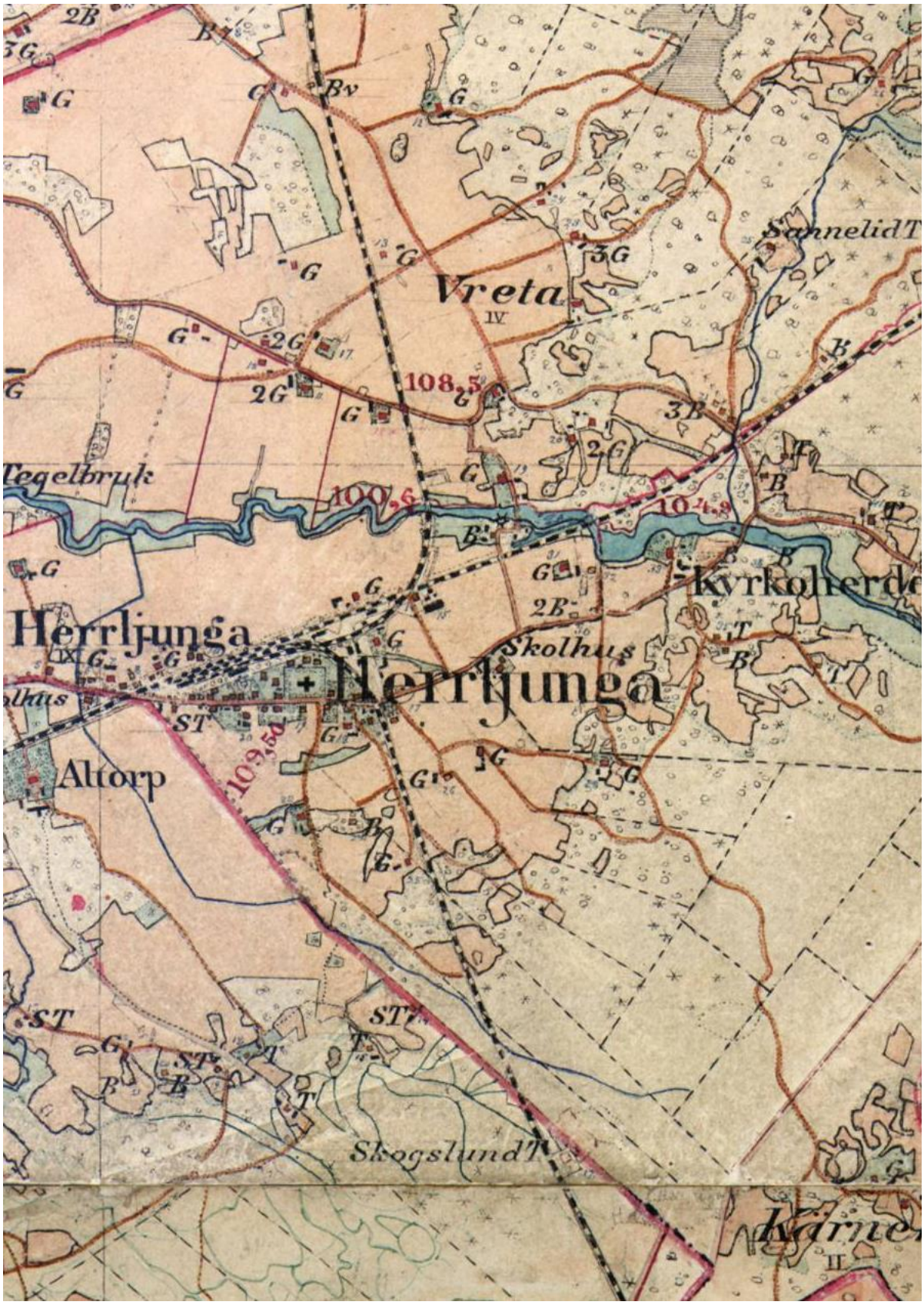

Häradsekonomiska kartan Herrljunga, 1890-tal. Källa J-112-42-25, Lantmäteriet.

Stadsplaner

Herrljunga tätort har två stadsplaner. Den första stadsplanen avgränsades i norr av Västra stambanans sträckning, i öster av Kvarnvägen och de östra fastighetsgränserna av kvarteret Mimer 12 och 17. I söder löper stadsplanegränsen genom kvarteret Ängen och Mimer, Åkerblomman, Styrbjörn och Enen där den på flertalet platser löper längs nuvarande fastighetsgränser. I söder fortsätter gränsen längs de södra fastighetsgränserna av de norra fastigheterna inom kvarteret Granen samt söder om stadsparken. I väster går gränser längs Ringleden. 1945 utvidgades stadsplanen och kom då att omfatta i princip det område som idag är det centrala Herrljunga med utvidgade industri- och bostadsområden.

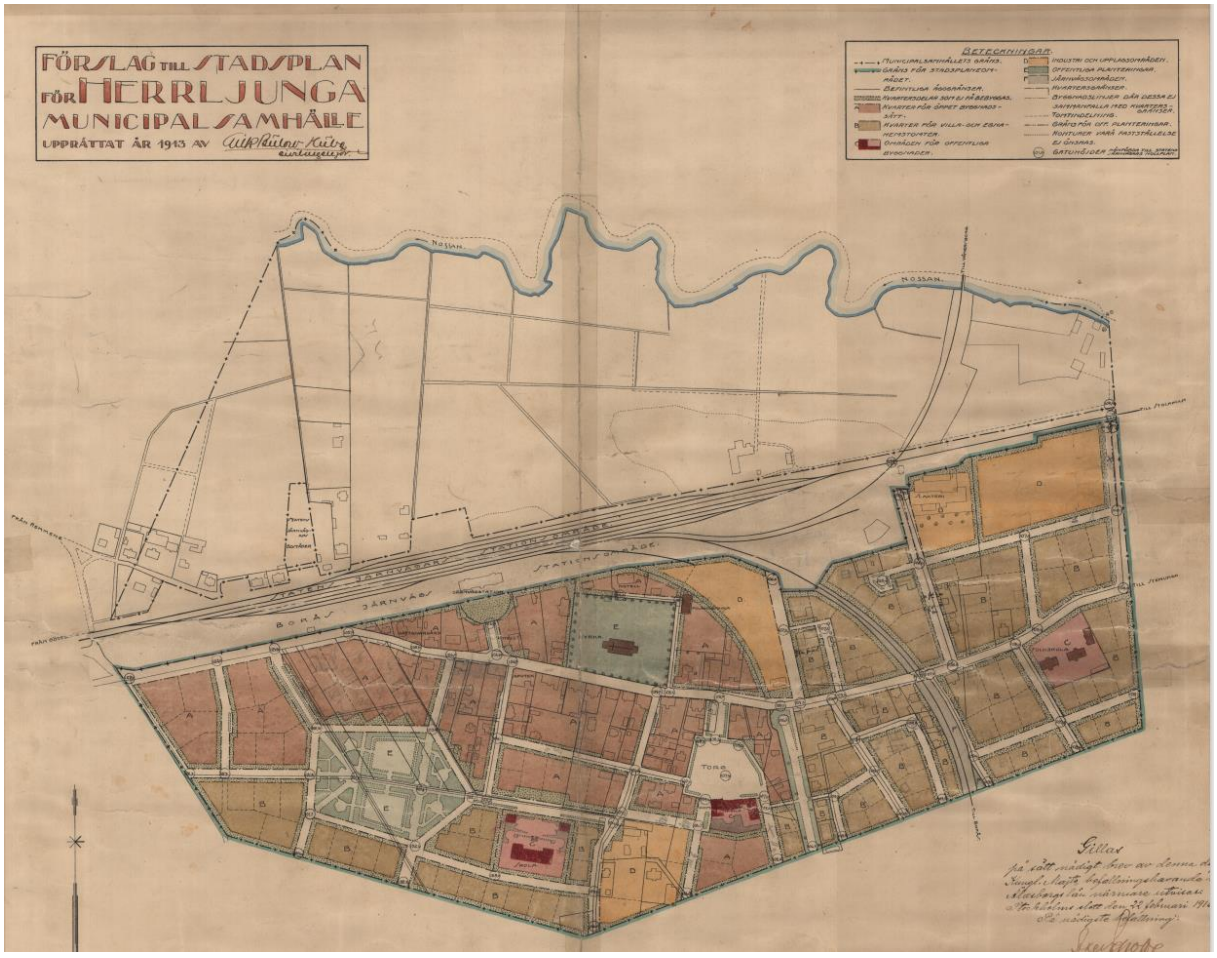

Herrljunga stadsplan fastställd 1918. Källa Herrljunga kommunarkiv.

Herrljunga tätorts första stadsplan ritades av Erik Bülow-Hübe 1913 och den fastställdes 1918. Bülow-Hübe var stadsplanerare född 1879 i Göteborg. Bülow-Hübes stadsplaner bär tydliga drag av klassicismen och han lyfte fram vikten av parken i stadsmiljön. Hans första stadsplan var för Eslöv 1913 och han har satt prägel på Malmö med områden som Ribersborg och Dammfri. En ändring och utvidgning av stadsplanen upprättades 1944 av Länsarkitektkontoret i Vänersborg och denna plan fastställdes 1945. Arkitekt vid Länsarkitektkontoret var Samuel Fränne, född i Stockholm 1908. Vid sidan av arbetet med stads- och byggnadsplaner arbetade Fränne bland annat med att rita kyrkor, som exempelvis Årstakyrkan i Uppsala. Herrljunga stadsplan från 1945 har i stora drag den utformning som dagens Herrljunga.

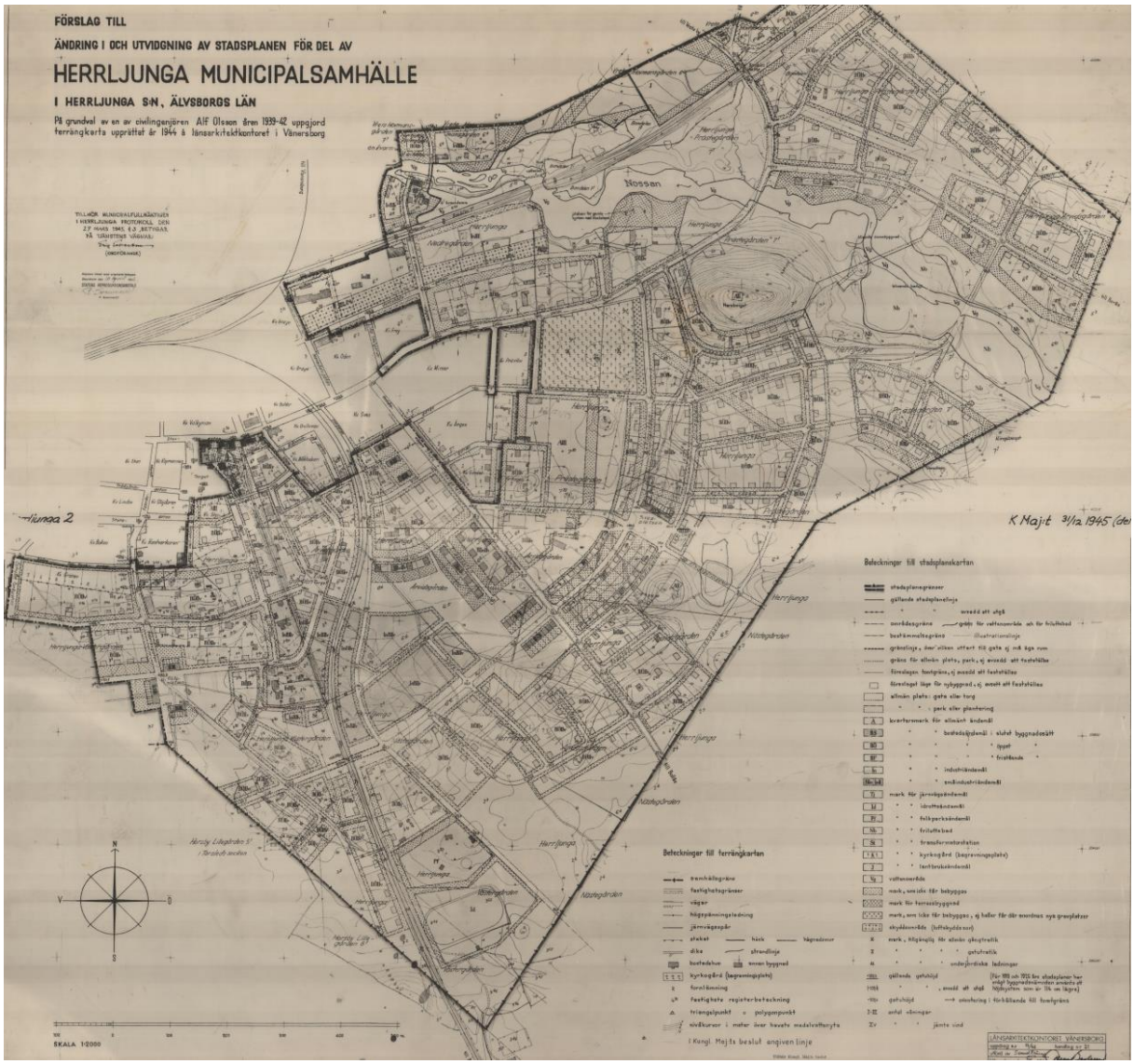

Ändring och utvidgning av Herrljunga stadsplan, 1945. Källa Herrljunga kommunarkiv.,

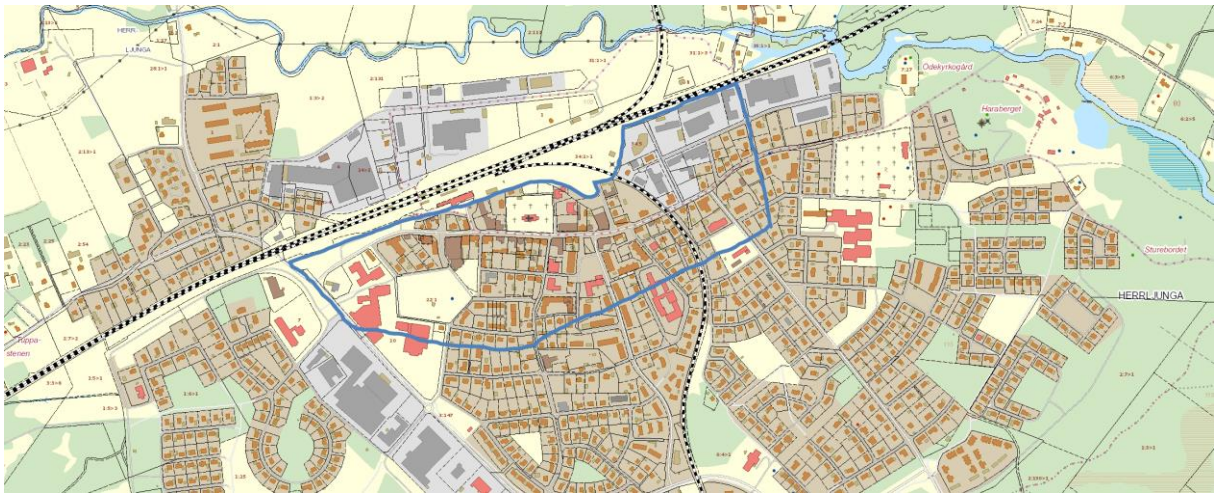

Stadsplanen från 1918 markerad i Herrljunga kommun GIS-karta 2022. Källa Herrljunga kommun GIS.

Historik

Herrljunga

Berättelser ger en inblick i livet på en plats vid en tidpunkt eller som en karaktärisering av en epok. I publikationen *Sveriges bebyggelse. Statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Älvsborgs län, del VII* från 1951 beskriver hemmansägare Valter Ferm Herrljunga i en inledande berättelse. En inblick i dåtidens företagsamhet och de verksamheter som fanns på orten under tidigt 1950-tal. Ferm menar att Herrljungas storhetstid började när Västra stambanan byggdes och dess station förlades till orten där även Boråsbanan och Uddevallabanan knöts samman och bildade en betydelsefull järnvägsknut. Bland de industriföretag som Ferm nämner vid 1950-talets inledning är ett flertal orgel- och pianofabriker, möbelindustri som en dominerande industri, men även bland annat metallindustri, tröskverkstillverkning, bakelitfabrik och cementgjuteri.

På orten fanns två läkare, tre tandläkare och en veterinär. Bland affärsverksamheterna nämner Ferm bland annat bokhandel, fotoateljé, två järnaffärer, två skoaffärer, fyra charkuteriaffärer, sex manufakturaffärer, åtta speceriaffärer, två radioaffärer samt ett tiotal kaféer och bagerier. Ett förlossningshem etablerades på 1930-talet, ett ålderdomshem byggdes 1919 och ett pensionärshem uppfördes 1950. Polis och brandkår fanns. Det kyrkliga berör tre kyrkogårdar i socknen där den äldsta tillhörde den rivna kyrkan, där en kyrkogård låg intill den nya kyrkan samt en större begravningsplats var belägen på prästgårdens tidigare ägor. Den frikyrkliga verksamheten ska ha startat vid 1870-talets början och på 1950-talet fanns Svenska missionsförbundet, baptistförbundet och pingstkyrkan representerade. Ferm skriver också att nöjeslivet tar sig uttryck i två biografer och folkets park samt att det tidvis anordnades dans i sporthallen.

Flygfoto över Herrljunga, 1932. Källa JVMKCAC03524, Järnvägsmuseet/Digitalt museum.

Herrljunga ligger i det nordöstligaste hörnet av Kullings härad. Ån Nossan flyter genom socknen från öst till väst och i dess dalgångar finns utmärkt jord. Socknen har aldrig haft adel eller kronogårdar, men

det fanns ett stort antal torp fram till 1800-talets mitt. Utvandringen till Amerika var omfattande vilket minskade antalet torp kraftigt. Det var en fattig socken men när Västra stambanan tillkom förändrades Herrljungas förutsättningar stort. Namnet Herrljunga skrevs 1293 som Herialungum där det första ledet sannolikt kommer från fornsvenskans *har* som betyder stengrund. Det senare ledet är gammal pluralform av ordet *ljung* med betydelsen ljunghed.

Herrljunga by låg vid platsen för den medeltida kyrkan och området där omkring, vid Harabergets norra sluttning öster om det nuvarande samhället. Den medeltida kyrkan låg intill Nossan där den före detta prästgården är belägen. När Västra stambanan drogs fram vid mitten av 1850-talet (invigdes 1862) och en ny stationsbyggnad stod klar 1863 flyttades bebyggelsen till platsen runt stationsbyggnaden. Herrljunga by var vid denna tid fortfarande oskiftad och platsen för den nya stationsbyggnaden bestod till stor del av öde hed med ljung och enbuskar, det vill säga ingen bebyggelse alls. En ny kyrka uppfördes vid det nya ortscentrat 1865 och den medeltida kyrkan revs.

Vy över Herrljunga från söder, 1895. Källa 1M16-A145023:1560, Västergötlands museum/Digitalt museum.

Under slutet av 1800-talet steg befolkningsantalet kraftigt i Herrljunga då järnvägen gav upphov till en rad nya arbetstillfällen. 1830 var folkmängden i Herrljunga 279 personer för att 1890 vara 797 personer. 1950 var siffran 2 085. Herrljunga blev en betydande järnvägsknutpunkt när Boråsbanan och Uddevallabanan byggdes på 1860-talet och anslöts till Västra stambanan och Herrljunga station. Boråsbanan och Uddevallabanan var från början smalspåriga vilket innebar att allt gods som skulle fraktas vidare på Västra stambanan fick omlastas i Herrljunga. 1897–1900 byggdes dock de båda banorna mot Borås och Uddevalla om till normalspår. Området kring stationen och längs med Storgatan tog vid sekelskiftet 1900 karaktär av ett handels- och köpstråk med en rad nya byggnader, flera i sten.

1906 hade Herrljunga brand- och byggnadsstadga, 1916 kom ordningsstadga. Polisstation etablerades 1906 vilken flyttade 1953 till det så kallade posthuset intill järnvägsstationen. 1908 fanns det elektrisk belysning på orten. En brandstation, ett så kallat spruthus, uppfördes vid nordvästra delen av Torget 1911. Omkring 1930 flyttades spruthuset ut på Torget vid Torgbrunnen och i samband med det utvidgades byggnaden med garage och slangtorn. En ny brandstation inrymdes i dagens kommunhus

som stod klart 1962. Under 1920-talet växte tätortsbebyggelsen söderut från Storgatan med en enklare gårdsbebyggelse i trä vilken också utvidgades till gator söderut vilka gav stadsplanen en mer oregelbundet utseende. I utkanten av samhället uppfördes större villor. Under 1930-talet växte den österut med en egnahemsbebyggelse öster om Boråsbanan, ett område med mindre bostäder med egen trädgård. Under 1950- och 1960-talen har samhället expanderat norrut och i Horsby, Furulundsområdet. På 1970-talet fortsatte bebyggelsen i väster och i Prästgårdsområdet.

Vid sidan av järnvägen har det på orten funnits en rad industrier och verksamheter. Orgel- och pianotillverkning, tegel- och murstenstillverkning, mejerier, slakterier och bryggerier. Tidigt etablerade sig industrierna centralt på orten men de flyttade senare ut mot de yttre kanterna av samhället. Under 1920- och 1930-talen fanns det mellan 10–15 orgelfabriker i Herrljunga samt en handfull antal pianofabriker. Norr om Herrljunga samhälle uppfördes på 1850-talet en kvarnanläggning. Det var i samband med anläggandet av stambanan som järnvägsingenjör Nordenfeldt uppförde en kvarnanläggning med kvarnbyggnad, magasin och ladugård.

Herrljunga stationssamhälle var municipalsamhälle mellan åren 1906–1952 och området utvidgades två gånger 1945 och omfattade områden i Vreta och Tarsleds socken. Vid municipalsammanslagningen 1952 bildades Herrljunga storkommun genom en sammanslagning av ett antal landskommuner. Municipalsamhället Herrljunga bildade köping den 1 januari 1953 och municipalsamhället upplöstes därigenom. 1971 gick köpingen upp i Herrljunga kommun tillsammans med Gäsene som fick Herrljunga som centralort från och med 1974. I kv. Valkyrian uppförde en byggnad 1905 som kom att köpas av Herrljunga municipalsamhälle och användas delvis som kommunhus från 1926. 1962 stod det nya kommunhuset klart. Herrljunga kommun har en ungefärlig areal av 500 kvadratkilometer vilket gör kommunen till nummer 182 av Sveriges 290 kommuner. Invånarantalet uppgår 2022 till cirka 9 500 personer.

Stations- och municipalsamhället

Herrljunga lokstall, 1900. Källa JVMBEB04347, Järnvägsmuseet/Digitalt museum.

1856 invigdes de första statliga järnvägarna i Sverige och det var under den senare halvan av 1800-talet som byggandet intensifierades i stationssamhällena. Kommunalförordningen som infördes 1862 innebar en ny administrativ struktur där samhället delades in i städer och landskommuner. För städerna infördes

fyra stadgor under senare delen av 1800-talet; ordningsstadgan, hälsovårdsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan. Stadgornas införande var en rättslig anpassning till den nya tidens bebyggelsestruktur och speglade tre viktiga faktorer kritiska för städernas framväxt; trafik, brandsäkerhet och hygien.

Varje socken kom att bilda en landskommun och i en sådan landskommun kunde en köping ingå. Med kommunalförordningen 1862 inordnades köpingarna under landskommunen. De socknar som bildade landskommuner var nära 2 500 där ett stort antal av dessa hade ett litet befolkningsunderlag. Dessutom avfolkades landsbygden på många platser i landet. 1940 gjordes en ny kommunindelning vilken efterföljdes av en ny indelningskommitté för att säkerställa skol- och socialreformer. 1952 genomfördes ytterligare en kommunreform där varje kommun skulle ha minst 2 000 invånare med en centralort där service kunde koncentreras. 1962 genomfördes ytterligare en kommunreform där underlaget per kommun skulle vara 8 000 invånare. Här skulle också en enhetlig kommuntyp införas vilket innebar att städer, köpingar och municipalsamhällen inte längre skulle kunna bildas.

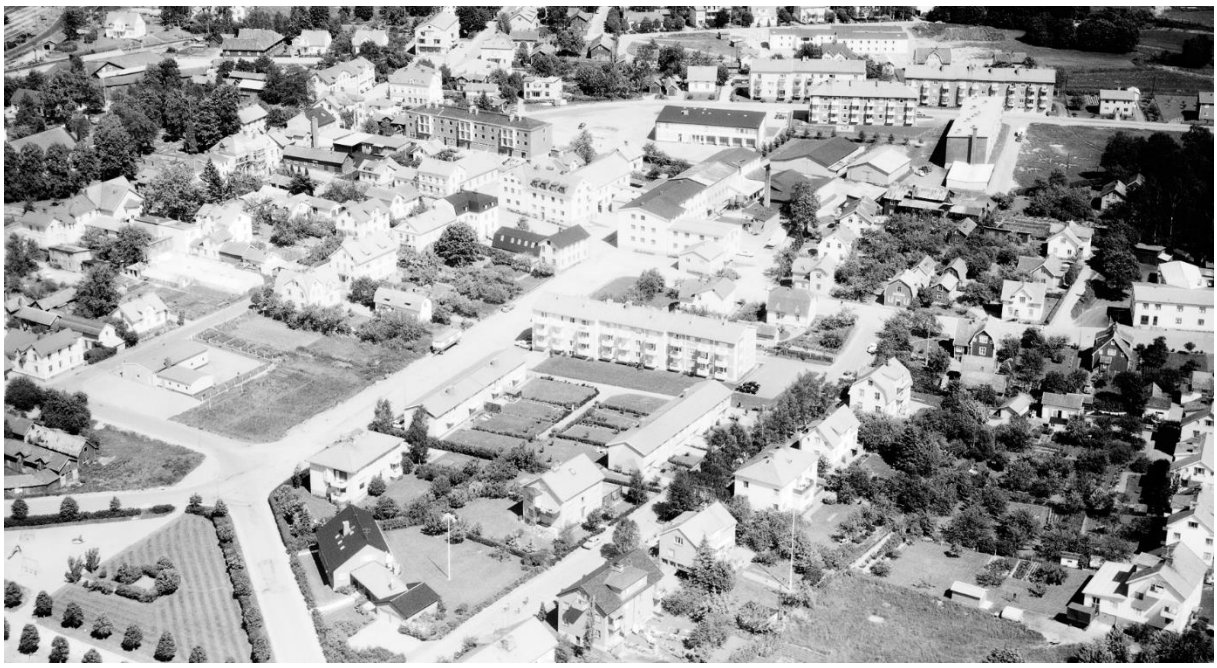

Herrljunga, 1964. Källa VMOL05937, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Det som brukar beskrivas som det första municipalsamhället var Höganäs bruk som blev ett municipalsamhälle 1875. Vid 1800-talets slut fanns det 107 municipalsamhällen i Sverige och det har sammanlagt funnits ungefär 350 municipalsamhällen i Sverige. Municipalsamhället var inte en egen kommun utan det var en del av en landskommun, vilket kan beskrivas som en kommun i kommunen som inrättades för att exempelvis skapa ordning i en tätort vid järnvägen eller kring en industri.

Under de första årtiondena under 1900-talet införlivades många municipalsamhällen med städer, ombildades till en köping eller blev en egen kommun. I och med kommunblocksreformen 1962 upphörde municipalsamhället som begrepp och begreppet kommun blev allmänrådande 1971 när reformen var helt genomförd. Begreppet stationssamhälle och det samhälle som växte upp med järnvägen som grundläggande förutsättning, genomgick tre olika faser under sin utveckling; mellan 1860-tal och 1920-tal kallas fasen grundartiden, mellan 1920-tal och 1965 kallas perioden det mogna stationssamhället och från 1965 burkar perioden kallas det moderna villasamhället.

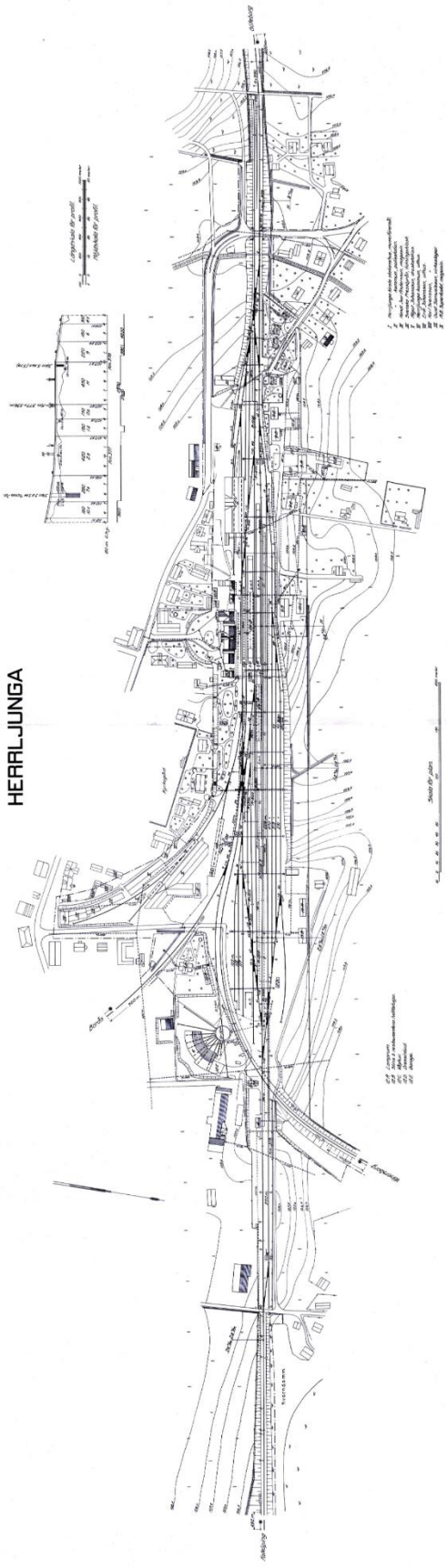

Herrljunga banområde, 1944. Källa ekving.se.

1860–1910-talets bebyggelse i stations- och handelssamhället

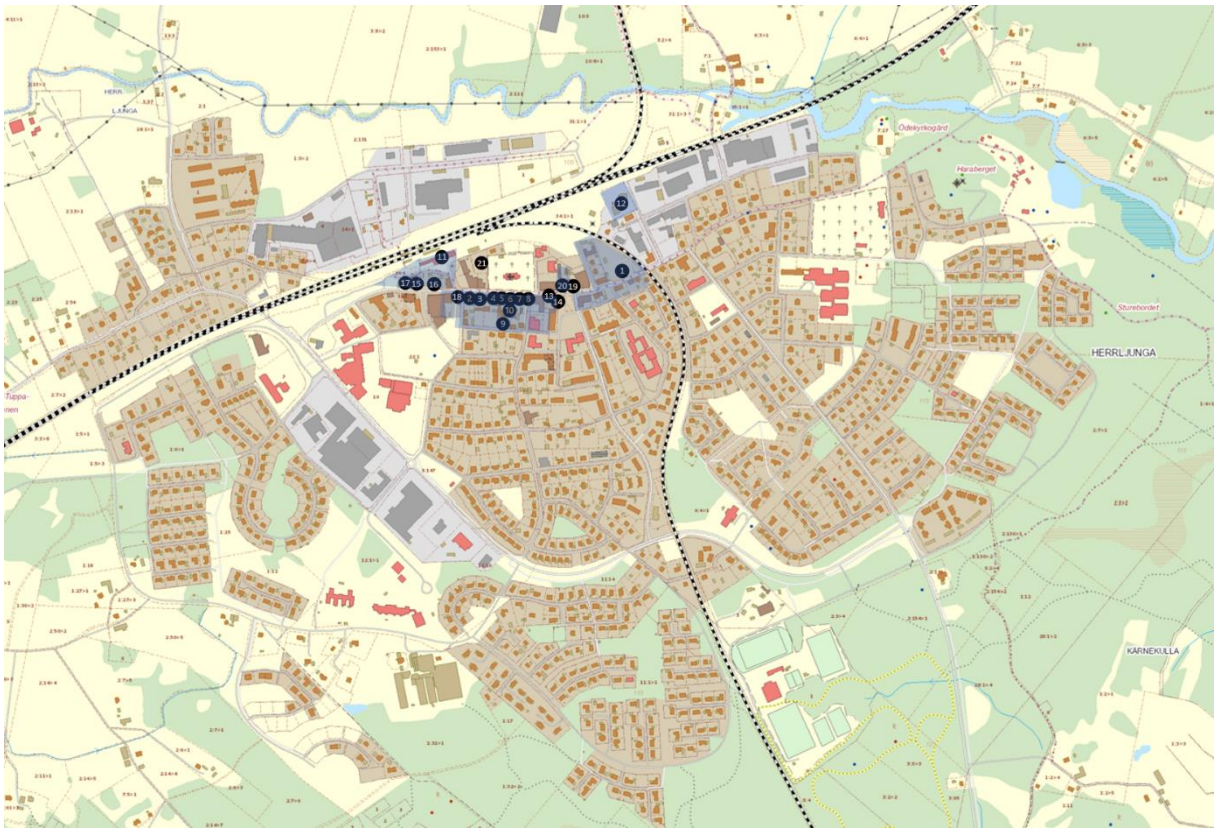

Det sena 1800-talets stationssamhälle

År 1856 stod de första statliga järnvägarna klara i Sverige, sträckorna Malmö-Lund och Göteborg-Jonsered. Under den senare halvan av 1800-talet intensifierades byggandet av svenska städer och de platser som kom att bli järnvägsknutar, köpingar och municipalsamhällen. Ofta fick stationsbyggnaden en central och dominerande plats och infrastrukturen krävde stort utrymme. Bebyggelsen följde järnvägens plan och sträckning vilket medförde en slags fram- och baksida där stationsbyggnaden stod för det representativa och bangården, lokstallar och magasin fick en mer undanskymd plats. Stationssamhällen utgick ofta från staden som ett ideal och utvecklingen tog fart i och med näringsfriheten som infördes 1864. Stationssamhället var en del av att skapa modernitet på landsbygden där nya yrkesgrupper etablerade sig men även handel, post och folkrörelser etablerade sig.

Vid sidan av Herrljunga stationssamhälle är Töreboda ett exempel på en representativ ort för landets samhällen som växte fram under senare delen av 1800-talet. Orten växte fram i knutpunkten mellan Västra stambanan och Göta kanal, en plats där det tidigare funnits en by, Töreboda by, med sju gårdar. Töreboda blev municipalsamhälle och senare köping. Nya stationssamhällena blev ofta centralorter för den omkringliggande jordbruksbygden som en avsättningsmarknad för jordbruksprodukter eller för vidare distribution genom järnväg. En stor del av de människor som flyttade in till stationssamhällen kom från den omkringliggande jordbruksbygden. Dels för närheten till orten, dels för att järnvägen öppnade nya vägar att förflytta sig.

Vid sidan av nya yrkesgrupper som järnvägsarbetare och affärsidkare, hantverkare och fabrikörer, levde många traditioner från bondesamhället kvar i stationssamhällena. Successivt utvecklades samhällena till mindre industriorter, mycket tack vare järnvägens möjligheter att transportera varor och människor.

Vy över bebyggelse vd Storgatan och kvarteret Nornan vänster i bild. Källa Gamla Herrljungabilder, Herrljunga hembygdsförening.

Kvarters- och handelsstaden

Stadsplanering under senare delen av 1800-talet präglas till stor del av rutnätsplaner som gav en stad enkel att orientera sig i, till skillnad från de städer som tidigare präglades av småskalig bebyggelse utan någon egentlig struktur. I och med många omfattande och förödande stadsbränder under senare delen av 1800-talet planerades städerna om enligt en rutnätsplan med raka gator, torg och ytor för att förhindra en eventuell spridning av eld. Efter sekelskiftet 1900 övergick stadsplanerna att formas enligt storgårdskvarter med planterade gårdar, vilket även förekommer senare under 1950-talet. Under 1880-talet hade stadsbebyggelsen klassiska drag där fasaderna präglades av en symmetrisk uppbyggnad med jämn fönsterindelning och med en fasad som i höjdled var indelad i en markerad, ofta rusticerad sockelvåning, ett mellanparti och en övre våning. Klassiska detaljer användes, som kolonner, pilastrar och konsoler. På 1870-talet var det möjligt att blåsa större glas vilket gjorde att fönstren och dess rutor blev större.

Stadsbyggnadernas tomter avgränsades av plank och av gårdshus som ofta byggdes av trä och som innehöll avträden, tvättstugor eller vedbodar. Under 1890-talet kom utformningen av byggnader att präglas av en stil i ”äkta material” där stenmaterial valdes i partier och i detaljer. Dekorativa element kunde också vara av cement. Putsfasader utformades i spritputs med slätare partier. Kulörerna var ljusa och hade dekorativa detaljer i järn, som balkonger. Stilen var friare än tidigare och symmetrin frångicks. Runt sekelskiftet och fram på 1910-talet kom stilen att präglas av jugend som även kallades Art Nouveau. Inspirationen hämtades från naturen och dekorativa detaljer kunde vara växtslingor, blommor och andra organiska former. Fasaderna fick ofta puts med dekorativa detaljer som linjer och ornament. Fönster och bågar kunde vara krökta och fönster, portar och tak fick ofta en friskare kulör som grön eller engelsk röd.

Herrljunga

Storgatan i Herrljunga började vid sekelskiftet 1900 mer få karaktären av en affärsgata med handel. Vid gatan uppfördes en rad byggnader i två och tre våningar. Kring järnvägsstationen uppfördes tidigt en rad träbyggnader i en och två våningar, men de hus som uppfördes runt sekelskiftet var flertalet av sten vilket gav en tyngd åt handelsverksamheterna. Nya tekniker gjorde det möjligt att öka spännvidderna interiört vilket medförde en möjlighet till större skyltfönster i gatuplan.

Kvarteret Nornan omfattar den äldsta bebyggelsen som växte upp kring stationsområdet i Herrljunga. Kvarteret har en trekantsform och avgränsas med Stationsgatan i norr, Storgatan i söder och Järnvägsplatsen i öst. Tomterna bebyggdes under 1870- och 1880-talen med affärs- och bostadsfastigheter i ett och två plan.

Ett av Herrljungas första hotell var den skjutsstation och gästgivargård som sedermera blev hotell Fenix som finns i kvarteret Nornan (Nornan 1). Byggnaden uppfördes på 1880-talet och omfattar tre byggnader, en huvudbyggnad och två annexbyggnader. Kvarteret Eken är tätortens största centrala kvarter som började bebyggas på 1870- och 1880-talen och kom att förtätas kraftigt omkring sekelskiftet 1900. Kvarteret avgränsas med Storgatan i norr, Trädgårdsgatan i söder, Linnégatan i väst och Fabriksgatan i öst. Handel kom att dominera byggnaderna längs med Storgatan i kvarterets norra del och flera byggnader är goda representanter för dåtidens handelsbyggnader.

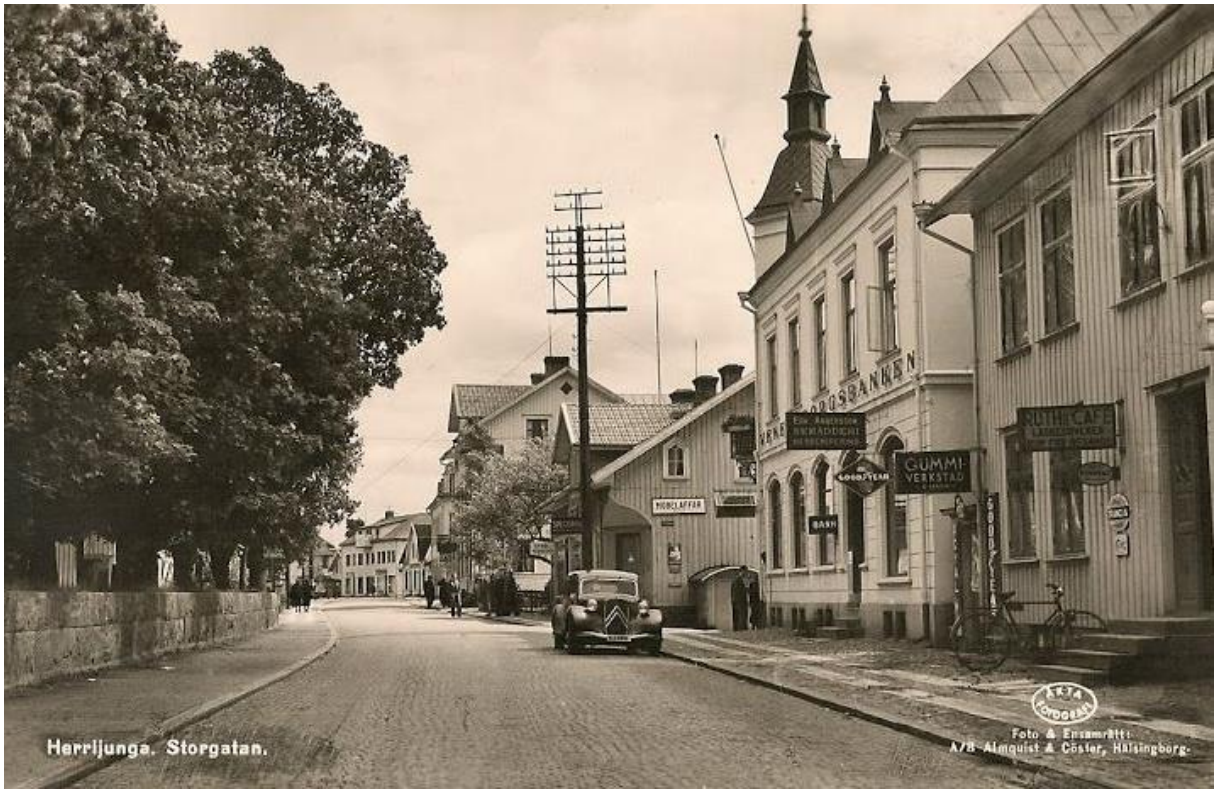

Storgatan 40 och 42 höger i bild. Källa Herrljunga hembygdsförening.

Kvarteret Köpmannen avgränsas med Storgatan i norr, Trädgårdsgatan i söder, Fabriksgatan i väst och Torget i öst och var in på 1910-talet indelat i ett flertal mindre tomter men har senare förändrats med en rad nybyggnationer vilket har gett en skiftande bebyggelsestruktur. Kvarteret Balder gränsar till Boråsbanan i öster och i övrigt avgränsas kvarteret med Storgatan i söder, och Magasinsgatan i väst. Kvarteret var på 1918 års stadsplan indelat i två kvarter delade av en väg och här planerades att bygga villor och egnahem. I kvarteret finns en blandad bebyggelse med magasin, mindre bostadshus, ett

flerfamiljshus samt en större före detta läkarvilla. Kvarteret Valkyrian gränsar i norr till järnvägsområdet, Storgatan i söder, Östra Kyrkogatan i väst och Magasinsgatan i öst. Kvarteret började bebyggas under slutet av 1800-talet och här har funnits en gästgivargård. I kvarteret uppfördes en byggnad 1905 som folkskola men som senare kom att tjäna som kommunkontor. Mot torget finns två liknande byggnader uppförda i två våningar med träpanelarkitektur och bakomliggande gårdsmiljöer. Kvarteret Tallen ligger söder om Järnvägsplatsen och avgränsas med Storgatan i norr, Sturegatan i söder, Östra Parkgatan i väst och Linnégatan i öst. Bebyggelsen påbörjades vid sekelskiftet 1900 med bland annat en större affärsbyggnad mot Storgatan.

Storgatan 30 vänster i bild, Storgatan 28 höger i bild. Källa Herrljunga hembygdsförening.

Karaktäristik

Bebyggelsen längs Storgatan och de intilliggande kvarteren mellan området vid Herrljunga järnvägsstation och Boråsbanan i öster, karaktäriseras av en tät bebyggelse längs huvudgatan med bakomliggande gårdsbebyggelse. Området var Herrljungas finrum. Det sena 1800-talets trähusarkitektur i 1 ½ till 2 våningar går över i en storslagen stenhusarkitektur med nyklassiska influenser. Fasadernas kulörer är ljusa med undantag av exempelvis byggnaden på Storgatan 38 med sin tegelfasad, som bryter i stil och uttryck.

Byggnadernas olika höjder, stiluttryck och användning är Storgatans stora värde och som speglar en utveckling över tid. De senare inslagen från 1960-talet står som bra exempel på en dåtida förändring med rationella handels- och kontorslokaler som väl passats in i miljön längs Herrljungas huvudgata. Järnvägsstationen och kyrkan är viktiga inslag som bär historien från stationssamhällets ursprung. Bottenvåningarna nyttjades generellt för handelsverksamhet där större skyltfönster över tid har förändrats från mindre till större.

Karaktärsdrag:

- Trähusarkitektur med stående och liggande fasspontpanel, locklistpanel och dekorsågningar
- Stenhusarkitektur med putsade fasader med klassicistiska element som pilastrar och rustiseringar
- Höga fönster med fast mitt- och tvärpost
- Frontespis mot gatan
- Sockel av huggen sten
- Sadeltak med falsad plåt eller tegel
- Tomter med gårdshusbebyggelse

Storgatan 28 i fonden och byggnaden på Järnvägsplatsen 2 höger i bild. Källa Herrljunga kommunarkiv.

46B
Alingsås

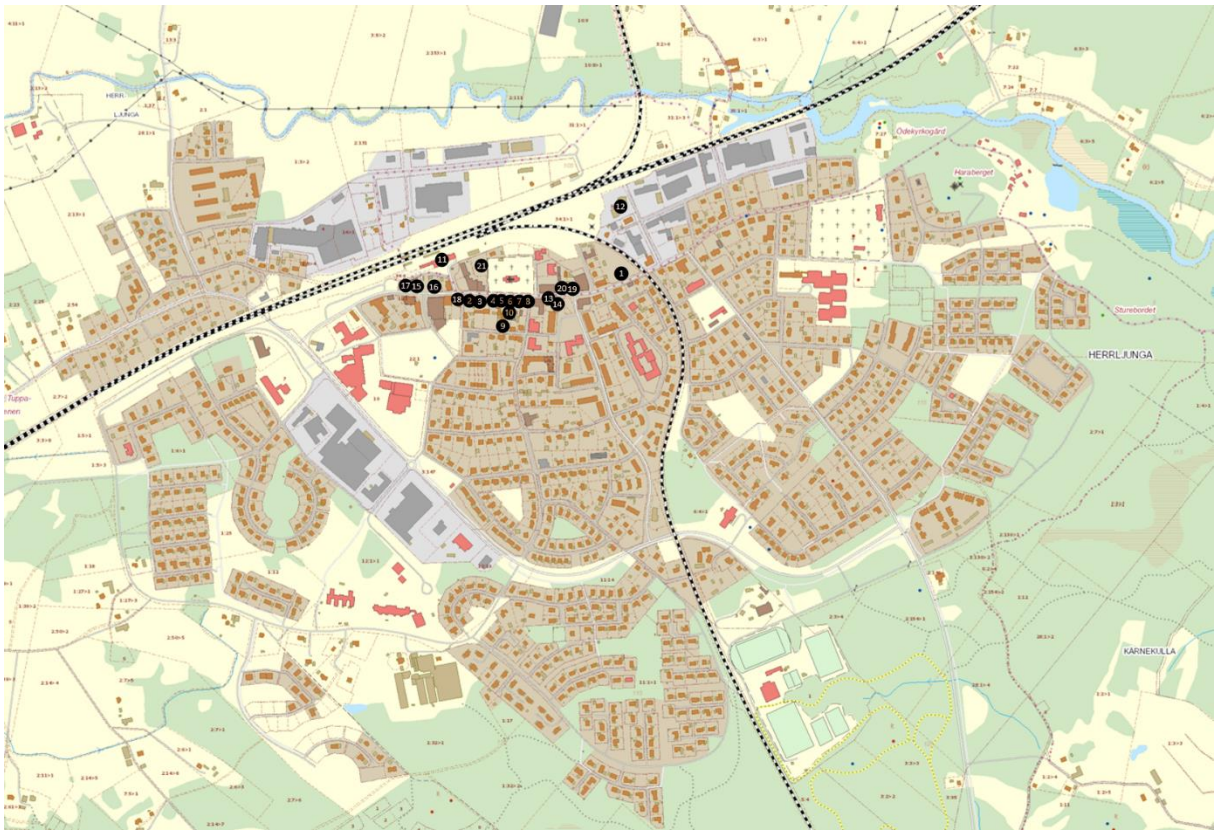

Referensobjekt

1. BALDER 1/STORGATAN 29
2. EKEN 1/STORGATAN 30
3. EKEN 2/STORGATAN 32
4. EKEN 3/STORGATAN 34
5. EKEN 4/STORGATAN 36
6. EKEN 5/STORGATAN 38
7. EKEN 6/STORGATAN 40
8. EKEN 7/STORGATAN 42
9. EKEN 10/TRÄDGÅRDSGATAN 5B
10. EKEN 14/TRÄDGÅRDSGATAN 5C
11. HERRLJUNGA 3:54/HERRLJUNGA STATION
12. HERRLJUNGA 34:5/LOKSTALL
13. KÖPMANNEN 5/STORGATAN 46A
14. KÖPMANNEN 6/STORGATAN 46B
15. NORAN 1/STORGATAN 5
16. NORNAN 3/STORGATAN 9
17. NORNAN 5/STORGATAN 3
18. TALLEN 1/STORGATAN 28
19. VALKYRIAN 2/STORGATAN 25
20. VALKYRIAN 3/STORGATAN 23
21. VIKINGEN 3/STORGATAN 17B

Utvalda presenterade referensobjekt

BALDER 1/STORGATAN 29, BYGGÅR 1901, SKYDDAT q (1)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Balder 1 är ett bostadshus uppfört av spannmålshandlare Henrik Rylander (vars son senare bedrev läkarmottagning i byggnaden) i två våningar med vind och källarvåning. Grundsockel i huggen sten och en fasad med stående och liggande spontpanel samt stående locklistpanel med vit kulör. Sadeltak med rött tegel och en frontespis i söder. T-postfönster med en gråblå kulör. Dekorativa, sexkantiga fönster vid gavelspetsarna och på frontespisen. Tillbyggnad i öster. En stor parkliknande trädgård som gränsar till Boråsbanan i öster. Byggnaden är ett utvalt exempel på trähusarkitektur inom den äldre stadsplanen i Herrljunga. Balder 1 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande som tidigare funktion som läkarbostad samt bevarad träarkitektur och bevarad materialitet.

EKEN 1/STORGATAN 30, BYGGÅR 1904, SKYDDAT q (2)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Eken 1 är en byggnad uppförd i två våningar med vind med en stomme i tegel och med putsad fasad (ursprungligen tegelfasad) i ljust rosa kulör samt vit rusticerad bottenvåning och vita dekorativa listverk och fönsteromfattningar. Tak med svart plåt med frontespiser och dekorativa tempelgavlar samt takkupor. Hörntorn i nordvästra hörnet. T-postfönster och mittpostfönster med vit båge. I bottenvåningen högre fönster med välvd övre båge. Balkong i nordväst. Ett utvalt exempel på monumental stenhusarkitektur i det tidiga 1900-talets handelssamhälle. Eken 1 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i stenhusarkitektur och handels- och bankhus från sekelskiftet 1900, med tidigare verksamheter som apotek och post på central plats i Herrljunga.

EKEN 3/STORGATAN 34, BYGGÅR 1880 (4)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Eken 3 är en byggnad uppförd i en och en halv samt två våningar med fasad med liggande spontpanel och stående locklistpanel i ljust grön kulör. Taket är delvis valmat och delvis sadeltak med svart plåt. Kors- och t-postfönster med guldockrakulör. Större skyltfönster i bottenvåningen. Takfoten har dekorativa vattenkupor och vattenavledning. Byggnaden är ett utvalt exempel på det sena 1800-talets trähusarkitektur i handelssamhället samt en spännande kontrast till den i öster sammanbyggda fastigheten. Värdebärande i träarkitektur från sekelskiftet 1900 med handelsverksamhet med välbevarad materialitet.

EKEN 4/STORGATAN 36, BYGGÅR 1902 (5)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Eken 4 är en byggnad uppförd i två våningar med vind med trästomme och en fasad klädd med Eternit. Sadeltak med grå takpannor och en frontespis mot norr. En- och tvåluftsfönster med vit båge. Frontespis med en- och tvåluftsfönster med två och sex lufter av äldre karaktär. Skyltfönster i bottenvåningen med gråbrun båge. Ett utvalt exempel på det tidiga 1900-talets bebyggelse i handelssamhället med en karaktäristisk modernisering med skivmaterialet Eternit och förändrade fönster vilket ger ett intressant tidsdokument samt en kontrast till den i väster sammanbyggda fastigheten Eken 3.Värdebärande i arkitektur från sekelskiftet 1900 med handelsverksamhet, med 1940-talsmodernisering.

EKEN 5/STORGATAN 38, BYGGÅR 1890 (6)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Eken 5 är en byggnad i en och en halv våning med källare. Källarsockel i huggen sten och fasad med rött tegel. Valmat tak med grön plåt och flertalet frontespiser. Enluftsfönster i bottenvåningen, större fönster i källarvåningen samt fönster med spetsig övre båge på den övre våningen. Mindre kvadratiska dekorativa fönster på övre våningen. Fönstren omges till viss del av ett putsat listverk i beige kulör. Tillbyggnader med entréer. Byggnaden har tidigare huserat bankverksamhet. Ett utvalt exempel på sen 1800-talsarkitektur i tegel unik för Herrljunga. Värdebärande i unik tegelarkitektur från sekelskiftet 1900. Herrljungas näst äldsta tegelhus efter stationsbyggnaden vilket är ett stort miljövärde för Storgatan.

EKEN 6/STORGATAN 40, BYGGÅR 1898–99, OMBYGGT 1943 (7)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Eken 6 är en byggnad uppförd i två våningar med vind och stomme av trä med reveterad fasad i ljust gråvit kulör. Sadeltak med röd falsad plåt och takkupor. Två- och treluftsfönster med båge i ljust blå kulör. Större skyltfönster och entré i bottenvåningen. Utvalt exempel på sen 1800-talsbebyggelse med 1940-talsmodernisering med ett funktionalistiskt uttryck. Värdebärande i bebyggelse från sekelskiftet 1900 med 1940-talsmodernisering.

EKEN 7/STORGATAN 42, BYGGÅR 1901 (8)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga hembygdsförening..

Eken 7 är en byggnad uppförd för Wenersborgsbanken (från 1934 Svenska Handelsbanken) i två våningar med vind och källare med putsad fasad i en gul kulör. Bottenvåningen är markerad med en rustisering och gesims. Valmat tak med svart plåt och takkupor. Trapptorn mot söder. Tvåluftsfönster med liggande post och större fönster med välvd övre båge i bottenvåningen. Inskjuten entré mot Storgatan. Smidesbalkong på snedställt fasadhörn mot nordost. Byggnaden hade tidigare ett hörntorn mot nordost. Ett utvalt exempel på bebyggelse från sekelskiftet 1900 i handelssamhället Herrljunga. Värdebärande i stenhusarkitektur från sekelskiftet 1900.

EKEN 10/TRÄDGÅRDSGATAN 5B (9)

Källa Daniel Hedin.

Eken 10 är gårdsbebyggelse uppfört i trä med träfasad i delvis ljust blå kulör, delvis gul kulör. Byggnaderna har sadeltak med plåt och en frontespis i öster. Vinkelbyggd byggnadskropp med gavlar i öst-västlig riktning. Ett utvalt exempel på äldre gårdsbebyggelse i centrala Herrljunga. Värdebärande i unik gårdsmiljö i kvarteret Eken på central plats i Herrljunga.

EKEN 14/TRÄDGÅRDSGATAN 5C (10)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL05111, 1957, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Eken 14 är en gårdsbebyggelse med fasader av stående och liggande spontpanel i en vit kulör. Valmade tak med grön plåt samt gavelpartier med dekorativa trädetaljer i gavelnock. Enluftsfönster med tät spröjsning. Burspråk i väster. Utvalt exempel på unik gårdsbebyggelse och trähusarkitektur i centrala Herrljunga. Värdebärande i unik gårdsbebyggelse inom kvarteret Eken i centrala Herrljunga.

HERRLJUNGA 3:54/HERRLJUNGA STATION, BYGGÅR 1863 (11)

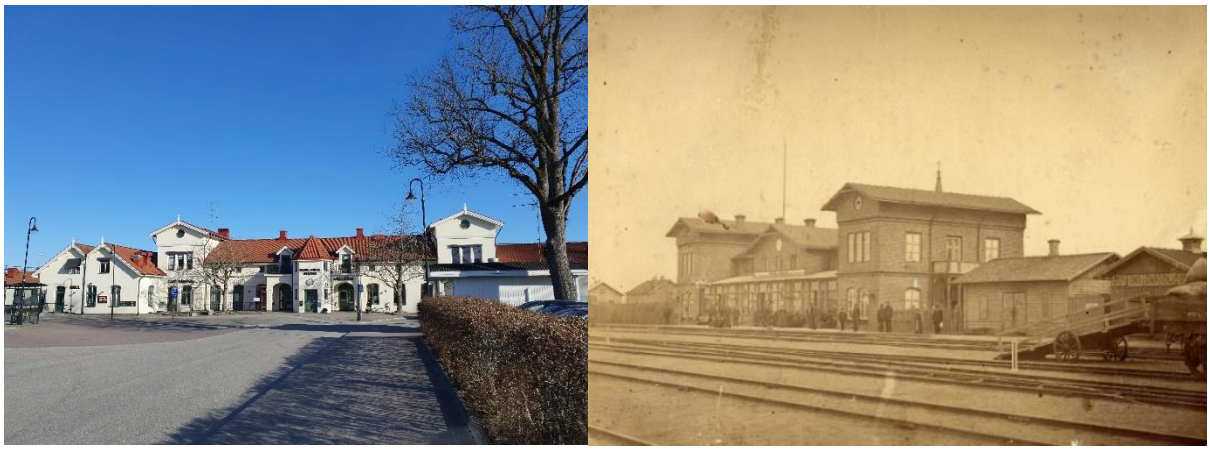

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger JVMKDCA00444, 1872, Järnvägsmuseet/Digitalt museum.

Herrljunga 3:54 är järnvägsstationen som är uppförd av Borås-Herrljunga Järnvägsaktiebolag, i en och en halv och två våningar med putsad fasad i vit kulör och sadeltak med rött, tvåkupigt tegel. Byggnaden är placerad parallellt med Västra stambanan i öst-västlig riktning med två korsande byggnadskroppar i två våningar med oxögon i gavelnock. I norr utskjutande risalit och utbyggd bottenvåning. I söder ett trapptorn med valmat tak samt två balkonger ovan vindfång till entréer. I väst en utbyggnad med dubbelt sadeltak samt sammanbyggda mindre byggnader med valmade tak. Fönster med korspost och sex lufter samt tvåluftsfönster med tvärliggande post, grön båge. Värdebärande som tidig byggnad i stationssamhället Herrljunga som ett centralt nav för den dåtida samhällsexpansion som uppstod i samband med dragningen av Västra stambanan.

HERRLJUNGA 34:5/LOKSTALL, BYGGÅR SENT 1800-TAL (12)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga 34:5 är en bågformad byggnad med fasader i tegel med sadeltak klätt med plåt. I norr en tillbyggnad med putsade fasader i grå kulör, pulpettak med plåt. Portar i trä i norr mot stambanans spårområde, målade i röd kulör. Igensatta fönsteröppningar mot söder. Bevarad vändskiva och spår täckta med grusmaterial. Byggnaden uppfördes i tre etapper: fyra portar för Borås Herrljunga järnväg, två portar för SJ samt tre portar för SJ bussgarage. Utvalt exempel på järnvägsrelaterad bebyggelse från sent 1800-tal. Värdebärande i järnvägsrelaterad bebyggelse.

KÖPMANNEN 5/STORGATAN 46 A, BYGGÅR 1900, SKYDDAT q (13)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Köpmannen 5 är en byggnad uppförd i två och en halv våning med stomme av trä med källare med sockel av huggen sten. Fasad med stående och liggande spontpanel samt stående locklistpanel i gul kulör. Sadeltak med rött tegel och frontespis i norr. Krysspostfönster (inte ursprungliga) i röd kulör samt skyltfönster i bottenvåningen. Utvalt exempel på trähusarkitektur från sekelskiftet 1900 i centrala Herrljunga. Köpmannen 5 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i trähusarkitektur längs Storgatan.

KÖPMANNEN 6/STORGATAN 46 B (14)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Köpmannen 6 är flera sammanbyggda byggnader i en, en och en halv och två våningar med fasader med stående locklistpanel i grå kulör. Byggnaderna har flertalet olika fönsterutföranden med vit båge. Ett utvalt exempel på småhusbebyggelse i trä på en central plats i tätorten med tidigare funktion som bland annat kiosk och matservering. Värdebärande i småhusbebyggelse på centralt belägen plats i Herrljunga.

NORNAN 1/STORGATAN 5, BYGGÅR 1880-TAL, SKYDDAT q (15)

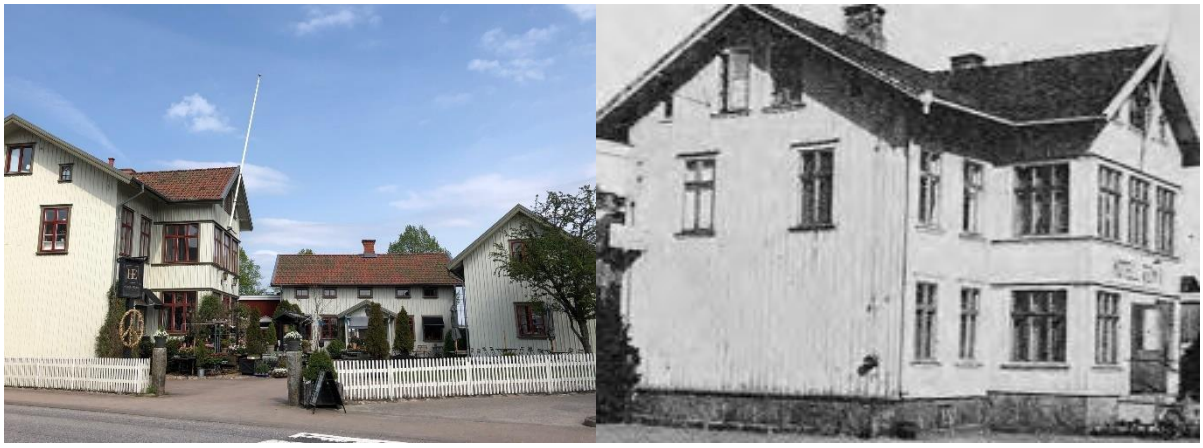

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Nornan 1 är en bebyggelse som består av en huvudbyggnad och två mindre annexbyggnader. Huvudbyggnaden som huserat hotell Fenix är uppförd i två våningar med vind och källare. Källarsockel av huggen sten, fasad med stående locklistpanel i beige kulör. Sadeltak med rött tegel. Korspostfönster med fyra och sex lufter. Utbyggnad i öster med entré. Två annexbyggnader med träfasader i beige kulör. Sadeltak med rött tegel och fönster med röd båge. Byggnaderna omger en gårdsformation mot Storgatan. Utvalt exempel på sen 1800-talsbebyggelse i stationssamhället Herrljunga. Nornan 1 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i trähusarkitektur intill järnvägsstation med historia som gästgiveri och hotell.

NORNAN 3/STORGATAN 9, BYGGÅR 1885 (16)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Nornan 3 är uppfört i två våningar med vind. Källarsockel av huggen sten och fasad med stående locklistpanel i grå kulör dekorerad med fasadpilastrar och listverk i vitt. Sadeltak med rött tegel. Tvåluftsfönster med sex lufter med röd båge. Balkong i väster. Byggnaden har enligt bild från 1950-tal haft större skyltfönster i bottenvåningen som borttogs 2021. Utvalt exempel på sen 1800-talsbebyggelse i stationssamhället Herrljunga. Värdebärande i trähusarkitektur från sent 1800-tal vid järnvägsstationen i Herrljunga.

NORNAN 5/STORGATAN 3, BYGGÅR 1880-TAL, SKYDDAT q (17)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Nornan 5 är en byggnad uppförd i en och en halv våning med utbyggnad i söder. Träfasad med stående locklistpanel i beige kulör. Sadeltak med rött tegel. Tvåluftsfönster med röd båge. Utgör en unik trähusmiljö tillsammans med Nornan 1 och Nornan 3 i kvarteret Nornan. Utvalt exempel på sen 1800-talsbebyggelse i stationssamhället Herrljunga. Nornan 5 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i småhusbebyggelse på central plats i Herrljunga.

TALLEN 1/STORGATAN 28, BYGGÅR 1908, SKYDDAT q (18)

Källa Daniel Hedin.

Tallen 1 är en byggnad uppförd i två våningar med vind och källare med trästomme och en senare reveterad fasad i beige kulör. Brutet valmat tak med grön plåt. Välvd frontespis mot norr och takkupor med välvt tak. T-postfönster med tätspröjsad övre lufter på fönster i takkupor. Röd kulör på båge. Balkongdörr i norr med balkong som saknas. Skyltfönster i bottenvåningen samt entrépartier. Magasinsliknande tillbyggnad mot söder med fasader med liggande träpanel och mindre kvadratiska fönster med röd båge. Utvalt exempel på tidig 1900-talsbebyggelse i handelssamhället Herrljunga. Tallen 1 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i handelsbebyggelse med klassicistisk arkitektur på centralt belägen plats i Herrljunga.

VALKYRIAN 2/STORGATAN 25, BYGGÅR 1890-tal, SKYDDAT q (19)

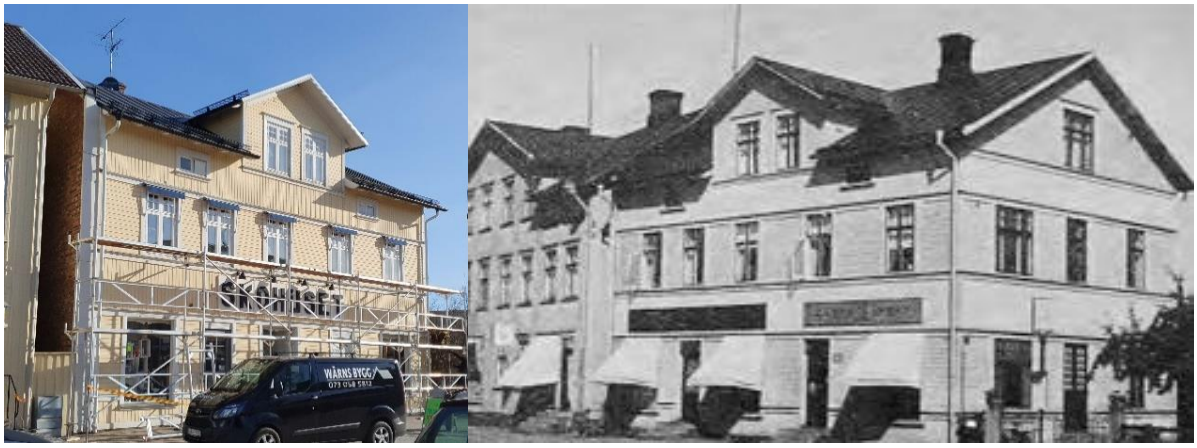

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Valkyrian 2 är en byggnad uppförd i två och en halv våning med stomme av trä med en fasad av stående och liggande spontpanel i gul kulör, med liggande listverk i vitt. Sadeltak med svart plåt och frontespis mot söder. Korspostfönster med tätspröjsade övre lufter och skyltfönster i bottenvåningen med vit båge. Bildar en bebyggelseenhet tillsammans med Valkyrian 3 och en gårdsbebyggelse i norr. Utvalt exempel på trähusarkitektur från sekelskiftet 1900 i centrala Herrljunga. Valkyrian 2 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i trähusarkitektur på Storgatan med gårdsbebyggelse.

VALKYRIAN 3/STORGATAN 23, BYGGÅR 1893, SKYDDAT q (20)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Valkyrian 3 är en byggnad uppförd i två och en halv våning med stomme av trä med sockel av sten. Fasad med stående locklistpanel i gul kulör. Sadeltak med rött tegel och frontespis mot söder. Korspostfönster med grön båge. Skyltfönster i bottenvåningen. Bildar en bebyggelseenhet tillsammans med Valkyrian 2. Utvalt exempel på trähusarkitektur från sekelskiftet 1900 i centrala Herrljunga. Valkyrian 3 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i trähusarkitektur på Storgatan.

1910–1920-talets bebyggelse

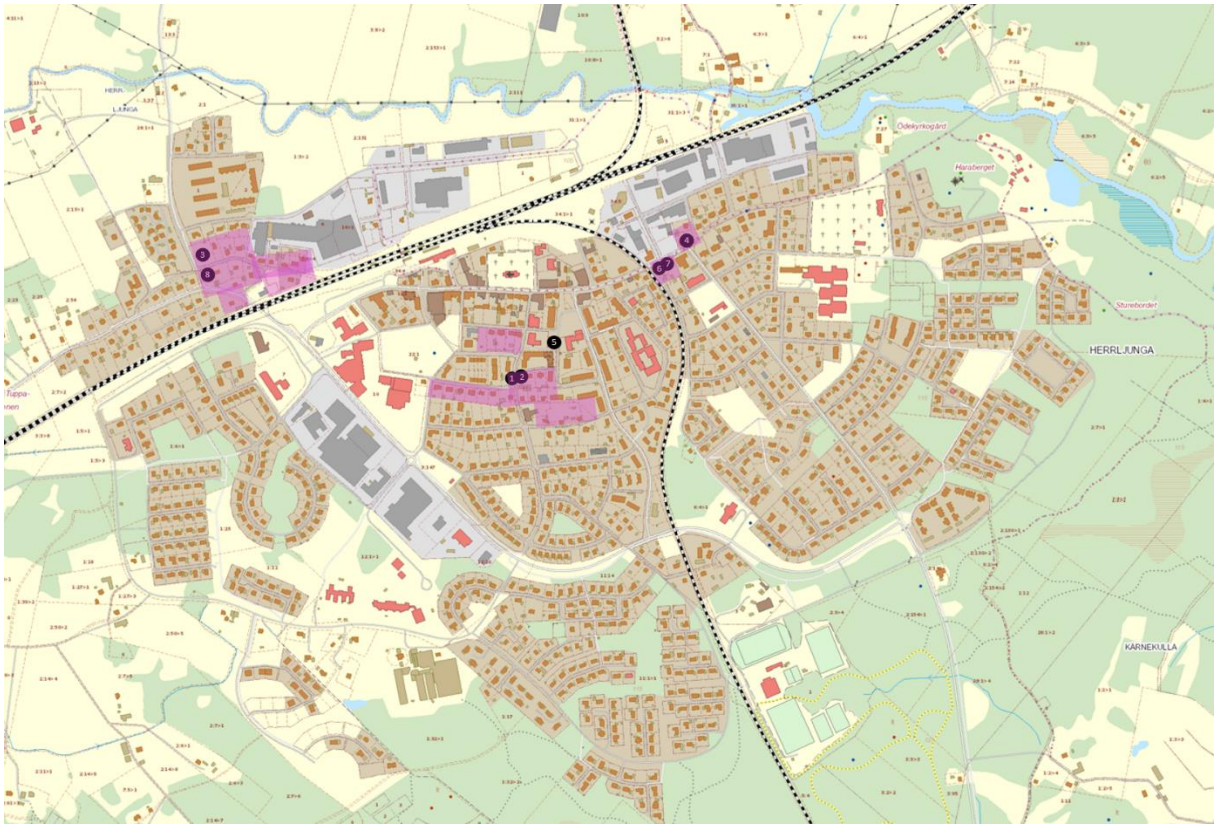

Jugend, nationalromantik och 1920-talsklassicism

Runt sekelskiftet 1900 blev jugend en stil som kom att bryta mot den tidigare något mer klassiska och symmetriska stil som varit rådande. Jugend gav en mjukare och mer organiskt utformad bebyggelse. Under 1910-talet introducerades nationalromantiken som var en enklare stil ofta fri från dekorationer. Stilen var nationalistisk och stod för det som uppfattades som svensk arkitektur. Trävillorna blev en slags ny tolkning av stugan på landet, putsade villor och villor med tegelfasad hade ibland träpanel på den övre våningen. Ofta blandades jugend och nationalromantisk stil fram till 1920-talet. På 1920-talet återuppväcktes det klassiska idealet men det var vid denna tid något förenklat. Begreppet Swedish Grace kom att myntas, en modernare utformning med klassiska attribut som utsmyckning.

Småhusbebyggelsen kom under 1920-talet, främst i de större städerna, att präglas av trädgårdsstäder som inspirerades av engelska trädgårdsstäder men även en nationalism med den äldre svenska småstadsidyller. Byggnader med influens av jugend präglades av en friare, organisk form. Fönster hade varierade bredder med en- till treluftsfönster med liggande tvärpost. Taken var ofta brutna med branta takfall och träfasader hade ofta växlande liggande och stående panel. Stugliknande villor förekom med röda träfasader och vita knutar, fönsterfoder och räcken. 1920-talsklassicismens villor kläddes med stående locklistpanel i ljusa kulörer. Fönstren hade ofta fyra eller sex rutor och ibland förekom fönsterluckor. Större byggnader var ofta slätputsade med sadeltak och symmetriskt uppbyggda fasader.

Herrljunga

Under 1920-talet växte bebyggelsen inom Herrljunga tätort, söder om Storgatans trä- och stenhusbebyggelse med tillhörande gårdshus. Bebyggelsen växte relativt glest söder mot

Västergårdsgatan och har senare förtätats och fortsatt växa söderut men även mot öster avgränsad av Ringleden. Bebyggelsen bildade en oregelbunden struktur när den växte ut från det centrala stationssamhällets kärna. Längs den norra delen av samhället, vid Gamla Alingsåsvägen, finns en äldre bebyggelse som är sprungen ur den väg som löpte genom nuvarande Herrljunga och som skärs av Västra stambanan. Bebyggelsen formades under 1910- och 1920-talen utifrån enskilda bostadshus i kombination med agrar bebyggelse som i och med samhällets utvidgning blev en del av den tätortsbebyggelse som fortfarande består. Större planerade och koncentrerade områden uppförs inte likt senare egnahemsbebyggelse och trädgårdsstadsinspirerade villaområden.

Flygfoto över Herrljunga, 1924. Källa JVMKCAC03525, Järnvägsmuseet/Digitalt museum.

Karaktäristik

Villabebyggelsen från 1910- och 1920-talen i Herrljunga karaktäriseras av både större och mindre byggnader med puts- och träpanelarkitektur, med branta och brutna tak, sadeltak med valmade gavelpartier och gavelutsmyckningar. Fönstren från tiden är ofta höga med en stående och liggande post. Den mer jugendinspirerade arkitekturen har ofta småspröjsade övre lufter i fönstren. Villorna är ofta placerade nära gatan med större trädgårdar på byggnadens baksida. Har byggnaden ett mer centralt läge finns ofta mindre gårdshus för tidigare exempelvis avträden, vedförvaring eller mindre verksamheter. Flertalet villor har tidigare varit en tvåfamiljsbostad men senare byggts om. Flertalet byggnader har en rik panelutsmyckning och ett antal byggnader har moderniserats under 1950- och 1960-talet och fått en ny beklädnad genom skivmaterial. Ljusa fasadkulörer är vanligt men även den faluröda kulören som härrör från den nationalromantiska traditionen.

Karaktärsdrag 1910-talet:

- Slätputsade fasader med dekorativa element
- Trähusarkitektur med stående och liggande spontpanel och locklistpanel, förebilder i allmogetraditionen och samtidigt påverkan från samtida europeiska och amerikanska

stilströmningar som nådde ut i landet via arbetsresor, tidskrifter, bilder, yrkesutbildade byggnadsarbetare, byggmästare och arkitekter
- Höga fönster med korspost och småspröjsade övre lufter
- Sadel- och brutna tak med valmat övre takfall
- Enkupigt tegel
- Naturstenssockel
- Entrédörr med glasning
- Villor i gatulivet

Karaktärsdrag 1920-talet:
- Locklistpanel med hörnpilastrar
- Öppen förstukvist eller pelaruppburen balkong
- Linoljemålad fasad
- Högre fönster i bottenvåningen
- Små takkupor
- Centrala villakvarter

1919

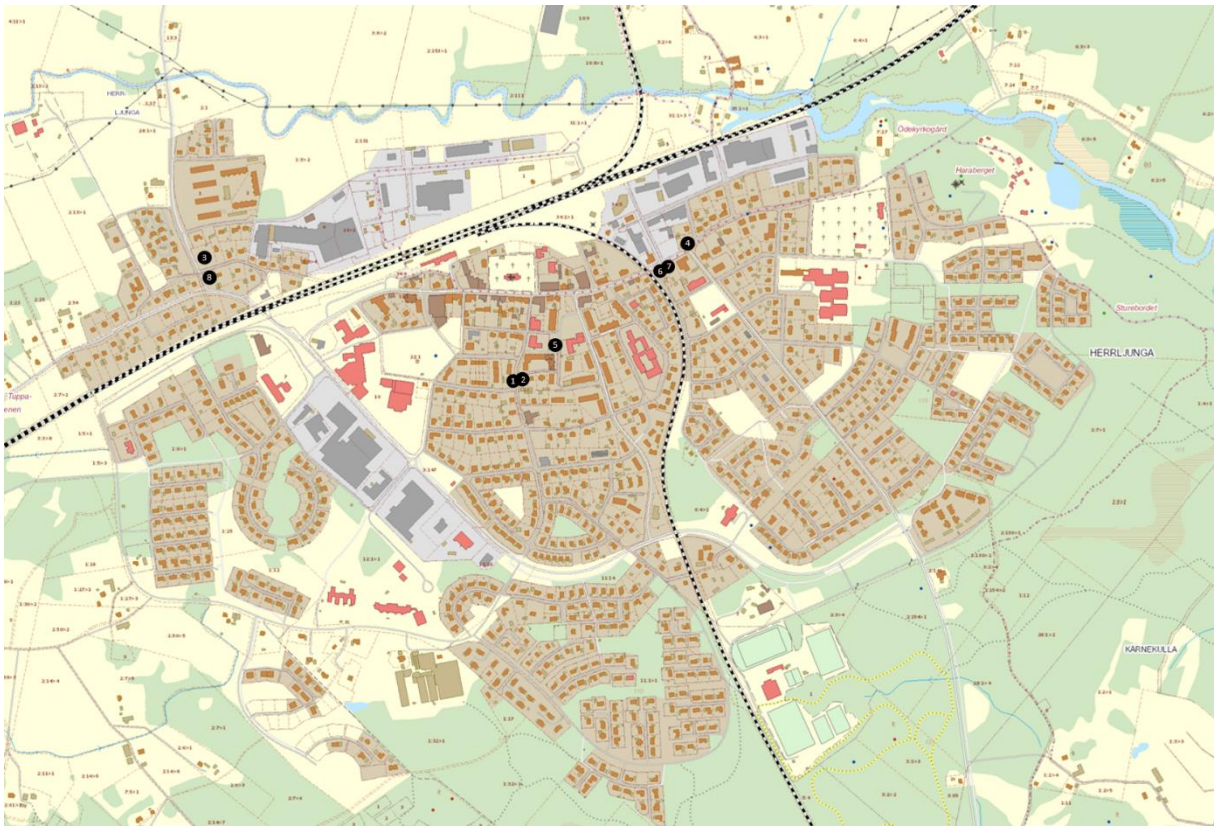

Referensobjekt

1. BOKEN 6/FABRIKSGATAN 10
2. ENEN 4/FABRIKSGATAN 13
3. HAVREN 7/ALINGSÅSVÄGEN 12
4. HERRLJUNGA 6:26/STORGATAN 37
5. SLÖJDAREN 3/TRÄDGÅRDSGATAN 16
6. SVEA 1/STORGATAN 62
7. SVEA 2/STORGATAN 64
8. RÖDKLÖVERN 1/GAMLA ALINGSÅSVÄGEN 9

Utvalda presenterade referensobjekt

BOKEN 6/FABRIKSGATAN 10, BYGGÅR 1912 (1)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Boken 6 är ett bostadshus kallat Anneberg uppfört i en och en halv våning med källargrund av huggen sten. Stomme av trä klädd med Eternit och liggande bröstningslist i trä. Brutet tak med valmade gavlar och triangelformade takfönster. Fönster med korspost. Entrépartiet är sidoplacerad mot öster. Utvalt exempel på småhusbebyggelse från 1910-tal med bevarat uttryck trots senare modernisering. Värdebärande i centralt belägen småhusbebyggelse med senare modernisering.

ENEN 4/FABRIKSGATAN 13, BYGGÅR 1913, SKYDDAT q (2)

Källa Daniel Hedin.

Enen 4 är ett vinkelbyggt bostadshus uppfört av möbelfabrikör Carl Wallgren, i en och en halv våning med källarsockel av huggen sten. Trästomme med rödfärgad fasad av stående och liggande spontpanel samt figursågad locklistpanel. Fasaddetaljer i vit kulör. Sadeltak med valmade gavlar med falsad svart plåt. Triangelformat takfönster. Fönster med t-post med tätspröjsad övre lufter. Utbyggt entréparti. Detaljrikt utformade vattenkupor. I söder mindre byggnad i en och en halv våning med brutet tak. Fasader i liggande spontpanel i röd slamfärg. Tak med falsad svartmålad plåt. Korspostfönster med vit båge. Dörrar i blå kulör. Lunettfönster i gavelnock mot Fabriksgatan. Utvalt exempel på småhusbebyggelse från 1910-talet med karaktäristiska arkitektoniska detaljer. Eken 4 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i centralt belägen småhusbebyggelse med tillhörande gårds-/verksamhetsbebyggelse med hög bevarad materialitet.

HAVREN 7/ALINGSÅSVÄGEN 12, BYGGÅR 1915, SKYDDAT q (3)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Gamla Herrljungabilder.

Havren 7 är ett bostadshus kallat Solhem uppfört för orgel- och pianofabrikör C B Pettersson efter ritningar av arkitekt Neuendorf i Skövde. Byggnaden är uppförd i en och en halv våning med vind och källare. Grund av rusticerad natursten, timmerstomme och reveterad fasad med vit kulör. Dekorativa fasaddetaljer som falska fönsterluckor. Högt brutet tak med rödglacerat tegel. Frontespis med balkong i väster. Utbyggt i sydost och norr. Södergavel med rundbågat jugendfönster med tätspröjsad över lufter. Övre våningen har tätspröjsade tvåluftsfönster. Trapphus med blyinfattade fönster. Utvalt exempel på unik jugendarkitektur i Herrljunga. Havren 7 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i jugend- och stenhusarkitektur för orgel- och pianofabrikör i Herrljunga.

HERRLJUNGA 6:26/STORGATAN 37, BYGGÅR 1909 (4)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Herrljunga 6:26 är ett bostadshus uppfört i två våningar med vind. Grund i sten, trästomme med fasad av liggande spontpanel i ljust gul kulör med vita detaljer. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel och takkupa i söder med dörr. Entréparti med kolonnuppburen balkong i söder. Burspråk i två våningar i söder. T-postfönster med fyra lufter, mittpostfönster samt tätspröjsade fönster vid entré med balkong. Röd båge med vit omfattning. Utvalt exempel på större bostadshus med klassicistiska arkitektoniska detaljer. Värdebärande i välbevarad större bostadsbebyggelse.

RÖDKLÖVERN 1/GAMLA ALINGSÅSVÄGEN 9 (8)

Källa Daniel Hedin.

Rödklövern 1 är ett bostadshus vid Gamla Alingsåsvägen uppfört i en och en halv våning. Sockel av sten och en trästomme med röd locklistpanel och vita foder. Brutet tak med rött tvåkupigt tegel. Frontespis med brutet tak med utsvängd nedre del och dekoration i gavelnock. Entré i norr med balkong (som saknar räcke). Korspostfönster på nedre våningen, mittpostfönster på övre våningen. Småspröjsade fönster vid balkongen. Utvalt exempel på villabebyggelse med nationalromantisk arkitektur beläget vid Gamla Alingsåsvägen som utgör ett historiskt vägavsnitt, en fortsättning på dagens Storgatan. Höger bild gamla Alingsåsvägen västerut. Värdebärande i nationalromantisk-inspirerad småhusbebyggelse.

1930–1950-talets bebyggelse

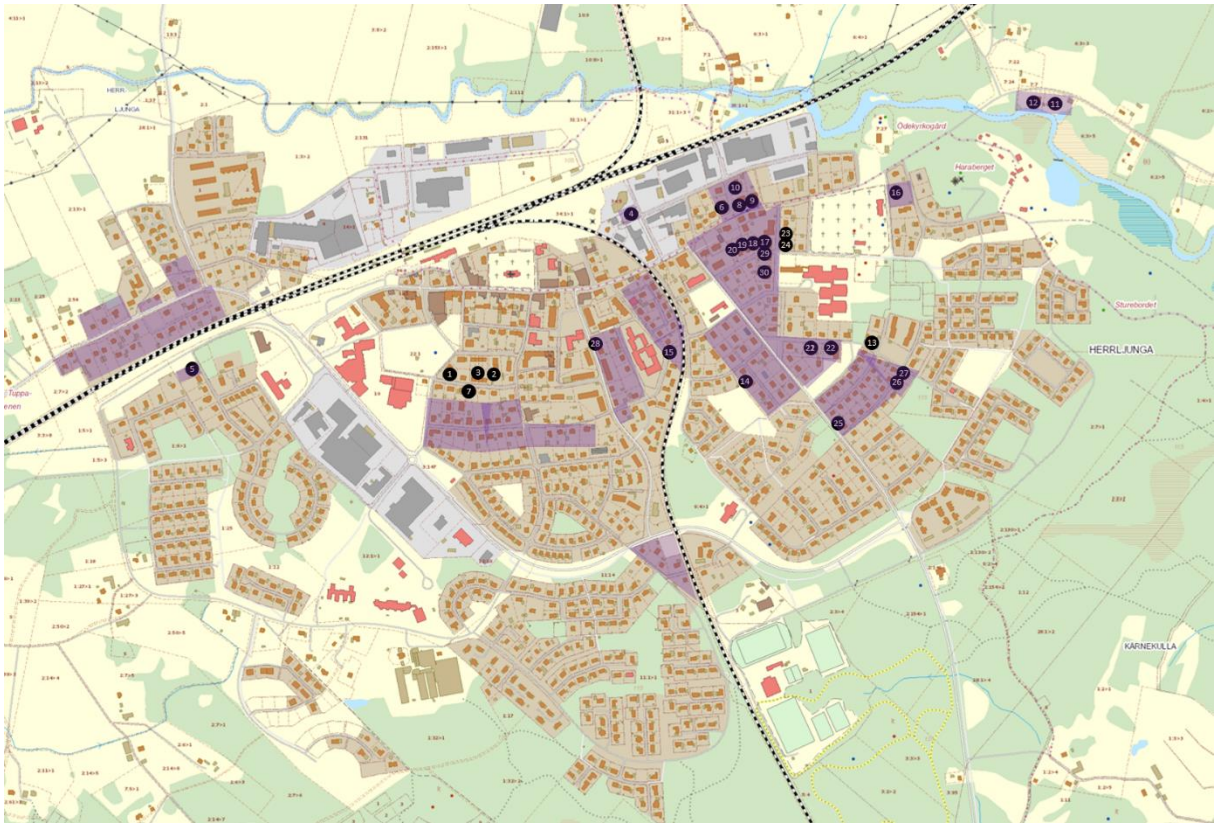

Egnahem och funktionalism

Bostadsstandarden i Sverige före 1930-talet hörde till de sämsta i Europa. I städerna bodde många trångt och ohygieniskt. Det var ofta små lägenheter med många boende. Rinnande vatten och badrum var ingen självklarhet. På landsbygden var ofta utvecklingen än mer långsam än i städer och tätorter där rinnande vatten och elektricitet saknades i många bostäder. Omkring 1900 blev bostadsfrågan politisk och den låga bostadsstandarden sågs som ett av skälen till utvandringen. Statliga egnahemslån infördes 1904 för den som ville starta ett mindre jordbruk. Lånen kom senare att omfatta byggande av egna hem i städernas utkanter. Åren efter första världskriget infördes en statlig bolånefond med syfte att förmedla förmånliga lån för egnahemsbyggande. Bra bostäder blev en viktig fråga under 1930-talet och nya ideal introducerades i Sverige på Stockholmsutställningen 1930. 1934 skrev Alva och Gunnar Myrdal boken *Kris i befolkningsfrågan* där de menade att bättre bostäder är en förutsättning för ett hållbart samhälle. Landsbygdens förhållanden uppmärksammades 1938 i Ludvig ”Lubbe” Nordströms reportageserie Lort-Sverige.

När den socialdemokratiska regeringen tillträdde 1932 fokuserade Per Albin Hansson på bostadsfrågan och införde statliga lån och bidrag till bostadsbyggande. Dessa lån och bidrag nyttjades av privata byggherrar och allmännyttiga bostadsbolag vilket minskade både arbetslöshet och bostadsbrist. Visionen var ett folkhem. Funktionalismen, även kallad funkis, blev allmänt känt genom Stockholmsutställningen 1930. Stilen var en reaktion mot den täta staden med sina rutnätsformade gator och kvarter. Förebilderna för funktionalismen hämtades från Tyskland och Frankrike och var tätt sammakoppladet till tankar om sociala krav med lika villkor för alla. Bostadsområden skulle präglas av grönska och luft. Ofta placerades funktionalismens bostadshus i terrängen där berg och växtlighet sparades. Byggnader kom att präglas av ljus med stora fönsterpartier där ibland fönster placerades i

hörn. Horisontella former upprepades i fasaderna som långa fönsterband och balkonger. Korrugerad eller slät plåt var vanliga balkongmaterial. Taken skulle vara platta med en tunn takfot. Fasader på villabebyggelse var ofta vit, putsade eller i trä. Dekorativa inslag var ovanliga. Tidens uttryck hämtade även inspiration från USA och många husmodeller spreds genom kataloghus och mönsterritningar.

Flygfoto över Herrljunga, 1947. Källa VMOL04018, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Egnahemsområden kom att utvecklas i Sverige under 1920-talet, men i Herrljunga byggdes det som kallas egnahemsområde under tidigt 1930-tal. Egnahemslån beslutades av riksdagen redan 1905 och tanken var att arbetarklassen skulle bort från de stora hyreskomplexen i städerna. Det skulle bland annat motverka emigrationen som var stor under tidsperioden. Byggnaderna i egnahemsområden var ofta låga och friliggande i lummiga trädgårdar längs svängda gator. Husen placerades ofta nära gatan. Villabebyggelsen kom att ta herrgården som en förebild under 1920-talsklassicismen i trädgårdsstäderna, med ofta symmetriska fasader i träpanel med gula, rödbruna eller grågröna kulörer. En vanlig villatyp under perioden är den med en rektangulär form med brutet tak och en öppen brokvist med en asymmetrisk placering. Förebilder hämtades även från samtida europeiska och amerikanska stilströmningar.

Egnahemsrörelsen började som större utbyggnader av stadsdelar med villor för att under 1930-talet med handla om självbyggeri. Flerbostadshusen var ofta små och friliggande med två eller tre våningar ibland med inredd vind. I mindre orter var det en vanlig bostadstyp under både 1930- och 1940-talen. Under 1940-talet fortsatte funktionalismens sätt att bygga men materialiteten kom åter att stå i fokus. Fasaderna var ofta pigmenterade och inte helt ljusa som tidigare. Taken fick sadeltak med tegel eller svart plåt. Under 1950-talet fick fasaderna ofta en grövre kalkputs i mörkare toner. Fasaderna hade ibland horisontala eller vertikala band i putsen som en dekoration. Punkthusen kom att bli vanligare men för flerbostadshusen var lamellhusen vanliga. Under 1940- och 1950-talen blev tvåluftsfönster vanliga, även

perspektivfönster som var pivåhängda. Ofta kunde trapphusen i flerbostadshusen markeras med annorlunda utformade fönster. Småhusen uppfördes som 1 eller 1½-planshus med källare där trä eller puts var dominerande fasadmaterial. Rad- och kedjehus blev populära bostadsformer där byggnaderna placerades kring en gemensam grönyta med mindre privata trädgårdar. Radhusen hade ofta individuella färger.

Herrljunga

Under 1930-talet växte Herrljunga österut efter att under 1920-talet framför allt växt söderut från den bebyggelse som främst koncentrerats kring Storgatan och stationsbebyggelsen. Ett egnahemsområde skapades öster om Boråsbanan och avgränsas av den tidigare folkskolan och Stora Skolgatan i väster, i söder av Arvidsgårdsgatan, i öster av Nygatan och Sjukhusvägen och i norr av Storgatan. Under 1950-talet växte orten norrut runt prästgården samt längs med Boråsvägen. Under 1940-talet uppförs flertalet mindre flerfamiljshus i Herrljunga i två våningar med sadeltak. Fasaderna är ofta putsade eller med fasadtegel, omgivna av trädgårdar likt den omkringliggande småhusbebyggelsen.

Småhusbebyggelsen kännetecknas genom att under 1930-talet generellt vara uppförda i 1 ½ våning med träfasad och tegeltak till att under 1950-talet uppföras med tegelfasad i en våning med källare och förskjutna volymer. Under 1950-talet blir det vanligare att garaget tar plats i småhusbebyggelsen då bilen blir något allt fler äger och blir beroende av.

Flygfoto över Herrljunga, 1953. Källa VMOL04425, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Husbygge vid Verkstadsgatan, 1952. Källa VMO06150, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Karaktäristik

I Herrljunga karaktäriseras egnahemsbebyggelsen från 1930-talet av en 1920-tals klassicism där småhus är byggda i 1 ½ våning med högt sadeltak eller brutet tak med rött lertegel. Fasaderna har lockpanel eller locklist och har ljusa kulörer. Fönster är ofta med mittpost och sex rutor och kulören bryter mot fasaden, ofta i en grön eller röd kulör. Trädgårdar avgränsas mot gatan med ett trästaket eller låga häckar samt trä- eller smidesgrind. Större villor präglas av en blandning av nationalromantik och 1920-talsklassicism, med 1 ½ till två våningar under ett lägre valmat tak med tegel, oftast rött. Fasaderna är putsade eller locklistpanel med klassiska detaljer som oxögon, pilastrar och kolonnuppburna entrétak- eller balkonger. Fönstren är likt de mindre husen generellt indelade med mittpost och sex rutor, men även endast med mittpost.

1940-talets mindre hyreshus har den karaktäristiska putsade fasaden med ljusa kulörer och ett sadeltak med tegel. Balkonger är ofta av sinuskorrigerad plåt, släta eller med smidesutförande vilket även tas upp i staket mot gatan. Fönstren är tvålufts utan spröjsindelning. 1950-talets villor och flerfamiljshus har ofta en tegelfasad i rött tegel eller ljust gul kulör. Villor har källare, flerfamiljshus är ofta i två våningar med sadeltak samt med detaljer som burspråk. Under 1950-talet börjar villor att få huskroppar som är förskjutna och tak i olika höjder. Fönster har enkel mittpost eller är av perspektivmodell. Även flerfamiljshus har i Herrljunga förskjutna huskroppar vilket har bra exempel i fastigheter i kvarteren Åkerblomman och Boken. Bebyggelsen karaktäriseras i stort av en kontinuerlig fortsättning av orten från den ursprungliga stadsplanen med raka gator som närmare slutet av perioden mer anpassas till topografin.

Karaktärsdrag 1930-talet:

- Funktionalistisk arkitektur med flacka pyramid- eller pulpettak med falsad plåt
- Putsfasader avfärgade med kalkfärg
- Tvåluftsfönster utan spröjsar och foder
- Betongsockel

- Småhusarkitektur med sadel- och pyramidtak med enkupigt lertegel
- Fasader med locklistpanel med pastellkulörer
- Kvardröjande tjugotalsklassicism
- Självbyggeri

Karaktärsdrag 1940-talet:

- Stående locklistpanel
- Sadeltak med tvåkupigt tegel
- Enkelt skärmtak vid entrén
- Entrédörr med karosseripanel med glasning
- Betongsockel och betongtrappa
- Tvåluftsfönster
- Balkonger med front av trä
- Mindre flerfamiljshus med sadeltak i två våningar med två till fyra lägenheter

Karaktärsdrag 1950-talet:

- Fasadtegel med avvikande tegel runt fönster och entré, kombinationer av tegel och puts
- Sadeltak med tvåkupigt tegel
- Perspektivfönster, asymmetriska fönster, pivothängda fönster
- Teakdörr
- Sidoförskjutna byggnadskroppar, oregelbundna volymer
- Skärmtak förlängt av takfallet
- Enplansvillor med hel källare
- Radhusområden
- Garage intill bostaden
- Lamellhus med sadeltak som flerfamiljshus

Egnahemsområdet ovan i bild, 1947. Källa VMOL04015, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

SKOLA

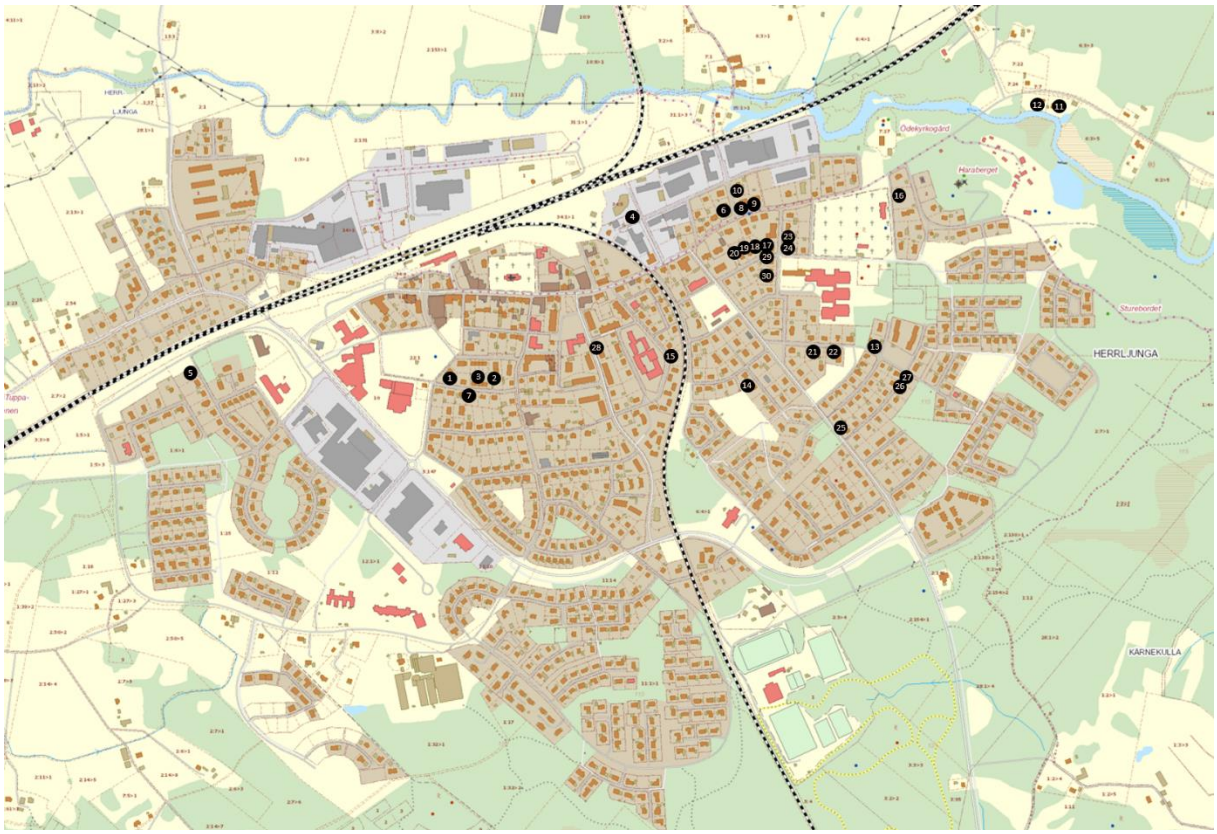

Referensobjekt

1. BOKEN 1/ÖSTRA PARKGATAN 11
2. BOKEN 7/SÖDRA PARKGATAN 13A-C
3. BOKEN 8-15/STUREGATAN 4-10, SÖDRA PARKGATAN 5-11
4. BRAGE 13/VERKSTADSGATAN 7
5. FJÄLLSKIVLINGEN 9/EKEVÄGEN 51
6. FREY 6-7/KVARNGATAN 1/STORGATAN 43
7. GRANEN 4/SÖDRA PARKGATAN 16
8. HERRLJUNGA 5:12/STORGATAN 45
9. HERRLJUNGA 5:13/STORGATAN 47
10. HERRLJUNGA 5:16/KVARNVÄGEN 4
11. HERRLJUNGA 7:20/HUDENEVÄGEN 6
12. HERRLJUNGA 7:19/HUDENEVÄGEN 4
13. HÄMPLINGEN 1/ARVIDSGÅRDSGATAN 13
14. HÖKEN 2/FRIGGAGATAN 4
15. KLINTEN 4/VÄSTERGÅRDSGATAN 66
16. KORSNÄBBEN 2/PRÄSTGÅRDSGATAN 3
17. MIMER 9/NYGATAN 8
18. MIMER 10/SVEAGATAN 11
19. MIMER 11/SVEAGATAN 9
20. MIMER 12/SVEAGATAN 7
21. MOSSEN 2/ARVIDSGÅRDSGATAN 4
22. MOSSEN 3/ARVIDSGÅRDSGATAN 6

23. PRÄSTBO 5/NYGATAN 5
24. PRÄSTBO 6/NYGATAN 7
25. RÖDSTJÄRTEN 16/STORA SKOLGATAN 23
26. TRASTEN 9/ANDRÉGATAN 12
27. TRASTEN 10/ANDRÉGATAN 14
28. ÅKERBLOMMAN 1/NÄSTEGÅRDSGATAN 1
29. ÄNGEN 4/SVEAGATAN 14
30. ÄNGEN 6/NYGATAN 14

Utvalda presenterade referensobjekt

BOKEN 1/ÖSTRA PARKGATAN 11, BYGGÅR 1953 (1)

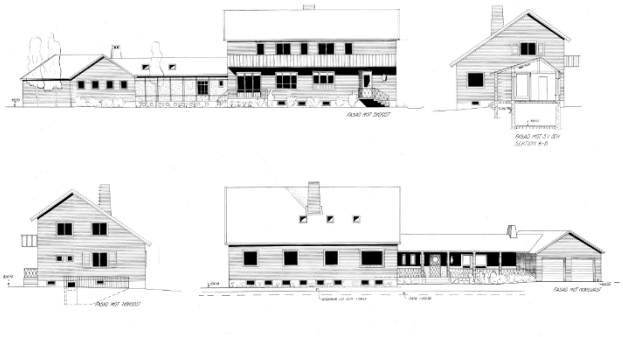

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Boken 1 är ett bostadshus uppfört för direktör W Rosqvist på Herrljunga Cementgjuteri, ritat av arkitekt Göran Erro. En och en halv samt en våning med källare med betonggrund och stomme av betong med rött fasadtegel. Sadeltak med svart tegel. Två- och treluftsfönster med sex och nio rutor med vita bågar. Balkong i öster, loggia i väster. Utvalt exempel på större privatbostad med hög materialitet från tidigt 1950-tal. Värdebärande i direktörsbostad med hög materialitet i centrala Herrljunga.

BOKEN 7/SÖDRA PARKGATAN 13A-C, BYGGÅR 1957 (2)

Källa Daniel Hedin.

Boken 7 är ett flerfamiljshus uppfört i tre våningar med tre förskjutna byggnadskroppar. Fasader av puts i gul och ljusröd kulör med vita dekorativa fält och beigevita gavelpartier. Sadeltak med rött tegel. Balkonger med betongfront. En- och tvåluftsfönster med vit båge. Portar i trä, garageportar på gavelparti i grå kulör. Utvalt exempel på 1950-talsarkitektur i flerbostadshus med lekfull putsfasad och hög materialitet samt sammanhållen miljö tillsammans med 1950-talsradhusen i kvarteret Boken 8–15. Värdebärande i 1950-tals flerfamiljshus med bevarad materialitet och färgsättning i miljö med intilliggande radhus.

BOKEN 8–15/STUREGATAN 4–10, SÖDRA PARKGATAN 5–11, BYGGÅR 1957 (3)

Källa Daniel Hedin.

Boken 8–15 är radhusbostäder uppförda i två våningar. Två byggnadskroppar med fyra bostäder i varje kropp. Fasader av puts i varierade kulörer samt geometriska mönster på gavelpartier. Sadeltak med svart betongpanna. Balkonger mot gård. En- och tvåluftsfönster med vit båge. Inskjutet entréparti i bottenvåning med entrédörr och garageport. Gemensam grönyta mellan byggnadskropparna. Utvalt exempel på 1950-talets radhusarkitektur med hög materialitet och karaktäristisk färgsättning samt sammanhållen miljö tillsammans med flerfamiljshuset från 1950-talet i kvarteret Boken 7. Värdebärande i 1950-tals radhusarkitektur med bevarad färgsättning i sammanhållen miljö med intilliggande flerfamiljshus.

GRANEN 4/SÖDRA PARKGATAN 16, BYGGÅR 1935 (7)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL05109, 1957, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Granen 4 är ett bostadshus uppfört i två våningar. Fasad med stående locklistpanel i ljust gul kulör med vita knutar och fönsteromfattningar. Valmat tak med rött tegel. Tvåluftsfönster med vit båge. Entrédörr flankerad av oxögon samt skärmtak. Utvalt exempel på ett större bostadshus präglat av 1920-talsklassicism med funktionalistiska influenser som fönsterband ovan entré. Värdebärande i större villabebyggelse med 1920-talsklassicistisk arkitektur.

HERRLJUNGA 5:12/STORGATAN 45, BYGGÅR 1930, SKYDDAT k (8)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga 5:12 är ett bostadshus uppfört i två våningar av byggmästare Paul Henriksson för veterinär L A Larsson. Byggnaden har betonggrund, och fasad av beige spritputs med kvartcirkelformade ritsningar. Flackt, valmat tak med rött enkupigt tegel. Markerat entréparti i söder med brunmålad panel och fronton. Utbyggnad med balkong i väst. Brunmålade tvåluftsfönster med sex rutor och oxögon i norr. Intilliggande garage med fasad av beige spritputs och valmat tak med rött enkupigt tegel. Utvalt exempel på en klassicistisk byggnad med drag av nationalromantik och hög materialitet. Herrljunga 5:12 är skyddat k i detaljplan. Värdebärande i klassicistisk arkitektur med hög materialitet tillsammans med intilliggande fastighet med samma byggherre.

HERRLJUNGA 5:13/STORGATAN 47, BYGGÅR 1936–37, SKYDDAT k (9)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga 5:13 är ett bostadshus uppfört i tegel av byggmästare Paul Henriksson för grosshandlare Eric Stjerna. Byggnaden har betonggrund, fasader av beige ädelputs och ett flackt, valmat tak med rött enkupigt tegel. Pelaruppburen balkong, takkupa i söder, utbyggnad med balkong i öster. Två-, trelufts och perspektivfönster. Blyinfattade halvbågsfönster vid entrén i söder. Intilliggande garage med fasad av beige ädelputs och valmat tak med rött enkupigt tegel. Mur i kombination med smidesstaket i söder mot Storgatan Utvalt exempel på klassicistisk byggnad med hög materialitet. Herrljunga 5:13 är skyddat k i detaljplan. Värdebärande i klassicistisk arkitektur med hög materialitet tillsammans med intilliggande fastighet med samma byggherre.

HERRLJUNGA 5:16/KVARNVÄGEN 4, BYGGÅR 1948 (10)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Herrljunga 5:16 är ett flerfamiljshus uppfört i två våningar med vind och källare. Stomme i sten med putsad fasad i ljust beige kulör. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel och takkupor. Utbyggt i väst med entréparti och balkong med sinuskorrugerad plåt i brun kulör. Balkong och burspråk med perspektivfönster på södra gavelpartiet. Mittpostfönster och perspektivfönster med båge i brun kulör. Skärmtak ovan balkonger. Utvalt exempel på mindre flerfamiljshus med hög materialitet och funktionalistiska detaljer som burspråk och balkonger. Värdebärande i bevarat flerfamiljshus med tidstypiska arkitektoniska detaljer.

HERRLJUNGA 7:20/HUDENEVÄGEN 6, BYGGÅR 1938 (11)

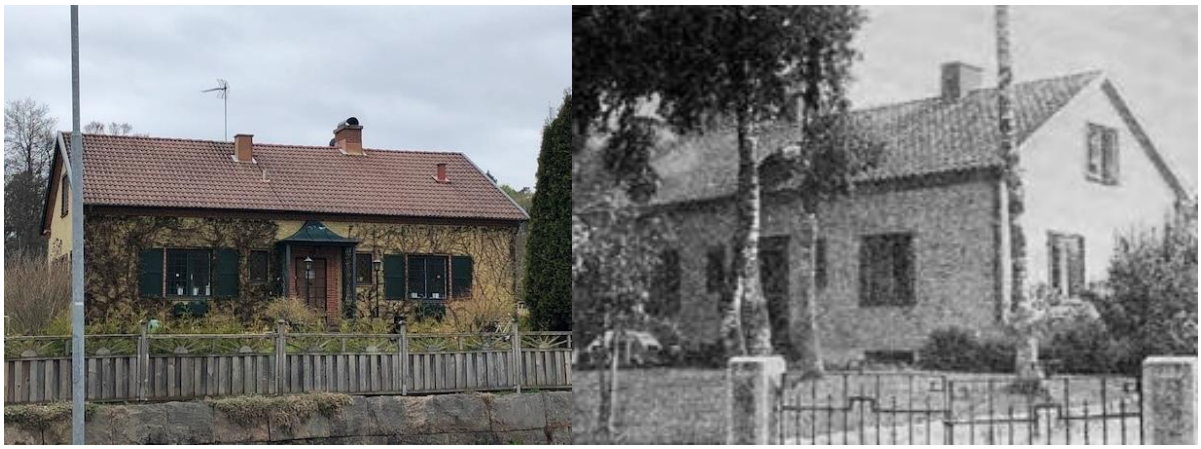

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Herrljunga 7:20 är ett bostadshus uppfört i en våning med källare. Fasad med fasadtegel i gul kulör med detaljer som dörromfattning av rött tegel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Entréparti markerat av välvt, valmat tak uppburet av pelare, i grön kulör. Tvåluftsfönster med blyinfattat glas med grön båge och fönsterluckor i grön kulör. Utvalt exempel på bebyggelse inspirerad av amerikansk och anglosaxisk arkitektur, samtida med Herrljunga 7:19. Värdebärande i miljö tillsammans med Herrljunga 7:19 samt i anglosaxiskt inspirerad arkitektur.

HERRLJUNGA 7:19/HUDENEVÄGEN 4, BYGGÅR 1939 (12)

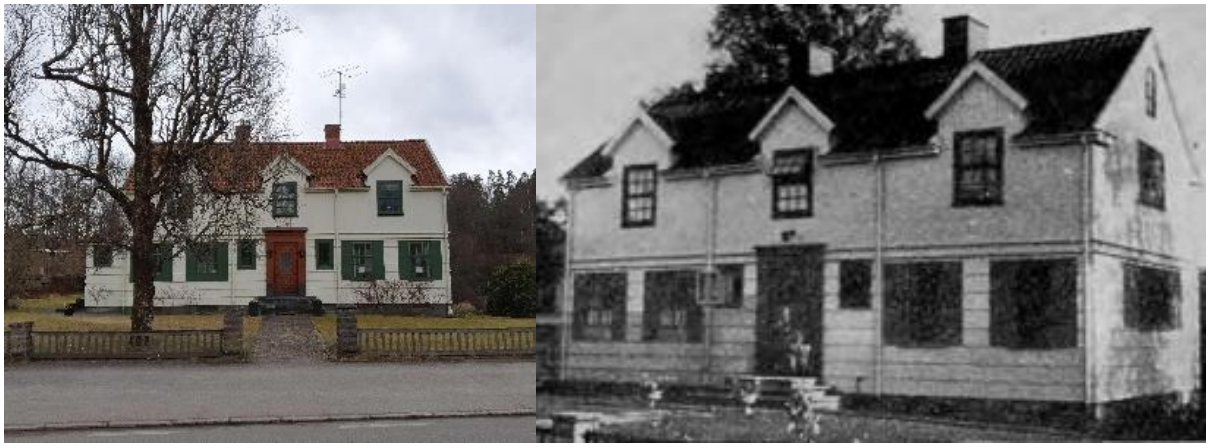

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Herrljunga 7:19 är ett bostadshus kallat Villa Dalsbo uppfört i en och en halv våning med suterrängvåning. Betonggrund. Bottenvåningens fasader har vitmålad, avsågad stående fasspontspanel. Övre våningen har stående, slät panel. Sadeltak med rött, enkupigt tegel. Tre takkupor i norr, frontespis samt två takkupor, balkonger och garage i söder. Påbyggnad i öst, burspråk med perspektivfönster i väst. Grönmålade tätspröjsade fönster med fönsterluckor. Brunmålad portal med teak-dörr. Utvalt exempel på bebyggelse inspirerad av amerikansk villaarkitektur, unik för Herrljunga. Värdebärande i miljö tillsammans med Herrljunga 7:20 samt unik bevarad amerikanskt inspirerad arkitektur.

HÄMPLINGEN 1/ARVIDSGÅRDSGATAN 13 (13)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL05105, 1957, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Hämplingen 1 är ett bostadshus uppfört i en våning med källare med förskjuten byggnadskropp. Betonggrund och fasader med rött fasadtegel. Sadeltak med grönt tegel. Inskjutet entréparti och uteplats i sydväst. Perspektivfönster med vit båge. Utvalt exempel på 1950-talsarkitektur med hög materialitet och förskjutna byggnadsvolymer. Värdebärande i hög materialitet samt volymförskjutningar.

HÖKEN 2/FRIGGAGATAN 4, BYGGÅR 1946 (14)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Höken 2 är ett mindre flerfamiljshus uppfört i två våningar med vind och källare. Stomme i trä med reveterad fasad i ljust blå kulör. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Mittpostfönster med vit båge. Entréparti markerat med ljust gult fasadtegel, mindre skärmtak och smidesräcke vid trapp. Smidesstaket mot Friggagatan. Utvalt exempel på mindre flerfamiljshus från 1940-talet. Värdebärande i bevarad mindre flerfamiljsbebyggelse.

KLINTEN 4/VÄSTERGÅRDSGATAN 66, BYGGÅR 1940-TAL (15)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL04015, 1947, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Klinten 4 är ett bostadshus uppfört i två våningar med källare. Fasad med spritputs i vit kulör. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. En- och tvåluftsfönster med blå båge. Inskjutet sidoställt entréparti med putsad hörnpelare mot söder. Entrédörr i brun kulör. Balkong mot öst. Större trädgård med stenmur mot gata. Utvalt exempel på 1940-talsarkitektur med funktionalistiska detaljer som entréparti. Värdebärande i bevarad bostadsbebyggelse från 1940-talet tidstypisk materialitet.

KORSNÄBBEN 2/PRÄSTGÅRDSGATAN 3, BYGGÅR 1937 (16)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Korsnäbben 2 är ett bostadshus väster om Haraberget intill Nya kyrkogården. Uppfört efter ritningar av ingenjör Sten Sjödin för fadern, rektor Sven Sjödin. Tegelstomme på betonggrund, fasader av beige terrasitputs. Flackt pulpettak täckt med plåt. Pelaruppburet skärmtak i väster och pelaruppburen balkong i söder. Två- och fyrluftsfönster. Utvalt exempel på funktionalistisk arkitektur med karaktäristiska drag som flackt tak, putsade fasader och fönsterband, unik för Herrljunga. Högt läge i större trädgård med stenmur mot Prästgårdsgatan. Värdebärande i unik funktionalistisk arkitektur med 1930-talets typiska arkitektoniska attribut.

MIMER 9/NYGATAN 8, BYGGÅR 1934 (17)

Källa Daniel Hedin.

Mimer 9 är ett bostadshus i en och en halv våning uppförd efter ritningar av Oskar Johansson som även ritat Prästbo 6. Betonggrund, fasader klädda med vit, stående locklistpanel. Brutet tak med rött, tvåkupigt tegel. Sidoplacerad frontespis med balkong i öster. Tvåluftsfönster med sex rutor, takkupa med tvåluftsfönster med fyra rutor. Höger bild Prästbo 6/Nygatan 7, byggår 1933. Mimer 9 och Prästbo 6 är utvalda exempel på egnahemsbebyggelse i Herrljunga. Värdebärande i bevarad egnahemsbebyggelse som pendanger med öppna trädgårdar.

MIMER 10/SVEAGATAN 11, BYGGÅR 1930-TAL (18)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Mimer 10 är ett bostadshus i en och en halv våning med betonggrund och fasader med vit stående locklistpanel. Brutet tak med rött tvåkupigt tegel. Påbyggd, inbyggd veranda och takkupa i söder. Korspostfönster med fyra och sex lufter med bruna bågar. Utvalt exempel på egnahemsbebyggelse i Herrljunga. Värdebärande i bevarad egnahemsbebyggelse.

MIMER 11/SVEAGATAN 9, BYGGÅR 1930-TAL (19)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Mimer 11 är ett bostadshus uppfört i en och en halv våning med betonggrund och fasad med ljust grå stående locklistpanel. Valmat tak med grå kulör, odefinierat material och takkupor samt frontespis i söder. Pelaruppburen balkong vid entré i söder. Tvåluftsfönster med sex rutor, vit båge. Utvalt exempel på egnahemsbebyggelse i Herrljunga. Värdebärande i bevarad egnahemsbebyggelse med avvikande valmat tak.

MIMER 12/SVEAGATAN 7, BYGGÅR 1928, SKYDDAT q (20)

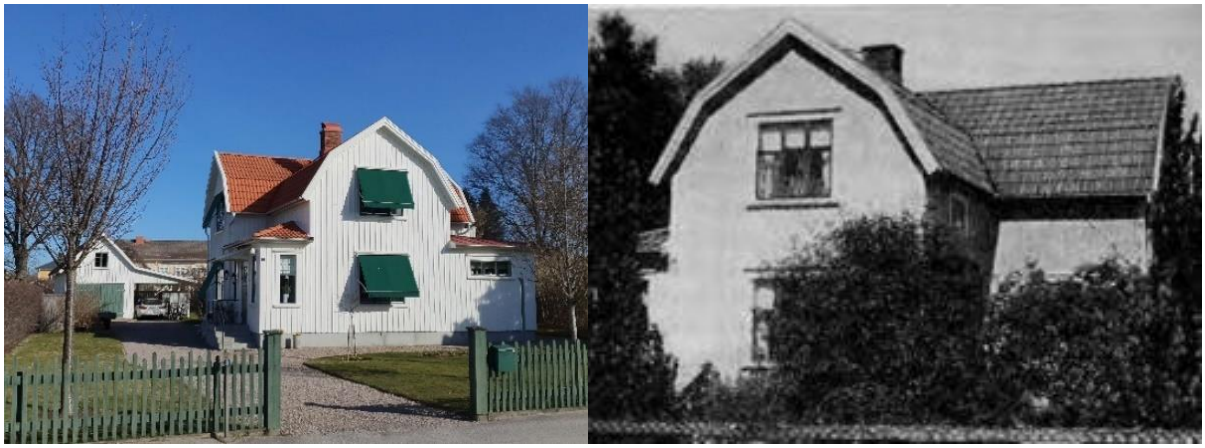

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Mimer 12 är ett bostadshus uppfört i vinkel i en och en halv våning med betonggrund och fasad med locklistpanel i vit kulör. Brutet tak med rött tegel. Korspostfönster med brun båge. Tillbyggnad i öst, väst och norr. Entréparti med skärmtak och enkelt räcke vid trappa. Tidstypiskt trästaket mot Sveagatan. Utvalt exempel på egnahemsbebyggelse i Herrljunga. Värdebärande i bevarad egnahemsbebyggelse.

MOSSEN 3/ARVIDSGÅRDSGATAN 6, BYGGÅR 1949 (22)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL05105, 1957, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Mossen 3 är ett flerfamiljshus uppfört som pensionärsbostäder (Pensionärshemmet), i två våningar med vind och källare. Fasader med fasadtegel i gul kulör. Sadeltak med rött tegel. Takkupor i öst och väst. En- och tvåluftsfönster med vitgrå kulör. Trapphus markerat med fönstersättning i fasad. Marmoromfattning vid entrédörr och trapphusfönster. Utvalt exempel på flerfamiljshus från sent 1940-tal med hög materialitet. Värdebärande i flerfamiljsbebyggelse med hög materialitet.

RÖDSTJÄRTEN 16/STORA SKOLGATAN 23, BYGGÅR 1947 (25)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Rödstjärten 16 är ett bostadshus uppfört med källarvåning och trästomme med reveterad fasad i ljust vitbeige kulör. Valmat tak med rött tvåkupigt tegel och takkupor i norr och söder. Mittpostfönster med två och tre lufter, båge i vit kulör. Sidobyggd uteplats med sarg i korrugerad plåt. Utvalt exempel på mindre bostadshus från 1940-talet med karaktäristiskt valmat tak och spriputsfasad samt fönster i hörn. Värdebärande i tidstypisk arkitektur i materialitet och uttryck.

TRASTEN 9/ANDRÉGATAN 12, BYGGÅR 1958 (26)

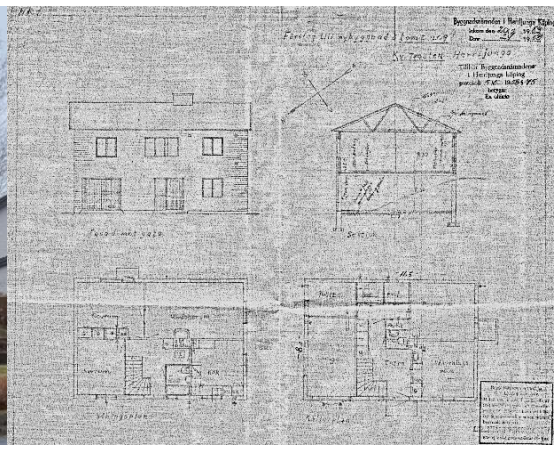

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Trasten 9 är ett bostadshus uppfört efter ritningar av ingenjör G Källström i 1 våning med sluttningsplan, med betonggrund och övre träkonstruktion med gult fasadtegel. Sadeltak med svarta betongplattor. Mittpostfönster med vita bågar, portar i brun kulör. Utvalt exempel på 1950-talets sluttningshus med fasadtegel i gul kulör. Värdebärande bevarad i tidstypisk villabebyggelse tillsammans med intilliggande Trasten 10.

TRASTEN 10/ANDRÉGATAN 14, BYGGÅR 1959 (27)

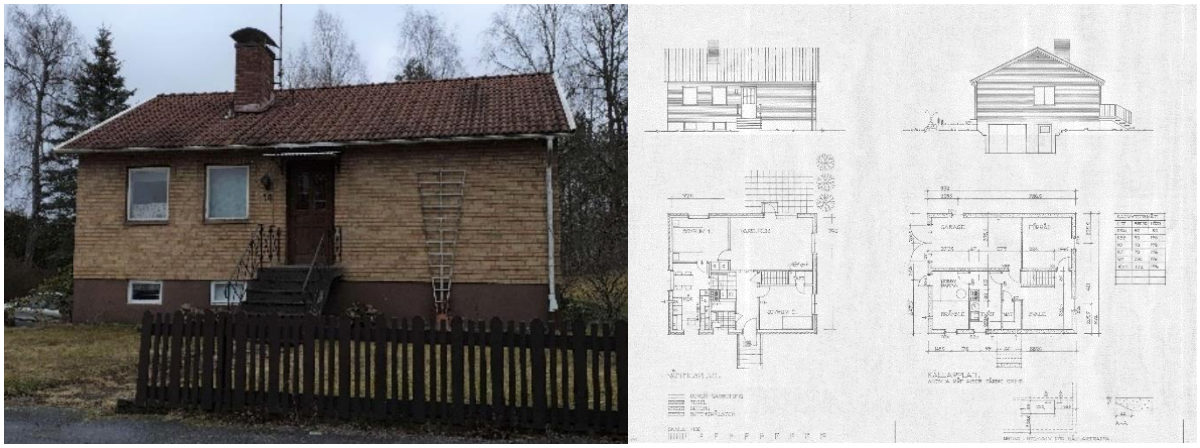

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Trasten 10 är ett bostadshus uppfört av AB Svenska Stenhus med betonggrund och källare, Durox-stomme med gult fasadtegel. Sadeltak med röda betongpannor. Mittpost- och perspektivfönster med vit båge samt portar i brun kulör. Utvalt exempel på 1950-talets småhus med källarvåning och fasadtegel i gul kulör. Värdebärande i tidstypisk bevarad villabebyggelse tillsammans med intilliggande Trasten 9.

ÅKERBLOMMAN 1/NÄSTEGÅRDSGATAN 1, BYGGÅR 1952 (28)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMO06167, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Åkerblomman 1 är ett flerfamiljshus uppfört i tre våningar med två förskjutna byggnadsvolymer. Betonggrund och källare samt fasader med gult fasadtegel. Sadeltak med rött tegel. Mittpostfönster med två och tre lufter samt perspektivfönster och franska balkonger. Vita bågar. Balkonger med front av sinuskorrugerad plåt. Kulör varierar med respektive byggnadsvolym i ljust brunbeige kulör och en grågrön kulör. Gavelpartier med burspråk med fasadtegel i mönster i variation. Utvalt exempel på större flerfamiljshus från tidigt 1950-tal med hög materialitet i exempelvis fasader och balkonger. Värdebärande tidstypisk flerfamiljshusbebyggelse med hög materialitet i exempelvis fasader och balkonger.

ÄNGEN 4/SVEAGATAN 14, BYGGÅR 1932 (29)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Ängen 4 är ett bostadshus uppfört i en och en halv våning med betonggrund och fasader i vitgrå stående lockläktpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Öppen veranda med sadeltak och takkupa i norr. Tvåluftsfönster med sex rutor samt tvåluftsfönster, grå båge. Utvalt exempel på egnahemsbebyggelse i Herrljunga. Värdebärande i bevarad egnahemsbebyggelse.

ÄNGEN 6/NYGATAN 14, BYGGÅR 1933 (30)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Ängen 6 är ett bostadshus uppfört i en och en halv våning med betonggrund och fasader i vit stående lockläktpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Öppen veranda med sadeltak och takkupa i öst. Kryysspostfönster med gråbrun båge. Utvalt exempel på egnahemsbebyggelse i Herrljunga. Värdebärande i bevarad egnahemsbebyggelse med trädgård.

1960–1980-talets bebyggelse

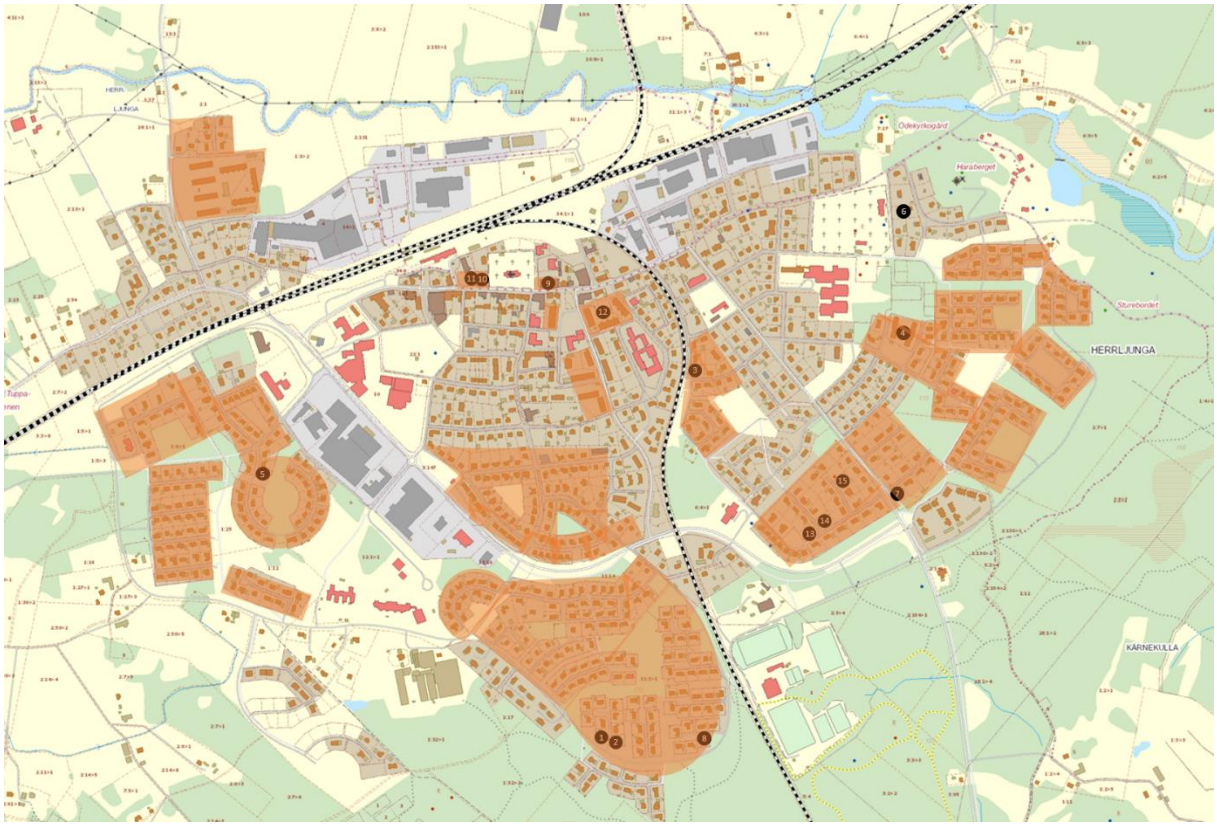

Rekordår och miljonprogram

Under tidigt 1960-tal var byggandet fortfarande ofta småskaligt och hantverksmässigt där en stil var omsorgsfullt utformad med dekorativa detaljer. Efter hand började byggföretagen att introducera prefabricerade element. Flerfamiljsbyggnaderna var tidigt under 1960-talet av samma typ som under 1930- till 1940-talen och de var placerade i grupp eller som mindre centrumanläggningar. Taken var sadeltak med utanpåliggande balkonger. rad- och kedjehus blev allt vanligare och ofta placerade kring gemensamma grönytor. Husen byggdes ofta av lättbetong med spritputsade fasader eller fasadplattor. Det som kom att kallas för rekordåren i svensk ekonomi pågår egentligen från tiden efter andra världskriget fram till mitten av 1970-talet men det var från mitten av 1960-talet som byggandet tog riktig fart i och med miljonprogrammet.

Under 1960-talet ökade svensk industriproduktion med hela 70%, mycket på grund av ett sargat Europa. När ekonomin vände uppåt fanns utrymme för satsningar på välfärden med infrastrukturprojekt och sociala program. Befolkningen ökade liksom urbaniseringen vilket krävde bostadsprogram. Bilismen ökade samt krav på effektivare arbetsplatser, handelsenheter och infrastruktur. 1975 bodde 83% av svenskarna i en tätort och miljonprogrammet var ett program som skulle ge Sverige en miljon bostäder under tio år. En tredjedel av dessa bostäder kom att uppföras som rad- och småhus. Ofta byggdes nya områden på plan åkermark eller så anpassades kuperad terräng till ett mer rationellt byggande. Småhusen byggdes ofta utan källare i 1 och 1½-plan. Var byggnaderna i två våningar fick de ofta ett flackt tak. De flesta småhus från perioden byggdes med fasader av trä, tegel eller mexisten och vanligt är vit eller gul kulör med mörkare partier i målat eller laserat trä. Taken hade ofta mörka betongpannor.

Småhus levererades ofta som byggsatser från småhustillverkare runt om i landet. Senare under perioden, efter miljonprogrammet och fram mot 1980-talet, återgick småhusbebyggelsen till att hämta inspiration från tidigare, gångna tiders arkitektur och herrgården blev åter en inspirationskälla. Så kallade kataloghus fortsatte att vara vanliga.

Flygfoto över Herrljunga, 1964. Källa VMOL05935, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Herrljunga

Från ett hantverksmässigt byggande under 1950-talet förändras sättet att bygga under 1960-talet från en omsorg om detaljer och material till ett effektiviserat och rationaliserat byggande. Det tydliggörs under det så kallade miljonprogrammet. De flerfamiljshus som uppförs i Herrljunga under perioden 1960–1980-tal får större volymer men har en omsorg i materialitet och volym vilket gör att bebyggelsen inte tar över den äldre bebyggelsen. I kvarteret Enen, Styrbjörn och Violen finns flerfamiljshus som inte är högre än tre våningar med tegelfasader och tegeltak. Exempel på en senare bebyggelse är fastigheterna Violen 3 och Köpmannen 4 där prefabricerade element påvisar ett rationaliserat effektivt byggande, trots att byggnaderna har anpassade volymer och ett postmodernt uttryck.

Småhusbyggandet sker i Herrljunga framför allt i områden utanför centrala tätorten som bär inspiration av trädgårdsstaden. Från 1960-talet till 1980-talet blir småhusområden placerade i landskapet på ett slutet sätt för att minska genomfartstrafik och som ett sätt att närma sig den omkringliggande landskapet. Under perioden 1960–1980-talet förändras också sättet att konsumera, där mindre specialiserade handlare i stället förflyttas till större livsmedelshallar eller köpcentrum. I Herrljunga tar livsmedelsbutikerna plats i centrala tätorten längs Storgatan vilket ger en volymmässig kontrast med låga, utredda byggnader i jämförelse med det tidiga 1900-talets småskaliga butikslokaler i sten- och trähusarkitekturen.

Flygfoto över Herrljunga, 1982. Källa VMOL06656, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Karaktäristik

Villabebyggelsen domineras av villor uppförda i en våning. Under 1960-talet var det vanligt med källare, senare under 1970- och 1980-talen stod byggnaden ofta direkt på mark. Fasadmaterialen var ofta fasadtegel eller Mexisten i kombination med stående eller liggande träpanel i mörka kulörer. i Herrljunga är den vita Mexistenen vanlig på byggnader från 1960-talet i kombination med rött tegel, där den under 1970-talet är vanligare i kombination med träpanel. Taken är under 1960-talet ofta sadeltak för att varieras med pulpettak och helt flacka tak. Villor har ofta vidbyggt garage med flackt tak. Taken har svarta betongpannor eller asfaltspapp. Fönstren har mittpost eller är perspektivfönster, med mörkt brun båge. Under 1960-talet är vit båge vanligare.

Flerfamiljshus i Herrljunga från 1960- och 1970-talen har ofta en fasad med rött fasadtegel och inskjutna balkonger med front av metall i avvikande färg från fasaden. Fönster har ofta asymmetrisk mittpost eller är perspektivfönster. Bebyggelsen från tiden för miljonprogrammet är koncentrerad till kvarteren Styrbjörn, Violen samt den östra delen av kvarteret Enen. I norr i kvarteret Vetet. Kommersiella byggnader från 1960-talet har fasader med fasadtegel i kombination med skivmaterial med ballast eller av metall. Fasaddetaljer i mosaiker och kakel. Taken är flacka. Fönster med enkla mittposter eller perspektivfönster. I gatuplan större skyltfönster och skärmtak för skydd över trottoaren. Villaområden karaktäriseras av större områden separerade från matargatornas trafik där villor placerades i öar i landskapet med rundgator.

Karaktärsdrag 1960-talet:

- Fasader med fasadtegel eller vit Mexisten och liggande eller stående laserad träpanel i exempelvis gavelspetsar
- Sadeltak eller flacka pulpettak med svarta betongpannor eller papp
- Teakdörr utan glasning
- Vardagsrumsfönster med lägre bröstning

- Betongglas
- Tvåluftsfönster och perspektivfönster, ihopkopplade fönster till längre partier
- Nya material som lättbetongelement, frilagd ballast
- Par- och kedjehus
- Tillbyggda garage
- Gavelpartier vända mot gatan
- Matargator och rundkörningsgator inom bostadsområden
- Lamellhus som flerfamiljshus
- Inskjutna balkonger och loftgångar

Karaktärsdrag 1970-talet:

- Fasader med tegel och träpartier, gavelspetsar med träpanel
- Stora sadeltak med svarta betongpannor
- Enluftsfönster
- Låg betongsockel
- Teakdörr med sidoljus
- Källarlösa villor med en och en halv våning
- Sluttningshus med låga sadeltak
- Indragen balkong eller gavelbalkong på villor med en och en halv våning
- Större bostadsområden med mindre tomter och gemensamma lekplatser och friytor intill och mellan områden
- Lamellhus som flerfamiljshus
- Inskjutna balkonger och loftgångar

Karaktärsdrag 1980-talet:

- Fasader med träpanel och variation med fasadkalksten med pastellfärger på nedre våningen
- Valmade tak och sadeltak med svarta betongpannor
- Elementbyggda hus synligt i exempelvis långsidans utkragade övervåning
- Småspröjsade fönster med fästa spröjsar på glaset
- Teakdörr med sidoljus
- Sluttningshus och villor med en och en halv våning
- Områden med större villor med mindre tomter, tätare områden
- Rundkörningsgator
- Flerfamiljshus i kvarter med postmoderna inslag

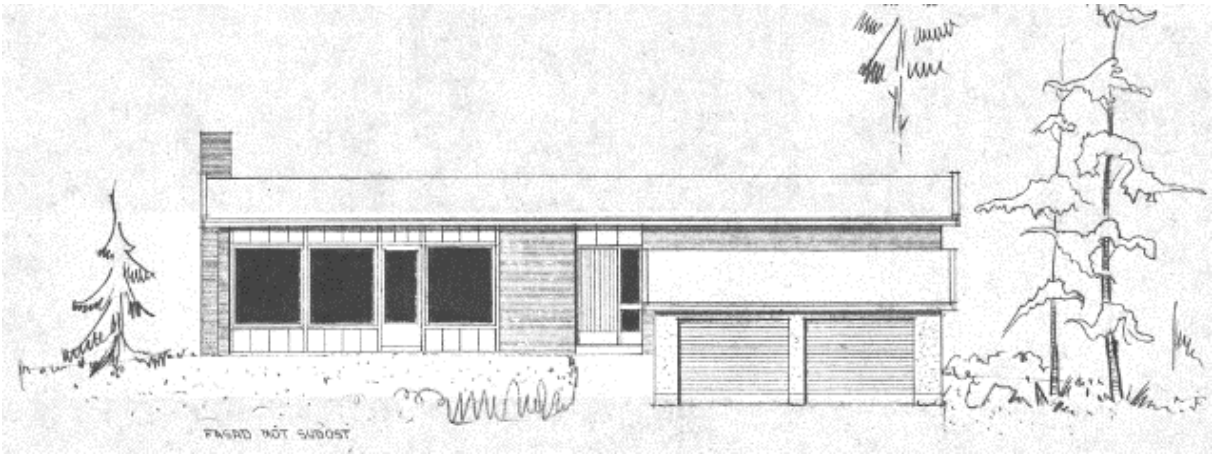

Svalan 1, 1961. Källa Herrljunga kommunarkiv.

Ekevägen, 1964. Källa VMOLO05939, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

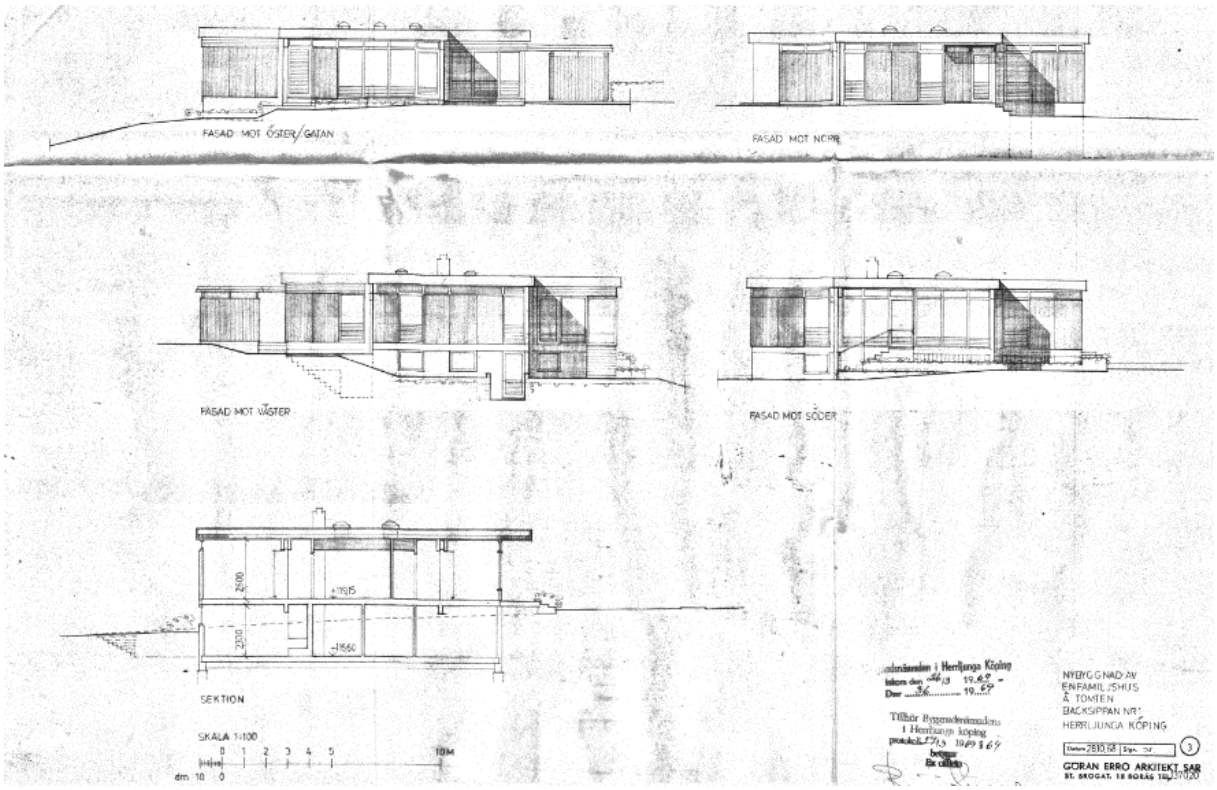

Backsippan 1, 1969. Källa Herrljunga kommunarkiv.

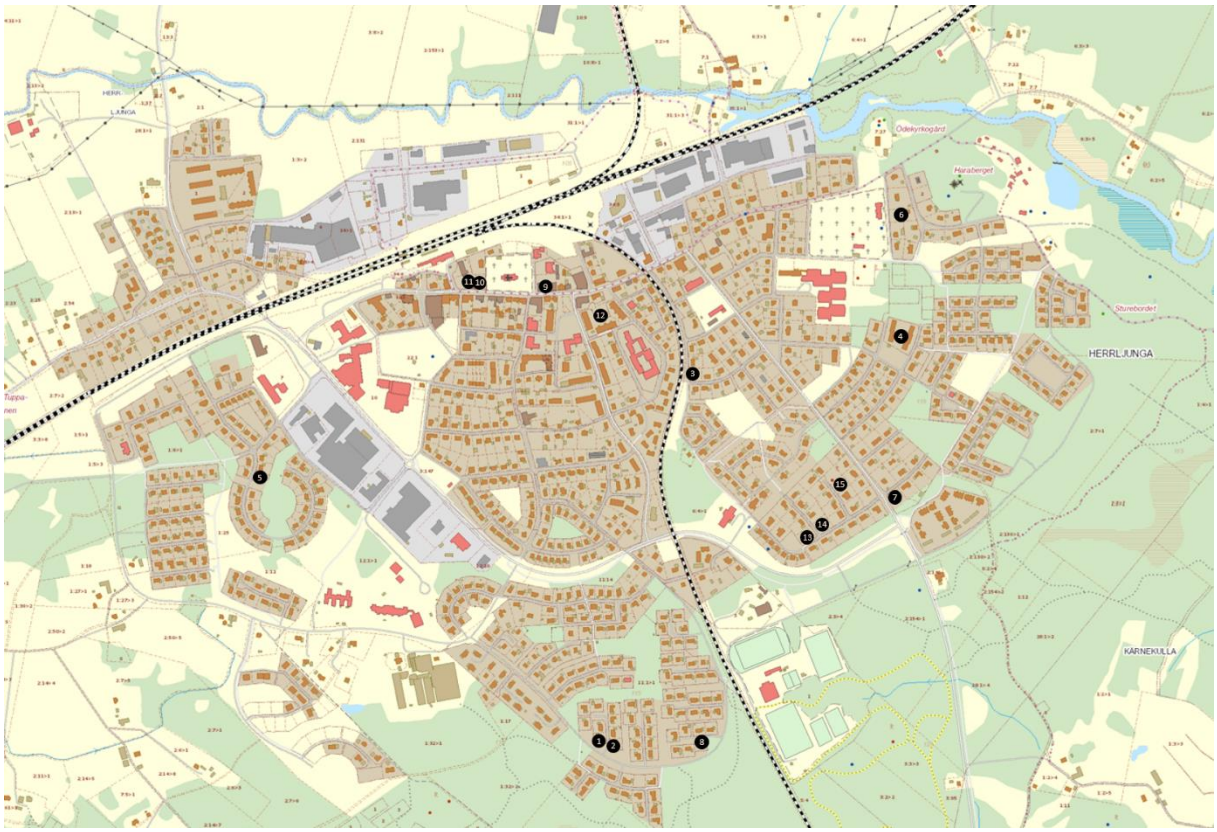

Referensobjekt

1. BACKSIPPAN 1/BARRGATAN 1
2. BACKSIPPAN 9/BARRGATAN 2
3. FALKEN 11/VEGAGATAN 1
4. FLUGSNAPPAREN 1/ANDRÉGATAN 17–21, RINGVÄGEN 19–21
5. KANTARELLEN 1/EKEVÄGEN 24
6. KORSNÄBBEN 3/PRÄSTGÅRDSGATAN 5
7. SVALAN 1/STORA SKOLGATAN 33
8. ORKIDÉEN 1/KVISTGATAN 1
9. VALKYRIAN 4/STORGATAN 21
10. VIKINGEN 2/STORGATAN 17
11. VIKINGEN 4, JÄRNVÄGSPLATSEN 4
12. VIOLEN 12-13/NÄSTEGÅPRDSGATAN 3, KORSGATAN 1, VÄSTERGÅRDSGATAN 51
13. VIPAN 1/FÅGELVÄGEN 2
14. ÖRNEN 6/FÅGELVÄGEN 1
15. ÖRNEN 14/KARLAVÄGEN 5

Utvalda presenterade referensobjekt

BACKSIPPAN 1/BARRGATAN 1, BYGGÅR 1970 (1)

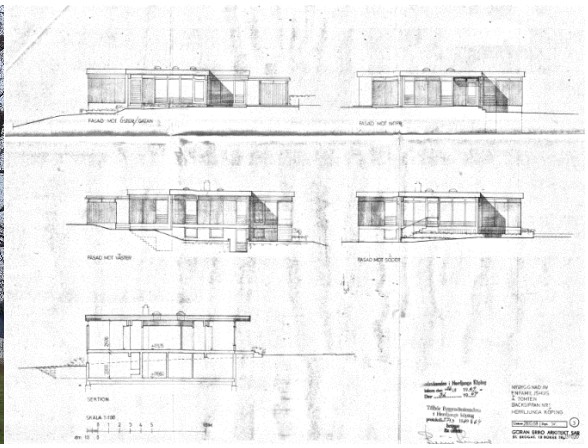

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Backsippan 1 är ett bostadshus ritat av arkitekt Göran Erro, uppfört i en våning med betonggrund och källare. Stomme av sandwich-element samt frilagd sten i vit kulör och liggande träpanel under fönster i mörkt brun kulör. Flackt tak med täckning av papp och sockel av plåt. Perspektivfönster med båge i mörkt brun kulör. Utvalt exempel på villaarkitektur från 1970-talet med hög materialitet och utformning. Värdebärande i modernistisk villaarkitektur med hög materialitet.

BACKSIPPAN 9/BARRGATAN 2, BYGGÅR 1969 (2)

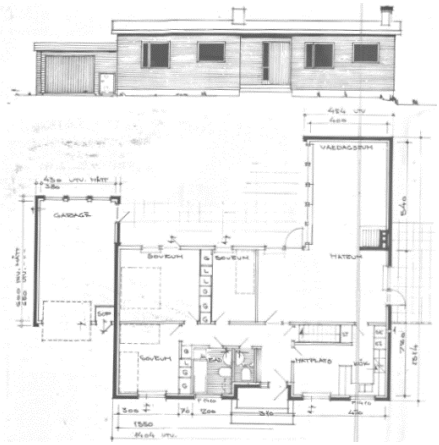

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Backsippan 9 är ett bostadshus från småhustillverkaren Ljusne-hus, uppfört i en våning med betonggrund och källare. Stomme av träregelverk och fasad med vit fasadsten (Mexisten). Pulpettak med täckning av papp. Fönster med sidoställd post samt perspektivfönster i mörkt brun kulör. Sidobyggt garage. Portar i mörkt brun kulör. Utvalt exempel på sen 1960-talsarkitektur med karaktäristisk arkitektur. Värdebärande i tidstypisk villaarkitektur med tidstypisk materialitet.

FALKEN 11/VEGAGATAN 1, BYGGÅR 1973, TILLBYGGT 1980 (3)

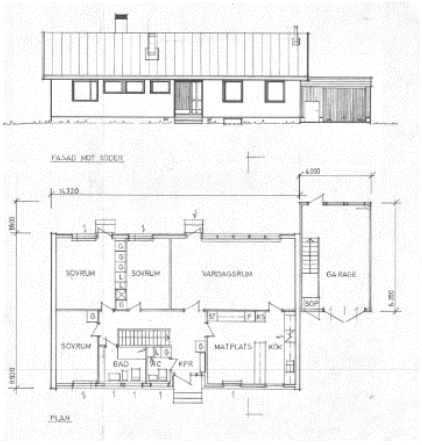

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Falken 11 är ett bostadshus ritat av ingenjör Lars Blomquist i en våning med betonggrund och källare. Fasadsten (Mexisten) och stående panel i mörkt brun kulör. Sadeltak med svarta betongpannor. Mittpost- och perspektivfönster med båge i mörkt brun kulör. Garage tillbyggt 1980. Utvalt exempel på småhusarkitektur från 1970-talet med karaktäristiska material. Värdebärande i tidstypisk villabebyggelse med bevarad, tidstypisk materialitet.

FLUGSNAPPAREN 1/ANDRÉGATAN 17–21, RINGVÄGEN 19–21, BYGGÅR 1964 (4)

Källa Daniel Hedin.

Flugsnapparen 1 är radhusbostäder uppförda i två våningar. Två byggnadskroppar med förskjutna volymer med nio bostäder respektive åtta bostäder. Fasader av puts i vit kulör samt gavelpartier i rött tegel. Sadeltak med svart korrugerad plåt. Perspektivfönster med vit båge. Entré med mindre skärmtak. Inskjutna balkonger och uteplatser mot gemensam grönyta. Utvalt exempel på 1960-talets radhusarkitektur. Värdebärande i 1960-talsarkitektur i radhusbostäder.

KANTARELLEN 1/EKEVÄGEN 24, BYGGÅR 1962, TILLBYGGT 1973 (5)

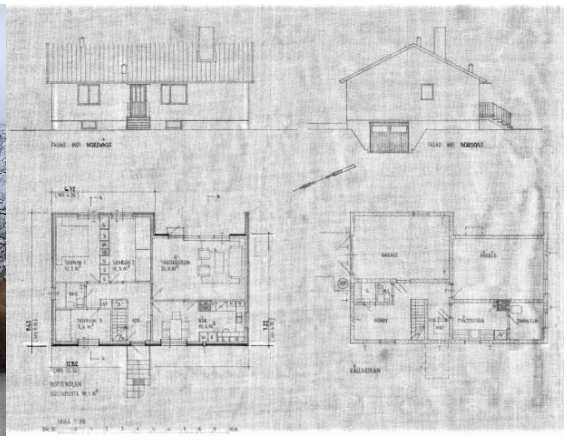

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Kantarellen 1 är ett bostadshus från Hultsfreds-industrierna. Uppfört i en våning med betonggrund och källare. Fasaden något förskjuten åt öster. Trästomme med rött fasadtegel. Sadeltak med svarta betongpannor. En- och tvåluftsfönster med vit båge. Brun entrédörr med skärmtak och smidesräcken vid trappa. Tillbyggnad med garage i källarvåning. Fasad källarvåning ädelputs, fasad övre våning element med marmorkross och stående lockpanel. Utvalt exempel på småhusarkitektur från 1960-talet med karaktäristiska material, tillbyggnad med typiska material från 1970-tal. Värdebärande i tidstypisk villabebyggelse med tidstypisk, bevarad materialitet.

SVALAN 1/STORA SKOLGATAN 33, BYGGÅR 1961, TILLBYGGT 1970 (7)

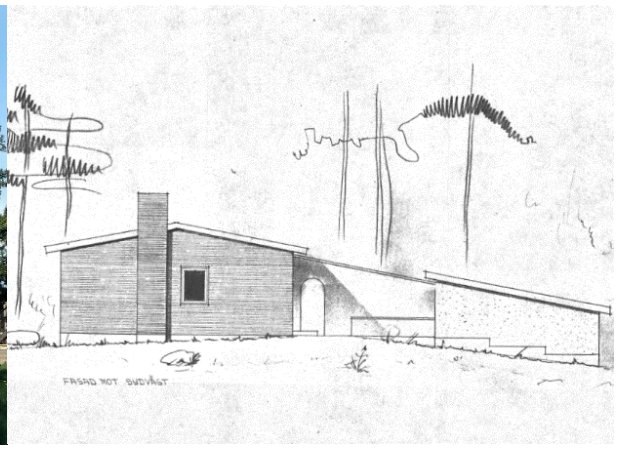

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Svalan 1 är ett bostadshus ritat av arkitekt Walentin Henkhuzen på Dahlström & Henkhuzen, Borås. Byggt för direktör Tore E Stjerna i en våning med betonggrund och källare. Trästomme och fasad av rött fasadtegel. Flackt sadeltak med ursprunglig täckning av eternitskivor. Fönster med sidoställd post samt perspektivfönster med båge i trä. Utvalt exempel på villaarkitektur med hög materialitet, även i tillbyggnad från 1970-tal. Värdebärande i villaarkitektur med hög materialitet och unik form.

ORKIDÉEN 1/KVISTGATAN 1, BYGGÅR 1971 (8)

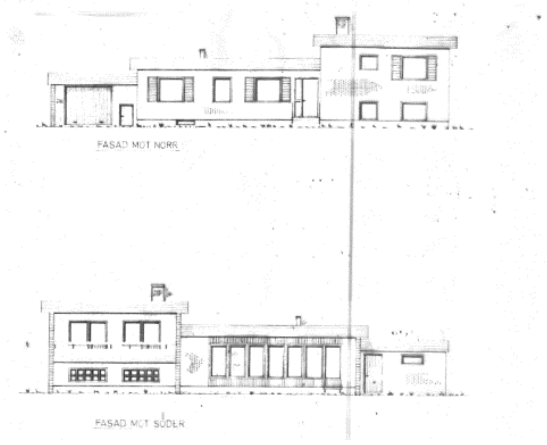

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Orkidéen 1 är ett bostadshus ritat av K R Ifver, uppfört med terrasserade våningsplan med betonggrund och källare. Trästomme med vit fasadsten (Mexisten). Flackt tak täckt med papp och sockel av liggande panel i brun kulör. Vidbyggt garage med fasad av lockpanel i brun kulör. Perspektivfönster med vit och brun båge. Utvalt exempel på villaarkitektur från 1970-talet med karaktäristiska detaljer som tak och material. Värdebärande i tidstypisk villabebyggelse med tidstypiska material.

VALKYRIAN 4/STORGATAN 21, BYGGÅR 1964 (9)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL0384, 1987, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Valkyrian 4 är ett affärshus uppfört på 1960-talet i två våningar med fasad av vit fasadsten med inslag av stående sten. Gatuvåning med grön kakelbeklädnad. I väster en hörnkolonn klädd med kakel. Pulpettak med sarg av grön, korrugerad plåt. En- och treluftsfönster av varierad höjd, i bottenvåning större skyltfönster. Utvalt exempel på handelsbyggnad från 1960-talet med hög materialitet. Värdebärande i handels- och kontorsbebyggelse från 1960-talet med bevarad, hög materialitet.

VIKINGEN 4, JÄRNVÄGSPLATSEN 4, BYGGÅR 1964 (11)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL03841, 1987, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Vikingen 4 är en hotellbyggnad uppförd 1964 i två våningar med utskjutande övre våningsplan. Nedre våning fasad med betongputs, betongglas, skivmaterial och större fönsterpartier. Övre våning med element med frilagd ballast och fönsterpartier med skivmaterial i kombination. Sarg vid tak med grön plåt. Utvalt exempel på affärsbyggnad från 1960-talet med tidstypiska material och volymer. Värdebärande i tidstypisk 1960-talsarkitektur i kommersiell bebyggelse.

VIOLEN 12–13/NÄSTEGÅRDSGATAN 3, KORSGATAN 1, VÄSTERGÅRDSGATAN 51, BYGGÅR 1964–65 (12)

Källa Daniel Hedin.

Violen 12–13 är ett flerfamiljshuskomplex med tre byggnadskroppar; en byggnad med tre våningar och två byggnader med två våningar. Fasader med rött tegel med variation av stående tegel. Pulpettak med sarg av plåt. Inskjutna balkonger. högre byggnad med trapphus, lägre byggnader med loftgångar mot gård. Enluftsfönster med vit båge. Utvalt exempel på större flerfamiljshus i grupp runt gemensam gård, från miljonprogrammets tidiga skede. Värdebärande i sammanhållen tidig miljonprogramsbebyggelse med hög materialitet och varierad volym, med centralt läge i Herrljunga.

VIPAN 1/FÅGELVÄGEN 2, BYGGÅR 1976 (13)

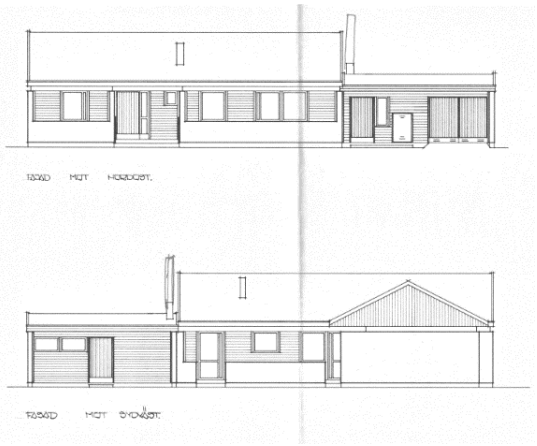

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Vipan 1 är ett bostadshus från småhustillverkaren Fogelfors-hus, uppfört i en våning utan källare med betonggrund. Stomme av trä, fasad med vit fasadsten (Mexisten), stående och liggande panel i mörkt brun kulör. Sadeltak med svarta betongpannor. Perspektivfönster med båge i mörkt brun kulör. Tillbyggt med liknande materialitet. Utvalt exempel på 1970-talets småhusarkitektur med karaktäristiska material. Värdebärande i tidstypisk villabebyggelse med tidstypisk materialitet.

ÖRNEN 14/KARLAVÄGEN 5, BYGGÅR 1963 (15)

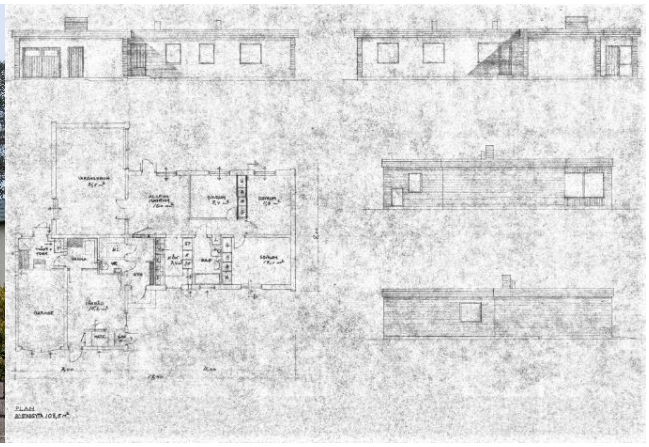

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Örnen 14 är ett bostadshus uppfört i en våning med betonggrund utan källare. Stomme av Ytong-element och fasad av fasadtegel i ljust gul kulör och puts i vit kulör. Flackt tak med täckning av papp och sockel med liggande panel i ljust blågrå kulör. Perspektivfönster med blågrå båge. Portar i blågrå kulör. Utvalt exempel på 1960-talets villarkitektur med karaktäristiska material och volymer. Värdebärande i tidstypisk villabebyggelse med hög materialitet.

Agrara spår

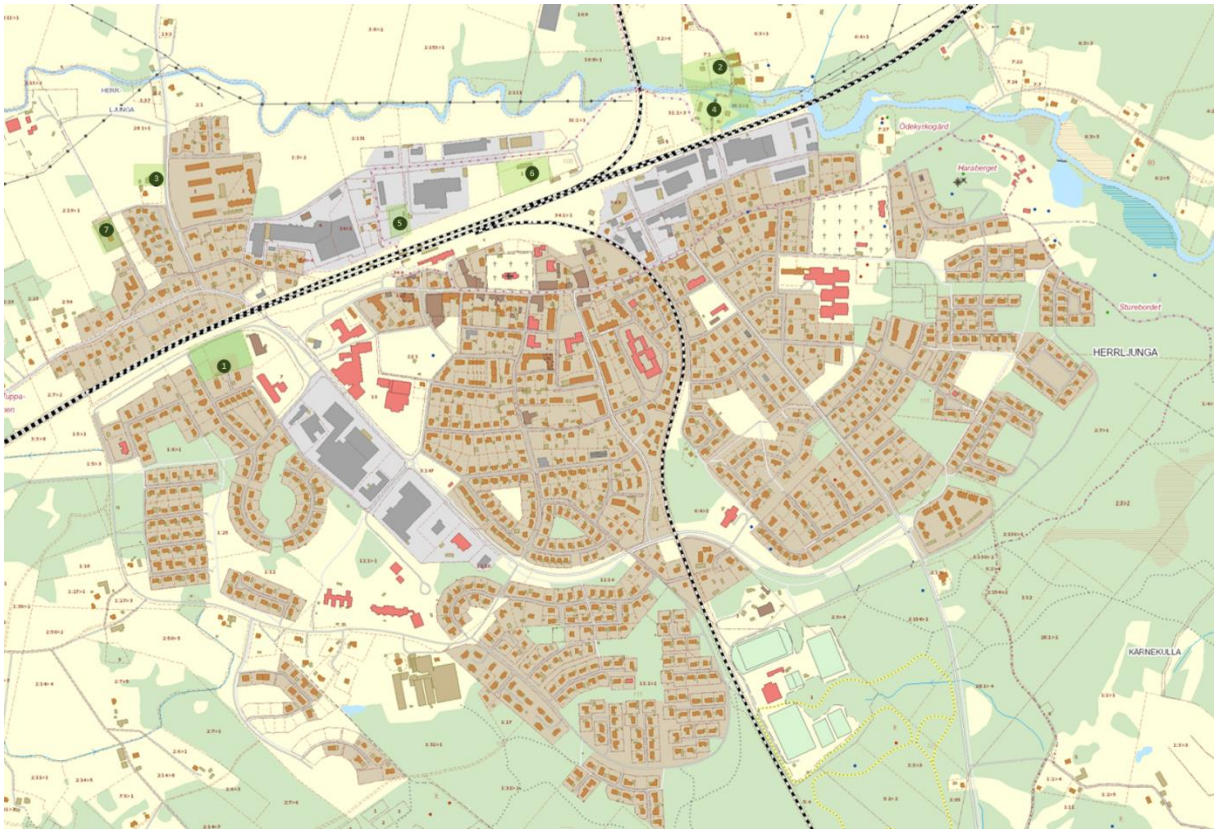

Agrara spår i Herrljunga

Herrljunga tätort med det omkringliggande jordbrukslandskapet, 1935. Källa VMOL02909, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Agrara spår är de spår som bär minnet av ett jordbrukslandskap och bebyggelse som funnits eller finns på en plats vilket kan vara exempelvis stenmurar och andra ägoindelningar, växtlighet som en allé eller hamlad Salix, en kvarn eller ett bostadshus som tidigare ingick i en gårdsbebyggelse. Herrljunga omges av ett agrart landskap som till stor del är en del av den tätort som finns på platsen idag. När en tätort växer och tar markområden i sitt anspråk, har ofta ekonomibyggnader rivits när dess ursprungliga användningsområde inte längre finns. Som ett axplock av den bebyggelse som idag finns inom Herrljunga tätort står bland annat Altorps herrgård, Frantzichs villa och kvarnmiljön intill, samt bostadshus och ekonomibyggnader som funnits i ett sammanhang de idag inte längre tillhör i ett växande samhälle.

Herrljunga tätort med det omkringliggande jordbrukslandskapet, 1947. Källa VMOL07358, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Karaktäristik

Bostadshus står ofta kvar som solitärer i tätorten och ibland kan det vara svårt att avgöra vad som varit en enskild villa eller en tidigare gårdsbebyggelse. I ett flertal områden som växt fram från 1940-talet finns mindre bostadshus som tidigare varit mindre gårdsbebyggelse. Altorps herrgårdsbyggnad är ett exempel på bebyggelse vars fastighetsmark inköptes till kommunen för exploatering och kvar finns bostadshuset som en solitär, större villa i den omkringliggande bostadsbebyggelsen. Likaså Frantzichs villa intill kvarnmiljön som bär spår av en agrar tradition och som fortfarande finns i en något mer agrar kontext men ändå nära Västra stambanan och industri- och bostadsområden söder om järnvägsområdet.

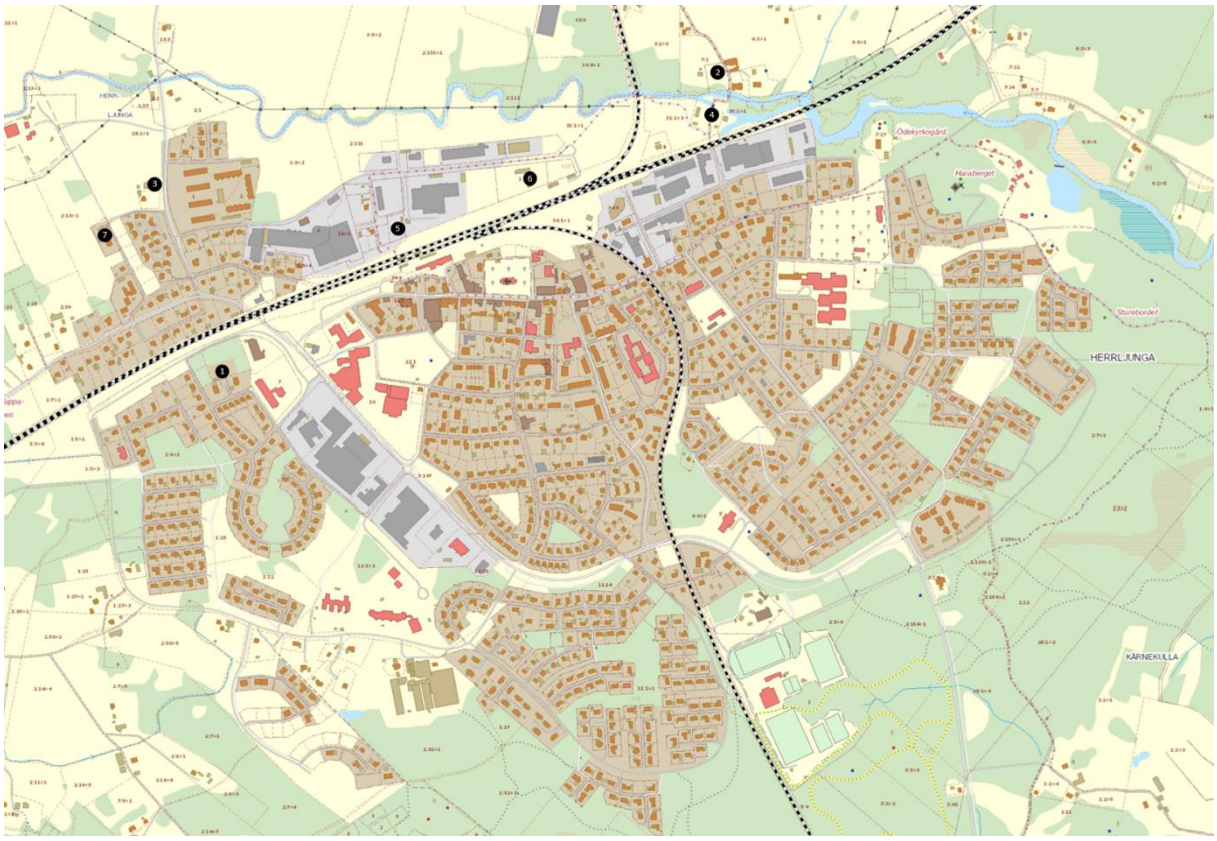

Referensobjekt

1. FLUGSVAMPEN 6/ASPVÄGEN 3
2. HERRLJUNGA 4:1/KVARNVÄGEN 13
3. HERRLJUNGA 28:2/BITTERNAVÄGEN 1
4. HERRLJUNGA 35:1/KVARNVÄGEN 10
5. SAXEN 2/JÄRNVÄGSGATAN 25
6. SYLEN 1/JÄRNVÄGSGATAN 51
7. VINGEN 2/STENBYVÄGEN 17

Utvalda presenterade referensobjekt

FLUGSVAMPEN 6/ASPVÄGEN 3 (1)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Flugsvampen 6 är ett bostadshus för Altorps herrgård uppförd med sockel av huggen sten och locklistpanel med vit kulör. Sadeltak med rött tegel. Frontespis mot norr, takkupa mot söder. Korspostfönster med sex lufter med vit båge. Pelaruppburen balkong mot norr. Ombyggnad 1945 med bland annat ändring av planlösning, fönster och ny balkong med gjutna pelare. Parkliknande trädgård mot norr. Utvalt exempel på agrar tätortsnära bebyggelse. Värdebärande i herrgårdsbebyggelse med förändrad kontext.

HERRLJUNGA 4:1/KVARNVÄGEN 13, BYGGÅR 1898, OMBYGGT 1912 OCH 1960-TAL (2)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger gamla Herrljungabilder.

Herrljunga 4:1 är ett bostadshus kallat Frantzichs villa och Herrljunga egendom, uppfört med timmerstomme i två våningar på grund av natursten. Fasad med locklistpanel i vit kulör. Sadeltak med valmade gavlar, med rött tvåkupigt tegel och takkupor. T-post- och krysspostfönster med vit båge. Tillbyggd glasveranda med balkong i söder. Trapphustorn i norr. Utvalt exempel på historiebärande byggnad i en tidigare agrar miljö, med byggherren järnvägsingenjör Nordenfeldt och senare ägare Frantzisch som ägde stora delar av Herrljunga inklusive kvarn och tegelbruk. Byggnaden har ändrat karaktär över tid. Värdebärande i historisk ägarbakgrund med placering intill kvarnmiljön.

HERRLJUNGA 28:2/BITTERNAVÄGEN 1, SKYDDAT q (3)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga 28:2 är en ladugårdsbyggnad intill fastigheten Herrljunga 28:1 (bostadshus), tidigare Herrljunga Östergård. Träfasader med faluröd kulör. Sadeltak med sinuskorrigerad plåt. Ekonomibyggnader och bostadshus är skyddade q i detaljplan. Utvalt exempel på agrar bebyggelse i tätbebyggt område, intill flerfamiljshus inom miljonprogramsbebyggelse. Värdebärande i kvarvarande agrar bebyggelse inom tätort.

HERRLJUNGA 35:1/KVARNVÄGEN 10, BYGGÅR 1850-TAL, SKYDDAT q (4)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga 35: 1 är ett område med två magasinsbyggnader, ladugård samt kvarnruin efter en kvarnbyggnad som brunnit. Området placerat vid Nossan i norra Herrljunga tätort. Timrat magasin uppfört 1850 på stengrund, fasader av faluröd stående lockläktpanel. Sadeltak med rött enkupigt tegel. Mindre fönster med vit båge samt svarta fönsterluckor och portar. Korsvirkesmagasin med vitputsade fasader, träpanel i röd slamfärg på gavelpartier samt sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Ladugårdsbyggnad med putsade fasader i vit kulör, sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Magasinsbyggnaderna, ladugården och kvarnruinen är skyddade q i detaljplan. Utvalt exempel på historiskt vanliga kvarnmiljöer i Herrljunga knuten till järnvägsingenjör Nordenfeldt som även uppförde Herrljunga 4:1. Värdebärande i historisk bakgrund och central placering i Herrljunga.

SAXEN 2/JÄRNVÄGSGATAN 25, BYGGÅR 1918 (5)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Saxen 2 är ett bostadshus uppfört i en och en halv våning med fasad med locklistpanel i beige kulör. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Korspostfönster med röd båge och mörkbeige omfattning. Glasveranda i söder med tätspröjsade fönster. Tillbyggnad i norr. Utvalt exempel på agrar bebyggelse i ett tätbebyggt industriområde intill stationsområde med pendelparkering. Värdebärande i agrar bebyggelse inom tätortsbebyggelse.

VINGEN 2/STENBYVÄGEN 17, SKYDDAT q (7)

Källa Daniel Hedin.

Vingen 2 är en gårdsmiljö med bostadshus uppfört i en och en halv våning med stående och liggande spontpanel och stående locklistpanel i vit kulör. Sadeltak med röd plåt. Frontespis i söder och norr. Glasveranda med balkong i söder. Korspost-, en- och tvåluftsfönster med vit båge. Sexkantiga fönster vid gavelnock. Tillhörande ekonomibyggnader. Bostadshus och två ekonomibyggnader är skyddade q i detaljplan. Utvalt exempel på agrar gårdsbebyggelse i tätbebyggt område. Värdebärande i centralt belägen agrar gårdsbebyggelse.

Utbildnings- och fritidsbebyggelse

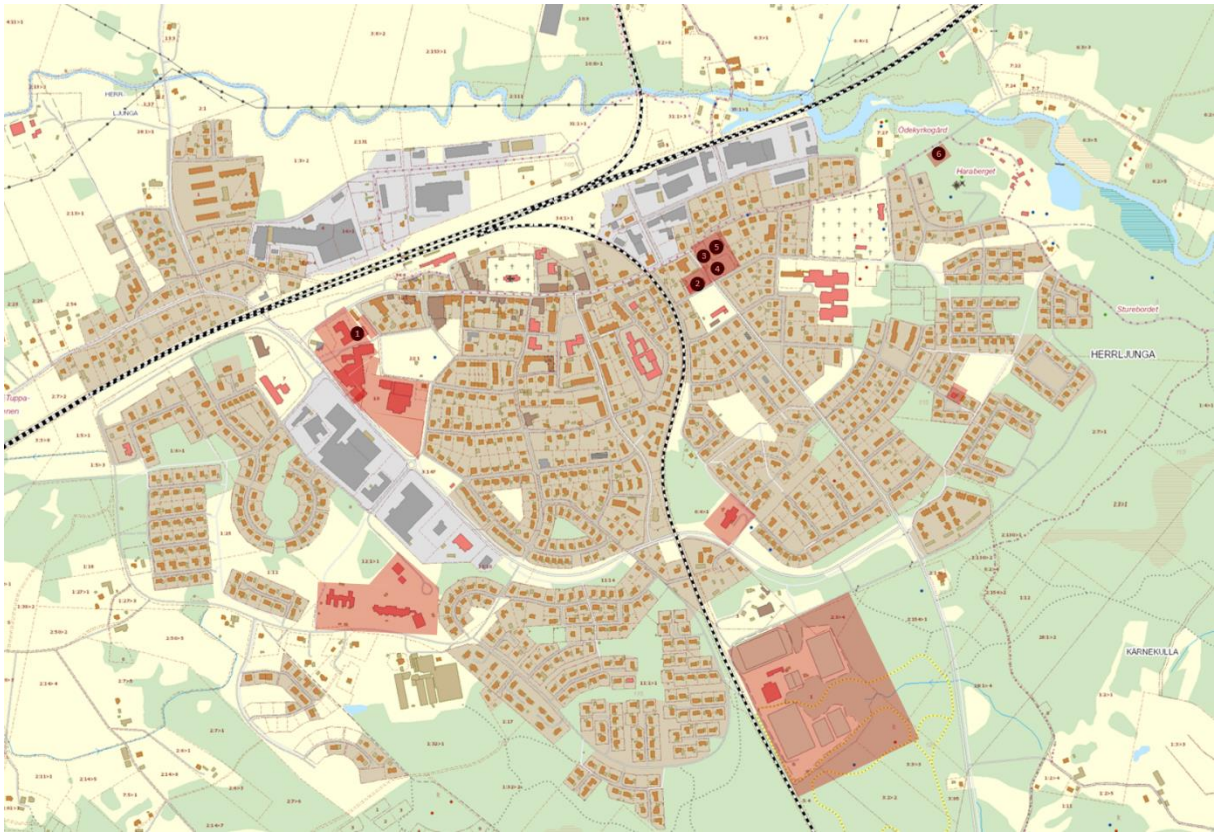

Bebyggelse för utbildning och fritid i Herrljunga

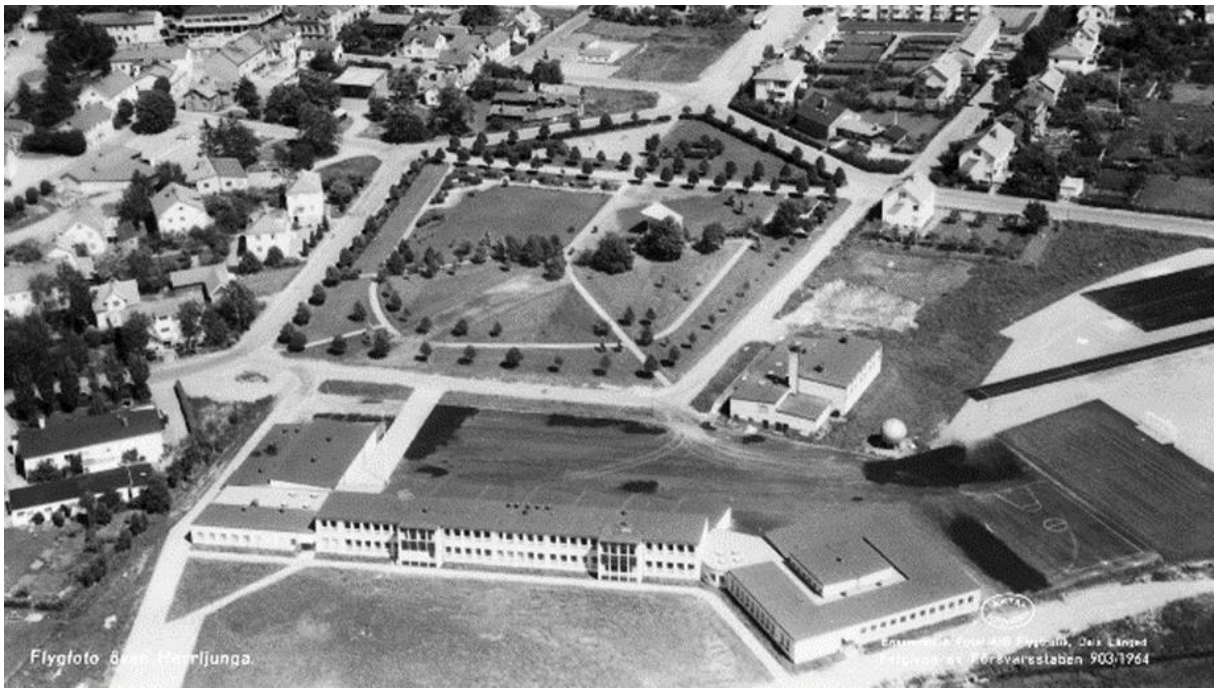

Altorpsskolan intill stadsparken, 1964, Källa MOL005932, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

I Sverige infördes fyraårig folkskola 1842 och 1858 infördes en tvåårig småskola vilket innebar att folkskolan blev sexårig. Folkskolan utvecklades sedan till att bli nioårig 1972. Realskolan var en lägre form av sekundärutbildning, som kan motsvara dagens högstadium eller gymnasium. I och med skolreformen 1970 försvann realskolan som begrepp. Stora barnkullar under det sena 1800-talet gav upphov till nya skolbyggnader vilka ofta byggdes utifrån typritningar. Under tidigt 1900-tal uppfördes många monumentala byggnader i landet, däribland skolbyggnader vilket Herrljunga folkskola från 1937 kan ses som en del av med en slags axial förlängning av skolområdet från Storgatan.

Skolhuset från 1878 vänster i bild, mitt i bild skolhuset från 1880 som senare påbyggdes med vindsvåning, skolhuset från 1908 höger i bild, 1949. Källa Gamla Herrljungabilder.

Sporthallen vänster i bild, folkskolebyggnaden höger i bild, 1952. Källa VMO06148, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Karaktäristik

Under den senare delen av 1800-talet uppfördes en rad nya skolbyggnader, byggnader för bland annat småskolan och folkskolan. I Herrljunga finns den samlade bebyggelsen av folk- och samrealskola i kvarteret Mimer. Byggnader karaktäriseras med en- och tvåvåningsbyggnader med höga fönster för att skapa ljusa salar. Intill skolbyggnader, eller inom samma byggnader, fanns ofta bostad för lärare. Under kommun- och skolreformer under 1900-talets andra hälft rationaliseras skolan och med den bebyggelsen. Centralskolor byggs som blir större till ytan för att samla fler elever. Byggnader är ofta i en våning med plats för idrott och bespisning. I Herrljunga finns flertalet tydliga exempel på större skolbebyggelse som växt fram under 1950-talet fram till nutid. Fritidslokaler tenderar att i samma utsträckning som skolbyggnader utvecklas från mindre byggnader till större enheter, ofta i skolmiljöns närhet både med utomhusplatser som fotbollsplaner och inomhusplatser som simhall, ishall och allmänna idrottshallar som en del av skolbebyggelsen.

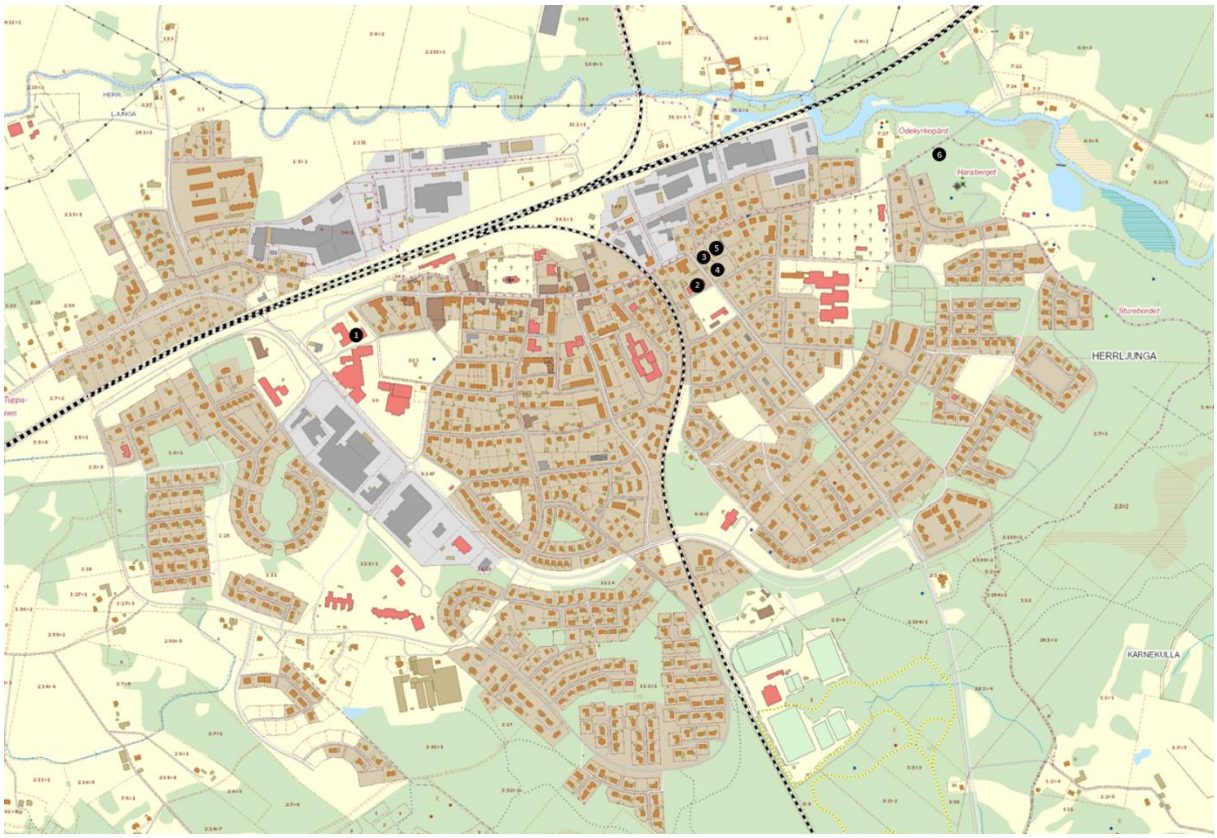

Referensobjekt

1. BJÖRKEN 10/VÄSTRA PARKGATAN - KUNSKAPSKÄLLAN
2. SVEA 8/SVEAGATAN 3
3. MIMER 18/STORGATAN 70A
4. MIMER 20/SVEAGATAN 5
5. MIMER 2:159/STORGATAN 70F-G, STORGATAN 70B-E
6. HARABERGETS HEMBYGDSPARK, GAMLA SKOLAN

Presenterade referensobjekt

BJÖRKEN 10/VÄSTRA PARKGATAN (KUNSKAPSKÄLLAN), BYGGÅR 1998–99 (1)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Björken 10 - Kunskapskällan gymnasieskola är uppförd i två våningar under slutet av 1990-talet (invigdes 1999). Fasader av fasadtegel med gul kulör. Sadeltak med svarta betongpannor och markerade taksparrar av trä i grå kulör samt takfönsterkupor. Enluftsfönster åtskild av betongpilaster. Fönsterbåge i omålat trä. Större fönsterpartier på gavelparti vid entré. Inskjuten entrémarkerad av putsad fasad med röd kulör och blå entréportar. Utvalt exempel modern skolmiljö med genomtänkt arkitektur och hög materialitet som i kombination med äldre skolbebyggelse i området (Altorpsskolan) utgör en intressant läromiljö. Värdebärande i skolarkitektur av hög kvalitet med hög materialitet som årsring i större skolmiljö i centrala Herrljunga.

SVEA 8/SVEAGATAN 3, BYGGÅR 1938 (2)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga hembygdsförening.

Svea 8 är en sporthall uppförd med träkonstruktion med så kallade Törebodabågar (limträ). Nuvarande fasad av fasadplåt i vit kulör. Välvt tak med svart takpapp. Utbyggt entréparti mot öst med enluftsfönster med brun båge. Fönsterband mot norr med brun båge. Tillbyggnad mot väst. Utvalt exempel på modernistisk idrottsbyggnad med ett karaktäristiskt tak och till viss del bevarade fönsterband mot norr. Värdebärande i aktivitetsbebyggelse med unik, modernistisk form.

MIMER 18/STORGATAN 70A, BYGGÅR 1908, SKYDDAT q TOMT (3)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger 1M16-A140278, 1947, Västergötlands museum/Digitalt museum.

Mimer 18 är en byggnad uppförd som folkskola, senare samrealskola, i en och en halv våning. Fasad av liggande spontpanel och stående locklistpanel i vit kulör. Sadeltak med rött enkupigt tegel. Frontespis i norr med oxöga. Korspostfönster med åtta, sex och fyra lufter. Dekorativa toppiga fönster på gavelpartier. Öppen farstukvist med sadeltak mot norr. Trapphustorn mot söder med rött plåttak. Utvalt exempel på skolbyggnad från tidigt 1900-tal som tillsammans med övrig bebyggelse i skolkvarteret utgör en sammanhållen miljö. Mimer 18 tomt är skyddad q i detaljplan. Värdebärande i lärandehistoria i sammanhållen skolmiljö.

MIMER 20/SVEAGATAN 5, BYGGÅR 1937 (4)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMO06192, 1949, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Mimer 20 är en byggnad uppförd som folkskola i 2 våningar med vind och källare. Fasad av fasadtegel i gul kulör. Sadeltak med rött enkupigt tegel. Frontespis mot norr med lunettfönster. Korspostfönster med vit båge. Högre fönsterparti över entré i norr samt på gavel. Utvalt exempel på klassicistisk skolbyggnad större format i kontrast med övrig skolbebyggelse i kvarteret. Värdebärande i lärandehistoria och skolarkitektur från 1930-talet i sammanhållen skolmiljö.

MIMER 2:159/STORGATAN 70F-G (RÖD BYGGNAD) BYGGÅR 1878, STORGATAN 70B-E (VIT BYGGNAD) BYGGÅR 1880, PÅBYGGT 1908, SKYDDAT q TOMT (5)

Källa Daniel Hedin.

Mimer 2:159 är dels en skolbyggnad uppförd 1878 som folkskola. Fasad av faluröd panel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Korspostfönster med sex lufter. Förstukvist i väster med plåtklätt pulpettak. Dels är fastigheten en byggnad uppförd som samrealskola 1880, påbyggd med övre våning 1908 med rektorsbostad. Fasad med liggande spontpanel och stående locklistpanel i vit nyans. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Frontespis mot norr och söder med oxöga. Korspostfönster med fyra och sex lufter med vit båge. Balkong mot norr. Två trapphustorn mot söder med rött plåttak. Utvalda exempel på skolbyggnader från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal som tillsammans med övrig bebyggelse i skolkvarteret utgör en sammanhållen miljö. Mimer 2:159 tomt är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i lärandehistoria i sammanhållen skolmiljö.

HARABERGETS HEMBYGDSPARK, GAMLA SKOLAN, BYGGÅR 1700-TAL (6)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMO01256, 1924, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

En skolbyggnad uppförd som spannmålsförråd för kyrkan och mellan 1850–1874 tjänstgjorde som skolbyggnad. Uppförd med timmerskonstruktion på stengrund. Locklistpanel i faluröd kulör. Sadeltak med rött enkupigt tegel. Tillbyggd entré mot norr med valmat tak. Tvåluftsfönster med sex lufter, vit båge. Utvalt exempel på ålderdomlig skolbebyggelse som tjänat flera syften. Byggnaden står på ursprunglig plats nära den tidigare kyrkan (nuvarande ödekyrkogård). Värdebärande i historisk kontext som unik bebyggelse från 1700-tal med funktion som skolbyggnad.

Vård-, omsorgs- och kommunal bebyggelse

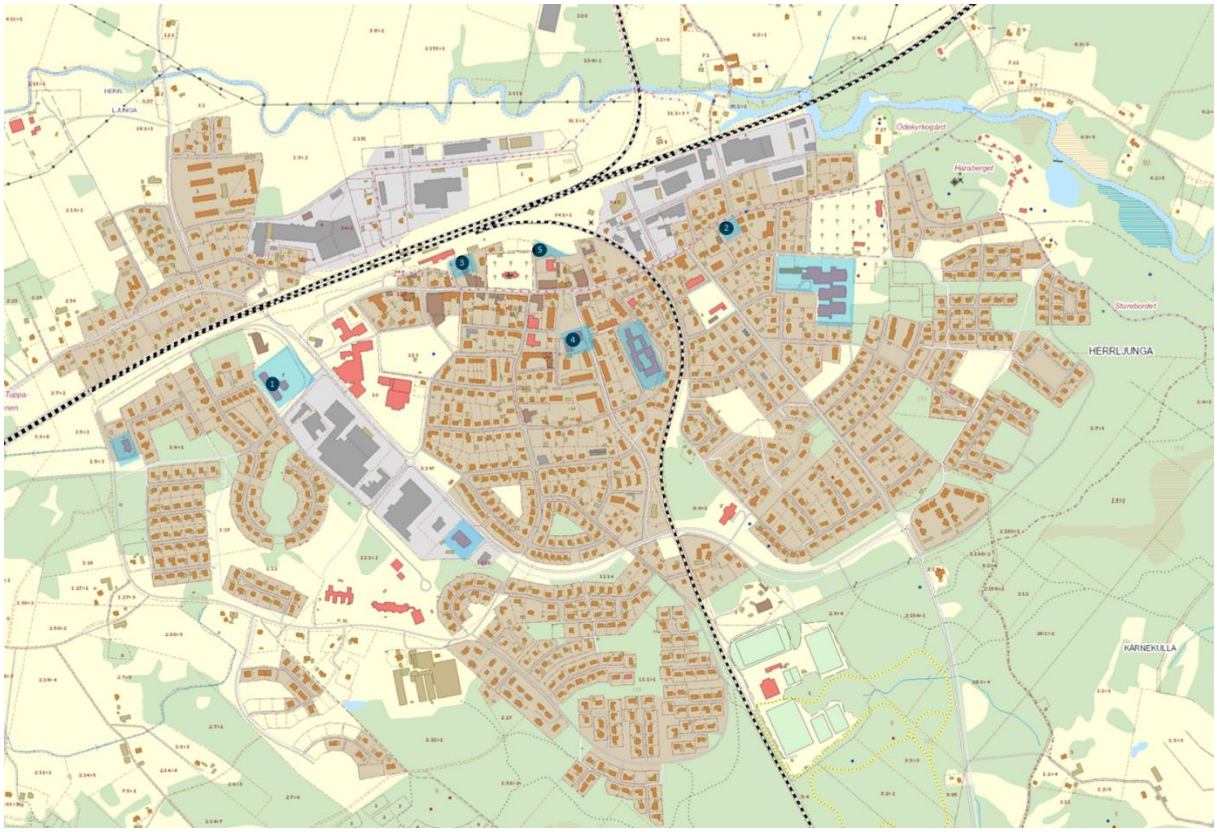

Vård-, omsorgs- och kommunal bebyggelse i Herrljunga

Under 1950- och 1960-talen genomdrevs ett flertal kommunala reformer vilket gav kommunsammanslagningar och 1971 blev det enhetliga begreppet kommun. Sammanslagningar och rationaliseringar tillsammans med en växande befolkning och en växande servicesektor bidrog till ökade offentliga kostnader och en stor del av den offentliga verksamheten lades på kommunerna. Behovet av nya lokaler inom kommunal verksamhet, såsom kommunhus och servicebyggnader, ökade redan på 1970-talet med var som störst under 1960- och 1970-talen. I Herrljunga hade municipalsamhället Herrljunga delvis sitt kommunhus på Östra Kyrkogatan 7 från 1926 samt delvis i byggnaden i kvarteret Eken 1 fram till att det nya kommunhuset vid Torget stod klart 1962. Kommunhuset ligger på den plats där den äldre brandstationen låg, och den nya brandstationen fanns i det som idag är Herrljunga kommunhus.

1874 infördes ett antal stadgor i Sverige, så kallade stadsstadgor, vilka även kunde gälla i ett municipalsamhälle. Stadgorna var brandstadgan, byggnadsstadgan och hälsovårdsstadgan. Den senare, hälsovårdsstadgan, kom att förnyas 1919. I samma tid, 1918, infördes fattigvårdslagen, vilken innebar att det var kommunernas ansvar att tillhandahålla äldreboenden i kommunerna. Tidigare hade det ansvaret legat på socknen som tillhandahöll fattigstugor. Stadgor och lagar som dessa innebar ny bebyggelse inom vård och omsorg av människor och medborgare. I Herrljunga uppfördes ett ålderdomshem 1918–19 som var i bruk fram till 1964. 1913 uppfördes ett vårdhem i landstingets regi som drevs fram till 1978. I Herrljunga etablerades även ett förlossningshem på 1930-talet och på 1950-talet byggdes ett pensionärsboende. Serviceinrättningar som tandpoliklinik, polis och landsfiskal samlokaliserades i den nya byggnaden som uppfördes 1947–48 vid Järnvägsplatsen.

Under 1970-talet och framåt har vårdbebyggelsen, liksom bebyggelsen inom skolområdet, rationaliserats och samlokaliserats till större enheter. I Herrljunga finns ett flertal vårdrelaterade boenden och centraler uppförda från 1970-talet och framåt, bland annat vid Horsbyvägen och Hagen.

Vänster ålderdomshemmet uppfört 1918–19, Källa Sveriges bebyggelse, 1951. Höger vårdhemmet uppfört 1913, Källa Sveriges bebyggelse, 1951.

Karaktäristik

Liksom inom skol- och utbildningsbebyggelse har byggnader inom vård-, omsorg och kommunal verksamhet gått från mindre skala till en större och mer rationell bebyggelse. Det tidiga kommunalhuset Herrljunga 2:141 på Östra Kyrkogatan är ett exempel tillsammans med de äldre, nu rivna byggnader som huserade ålderdomshem och vårdhem på byggnader i en mindre skala för ett mindre sammanhang som det dåvarande municipalsamhället Herrljunga. Centraliserade verksamheter och behovet av större lokaler för en växande befolkning har inneburit att vårdrelaterad bebyggelse i Herrljunga växt. Kravet på tillgänglighet gör att byggnader idag arbetas inifrån och ut, där krav på större tillgängliga ytor ofta innebär byggnader i en våning eller hisstillgänglighet i fler plan. Ofta paviljongbyggnader placerade i eller intill grönområde. Kommunal administrativ verksamhet har växt sedan kommunsammanslagningar från 1950-talet fram till 1970-talet vilket är läsbart i arkitekturen i bland annat Herrljungas kommunhus från 1960-talet med fasadtegel, fönsterband och flacka pulpettak.

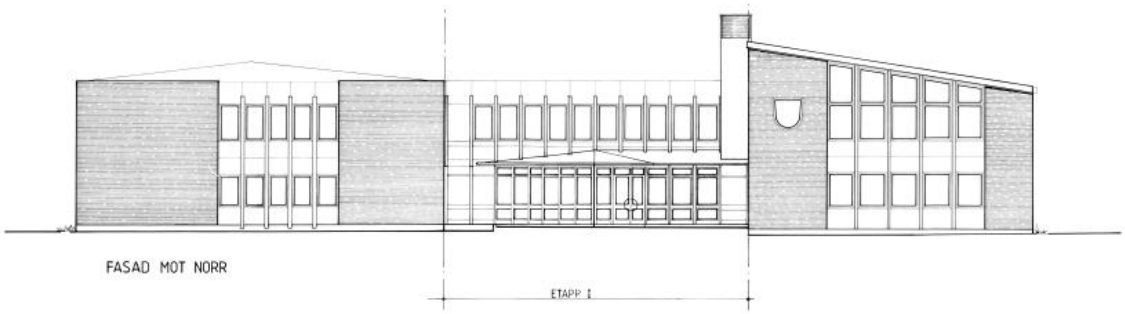

Kommunhuset 1988. Källa Herrljunga kommunarkiv.

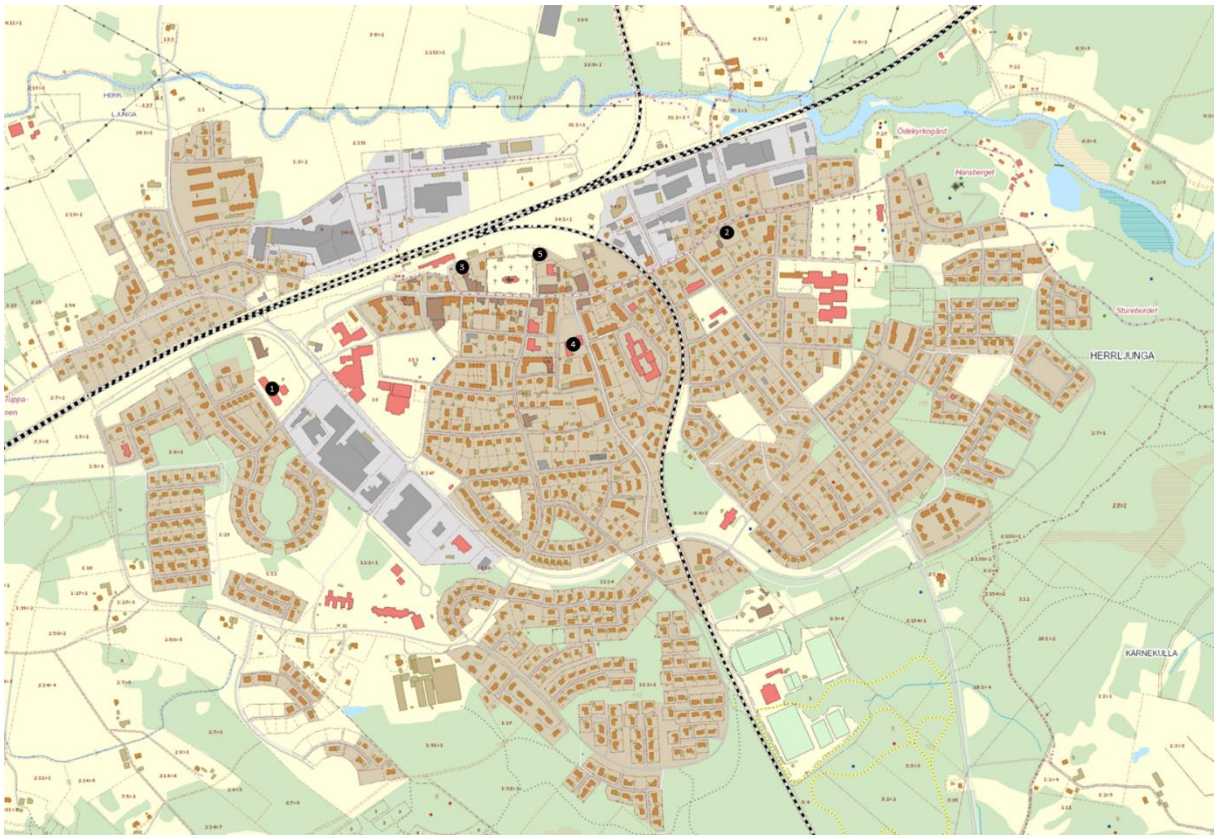

Referensobjekt

1. FLUGSVAMPEN 7/HORSBYVÄGEN 16
2. MIMER 17/STORGATAN 72
3. VIKINGEN 1/JÄRNVÄGSPLATSEN 3
4. STYRBJÖRN 5/TORGET 1
5. HERRLJUNGA 2:141/ÖSTRA KYRKOGATAN 7

Presenterade referensobjekt

FLUGSVAMPEN 7/HORSBYVÄGEN 16, BYGGÅR 1978–80, TILLBYGGNAD 1989 (1)

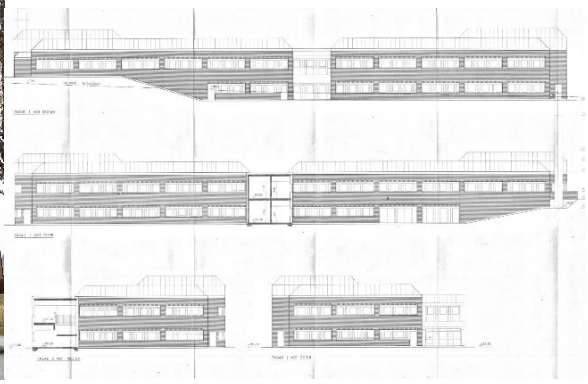

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Flugsvampen 7 är ett byggnadskomplex uppförd för vårdcentral, apotek och Försäkringskassan, ritad av Contekton Arkitektkontor AB. Fasader med rött fasadtegel, flackt tak med valmade socklar täckta med röd plåt. Fönster i band med båge i röd kulör. Utvalt exempel på sen 1970-tals vårdbebyggelse med karaktäristiska materialval och fönstersättningar. Värdebärande i större vårdrelaterad bebyggelse med tidstypisk arkitektur och materialitet.

MIMER 17/STORGATAN 72, BYGGÅR 1924, SKYDDAT q (2)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga hembygdsförening.

Mimer 17 är ett bostadshus som byggdes som distriktsläkarmottagning och bostad för provinsialläkare Laurell. Uppfört i två våningar på betonggrund med källare. Fasader med locklistpanel i gul kulör. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Tvåluftsfönster med sex och åtta lufter samt oxögon. Balkong i söder. Entréportal i norr. Utvalt exempel på större bostads- och verksamhetsbyggnad med 1920-talsklassicistisk arkitektur. Mimer 17 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i vårdhistoria och bevarad 1920-talsklassicistisk arkitektur.

VIKINGEN 1/JÄRNVÄGSPLATSEN 3, BYGGÅR 1947–48 (3)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMO06196, 1949, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Vikingen 1 är en byggnad uppförd i 2 våningar med putsad fasad i vit kulör. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Hängda enluftsfönster på övre våningen, tvåluftsfönster med smalt övre lufter på bottenvåningen (inte ursprungliga). Entréomfattning med postsymbol mot väst. Utvalt exempel på byggnad uppfört för att samla flertalet samhällsfunktioner under ett tak, såsom poststation, landstingets tandpoliklinik, landsfiskalens expedition, polisstation med arrest samt bostäder. Värdebärande i centralt placerad byggnad med historisk kontext i 1940-talsmodernistisk arkitektur.

STYRBJÖRN 5/TORGET 1, BYGGÅR 1962 (4)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga kommunhus stod klart 1962 efter att ansökan om bygglov inkommit 1959. Byggnaden består av två sammanbyggda byggnadsvolymer där den västra byggnaden är den ursprungliga. 1966 byggdes den östra byggnaden mot Nästegårdsgatan. I den första etappen innehöll byggnaden brandstation, bibliotek och kommunal förvaltning. I den andra etappen tillkom läkarmottagning. Fasaderna är klädda med rött fasadtegel och skivmaterial med vertikala indelningar i vit kulör. Tak är pulpettak med varierat takfall. Enluftsfönster i fönsterband. Huvuddentré är placerad mot norr mot Torget. Arkitekt Göran Erro stod för ritningarna för utbyggnaden 1966. 1981 byggdes tidigare läkarstation om till kommunala lokaler. 1988–89 byggdes ny entré där ritningar utfördes av arkitektkontor Sven Mätare. 1994 byggdes brandstationen i den västra byggnaden om till lokaler för kommunkontoret, där ritningar utfördes av arkitekt Alf Cederberg. Värdebärande i kommunal byggnad med historia av varierad användning samt modernistisk arkitektur i torgets 1960-talskontext.

HERRLJUNGA 2:141/ÖSTRA KYRKOGATAN 7, BYGGÅR 1905 (5)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Herrljunga 2:141 är en byggnad uppförd i en och en halv våning på huggen stengrund med fasad med liggande träspontpanel i ljust gul kulör. Sadeltak med grå korrugerad plåt. Korspostfönster med tät spöjsning i grön kulör Två tillbyggnader i öst: norr utbyggnad med liggande träspontpanel i faluröd kulör och korrugerat plåttak. Söder tillbyggnad med liggande träspontpanel i ljusgul kulör och sadeltak med grå korrugerad plåt. Tillbyggt trapphustorn i söder med valmat korrugerat plåttak. Entré i söder. Utvalt exempel på byggnad med flertalet funktioner historiskt som skolbyggnad och senare kommunalhus från 1926. Värdebärande i trähusbebyggelse i centrala Herrljunga intill kyrkomiljön med historisk kontext som bland annat kommunalhus.

Kyrklig bebyggelse

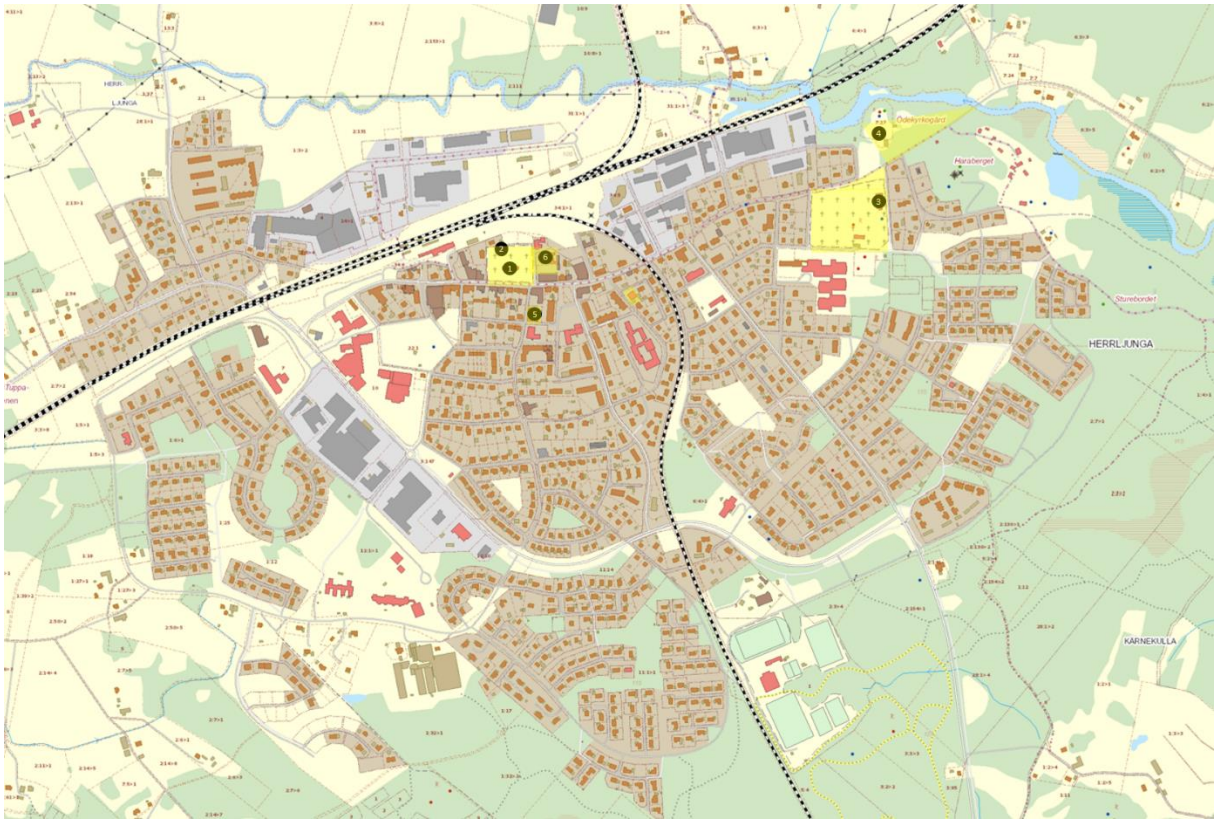

Kyrklig bebyggelse i Herrljunga

Herrljunga missionshus höger i bild, Herrljunga kyrka vänster, 1902. Källa Gamla Herrljungabilder.

Herrljunga kyrka byggdes 1865 och kyrkan ersatte den äldre, medeltida kyrkobyggnaden som var belägen vid prästgården, strax intill Nossan. Den nuvarande kyrkobyggnaden för Svenska kyrkan byggdes av sten i empirestil. 1938 genomfördes en omfattande restaurering av byggnaden där bland annat korfönstret murades igen, vilket öppnades upp igen 2005. Herrljunga gamla kyrkogård är samtida

med kyrkan och har en rektangulär form vilken omgärdas av en kyrkomur på samtliga sidor. Muren längs Storgatan flyttades in två meter mot norr på 1960-talet. Kyrkogården är indelad i tre kvarter och området har ett oregelbundet nät av gångar.

Herrljungas nya begravningsplats anlades 1926 på prästgårdens ägor. Den äldre begravningsplatsen ansågs vara för liten och kyrkan ägde all mark som den nya begravningsplatsen upptar. Området är 2,6 hektar stort. På den nya begravningsplatsen uppfördes ett begravningskapell 2010, ritat av arkitekt Alf Cederberg. Byggnaden är en låg byggnad med fasad i puts och liggande träpanel. Öster om Herrljunga kyrka, på Östra Kyrkogatan, finns Herrljunga församlingshem ritat av arkitekt Göran Erro. Byggnaden stod klar 1967 och har fasader med tvättad ballast. Byggnaden renoverades 1993. Nordväst om Herrljunga kyrka finns ett mindre bårhus som uppfördes 1950. Bårhuset och församlingshemmet, liksom kyrkobyggnaden och dess omkringliggande miljö, finns listade i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister som byggnader med högt kulturvärde.

Under 1800-talets andra hälft uppfördes en rad folkrörelsebyggnader i landet, där frikyrkobyggnader av en typ. 1800-talets förändrade levnadsvillkor och nya idéströmningar i och med industrialiseringen gav nya intressegemenskaper och nya religiösa övertygelser. Missionshus började uppföras både i städer och på landsbygden. Till en början samlade väckelserörelsen till möten i hemmen men när de ville frigöra sig från Svenska kyrkan uppfördes nya och egna byggnader. I Herrljunga har funnits både missionskyrka och baptistkyrka (Eken 12/Linnégatan 5).

Sentida kyrkolokaler har utvecklats till att vara mer anpassade för olika former av verksamheter, som både gudstjänst och andra sammankomster och arrangemang som kräver en flexibel byggnad. Nya byggnader har uppförts för många frikyrkliga församlingar, för Svenska kyrkan har liksom i Herrljunga, församlingshem i stor utsträckning byggts för de verksamhetsområden som inte kan huseras i kyrkobyggnaden.

Herrljunga kyrka. Källa VMOL09278, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Karaktäristik

Herrljunga kyrka dominerar tätorten med sin storlek och sin placering centralt vid Storgatan. Intill kyrkobyggnaden finns församlingshemmet som underordnas med sin lådliknande arkitektur. Missionskyrkobyggnaden används fortfarande som frikyrkobyggnad. Det tidigare baptistkapellet blev fabriksbyggnad. De äldre frikyrkobyggnaderna inordnar sig i den omgivande bebyggelsens volymer och skapar mer av ett kvarterssammanhang än ett dominerande uttryck. Prästgårdsbyggnaden är i sig en större bostadsbyggnad men har en undanskymd placering i landskapet intill den nya begravningsplatsen. Det sentida kapellet inordnar sig i miljön vid Prästgårdsgatan med flertalet byggnadsvolymer som tillsammans bildar en enhet men som inte dominerar sin omgivning.

Vänster bild, källa Daniel Hedin. Höger bild, ombyggnad av missionskyrkan 1952, källa VMO06152 Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Kapellet, ritning. Källa Herrljunga kommunarkiv.

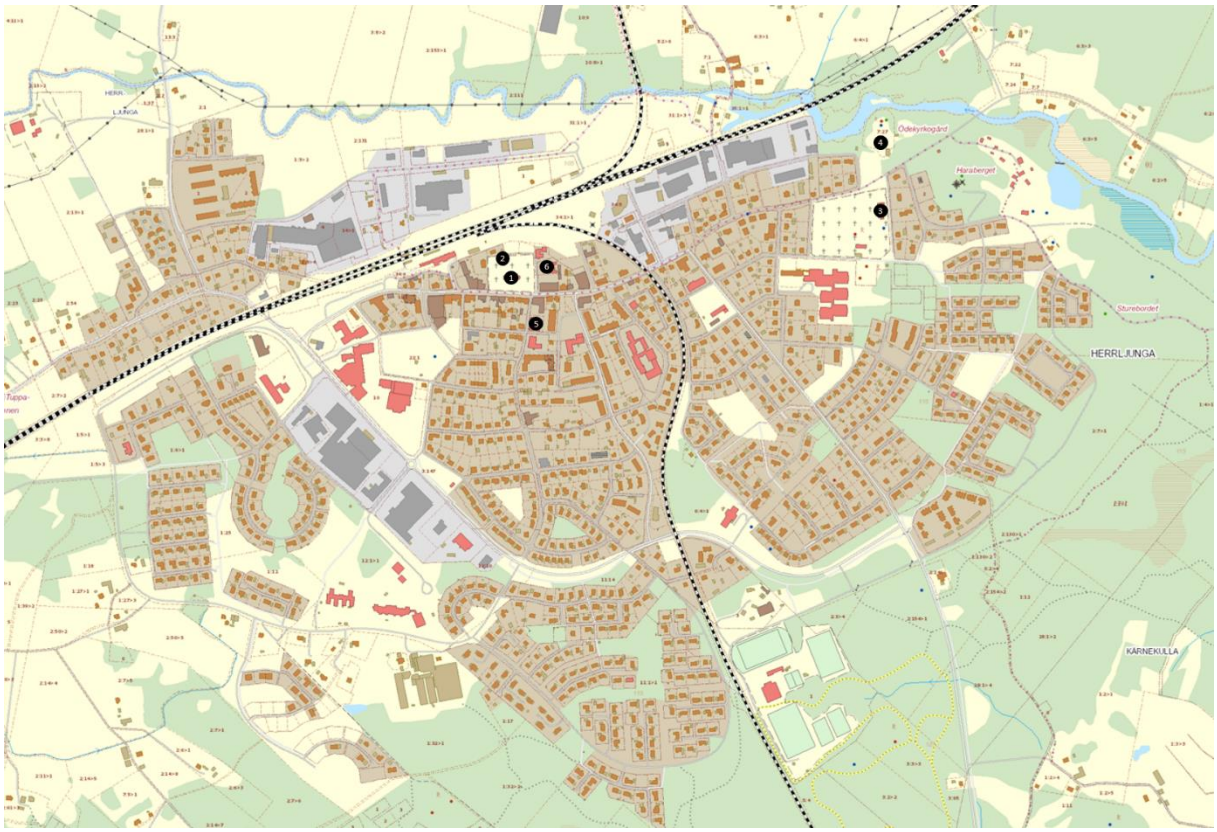

Referensobjekt

1. HERRLJUNGA 2:50/HERRLJUNGA KYRKA
2. HERRLJUNGA 2:50/BÅRHUSET
3. HERRLJUNGA 2:50/PRÄSTGÅRDSGATAN 2/KAPELLET
4. HERRLJUNGA 7:27/STORGATAN 61
5. KÖPMANNEN 2/FABRIKSGATAN 5
6. VALKYRIAN 5/ÖSTRA KYRKOGATAN 4

Presenterade referensobjekt

HERRLJUNGA 2:50/HERRLJUNGA KYRKA, BYGGÅR 1865, OMBYGGT 1938 OCH BÅRHUSET, BYGGÅR 1950 (1 + 2)

Källa Daniel Hedin.

Herrljunga kyrka är uppförd i sten med vitputsade fasader med spirprydda hörntureller och sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Byggnaden har ett korsprytt torn i väster med koppartak samt kor och sakristia i öster. Bårhuset är uppfört i en våning med spritputsad fasad i vit kulör. Sadeltak med rött tegel. I söder spånklädd dörr i blå kulör. Öster gavel mindre ljusinsläpp samt större port i blå kulör. Bårhuset är utvalt exempel på 1950-talsarkitektur med klassiska element. Värdebärande i den kyrkliga monumentaliteten från stationssamhällets ursprung med kringliggande begravningsplats i centrala Herrljunga.

HERRLJUNGA 2:50/PRÄSTGÅRDSGATAN 2/ KAPELLET, BYGGÅR 2010 (3)

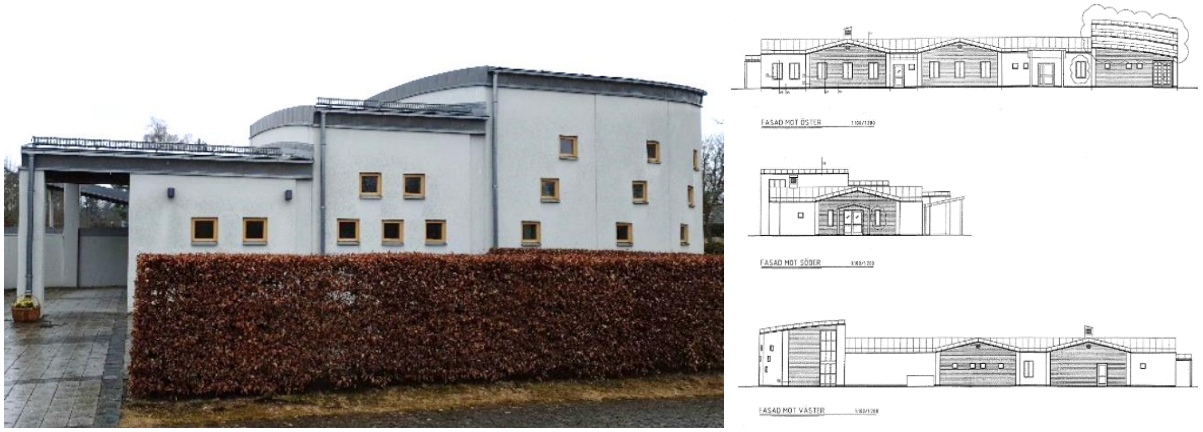

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Herrljunga kommunarkiv.

Kapellet är en byggnad ritad av arkitekt Alf Cederberg uppförd i en våning med betonggrund och fasad av betong med delvis panel. Tak klätt med gråmålad plåt. Fönsterbågar och portar i gul kulör. Utvalt exempel på 2000-talets kyrkliga bebyggelse med hög arkitektonisk kvalitet. Värdebärande i en modernistisk, sakral bebyggelse med god arkitektur och hög materialitet.

HERRLJUNGA 7:27/STORGATAN 61, BYGGÅR 1867, OMBYGGT 1930 (4)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Herrljunga 7:27 är den tidigare prästgården, uppförd i en och en halv våning med locklistpanel i vit kulör. Sadeltak med rött tegel. Frontespis i öst och väst. Korspostfönster med sex lufter. Pelaruppburen balkong i öster, större tillbyggd uteplats i väster. Utvalt exempel på kyrklig bebyggelse placerad vid ödekyrkogård intill den nya begravningsplatsen. Värdebärande som prästgård intill ödekyrkogård i historisk kontext med Herrljunga by.

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMHER0066 Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Öster om den tidigare prästgården finns en arkivbyggnad. Byggnaden är kvadratisk med fasad med tegel och en sockel av natursten. Kupoltak med plåt (kopparplåt). Entré med plåtdörr i söder. Mindre fönsteröppningar. Byggnaden ger ett ursprungligt intryck och är värdebärande i bebyggelse relaterad till den kyrkliga miljön samt en del av miljön vid ödekyrkogården.

KÖPMANNEN 2/FABRIKSGATAN 5, BYGGÅR 1898 (5)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMO06170., Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Köpmannen 2 är en byggnad uppförd som missionskyrka i en och två våningar med källare. Reveterad fasad. Sadeltak med rött tegel. Mittpostfönster med välvd övre båge med gråblå båge. Tillbyggnad i öster samt tillbyggnad i norr. Utvalt exempel på den frikyrkliga bebyggelsen i Herrljunga som förändrats över tid med som fortsatt används för sitt ursprungliga syfte. Värdebärande i frikyrklig bebyggelse från sekelskiftet 1900.

VALKYRIAN 5/ÖSTRA KYRKOGATAN 4, BYGGÅR 1965 (6)

Källa Daniel Hedin.

Valkyrian 5 är en byggnad uppförd i en våning med källare. Fasad med element med frilagd ballast, putsad källarsockel. Flackt valmat tak med grön plåt. En- och tvåluftsfönster. Utvalt exempel på 1960-talets ändamålsenliga samlingslokaler med tidstypiska material som frilagd ballast. Värdebärande i tidstypisk arkitektur med tidstypisk materialitet.

Hembygds- och folkparksbebyggelse

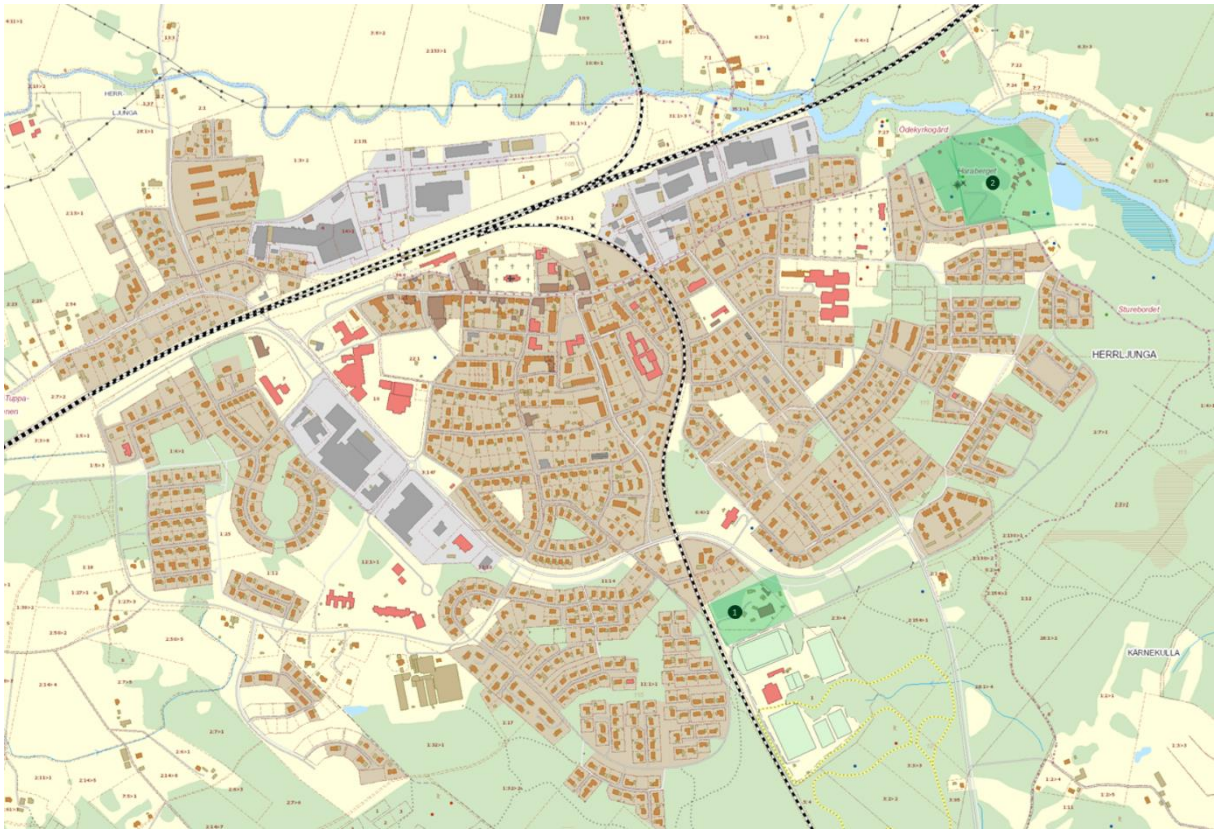

Hembygds- och folkparksbebyggelse i Herrljunga

Folkparker i Sverige uppstod under slutet av 1800-talet när människor samlades för att engagera sig exempelvis politiskt, frikyrkligt eller kulturellt, vilket kallas folkrörelsernas tid som en del av industrialismen. Arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen engagerade sig i medlemmars fritidssysslor och det var då Folkets husbyggnader började uppföras. Även större mötesplatser som nöjesparker började att anläggas. De första folkparkerna i Sverige uppfördes var bland annat i Hällefors, Malmö, Helsingborg, Lund och Ystad. Landsbygden följde städerna och under första halvan av 1900-talet uppfördes en mängd folkparker med dansbanor som lockade de för tiden stora artisterna. Senare satsades på kulturella arrangemang som teater och varietéer. I Herrljunga invigdes folkparken 1931.

Hembygdsföreningar grundas i ett under 1800-talet framväxande intresse för folklig kultur vilket gav friluftsmuseer och hembygdsgårdar som var inspirerade av bland annat Skansen i Stockholm och Kulturen i Lund. Industrialiseringen resulterade i att bygdekulturen försvann och samhället omformades från det agrara samhället till något nytt. I takt med ökad demokrati ökade också intresset för allmänheten att upplysas om sitt eget ursprung. I Herrljunga invigdes hembygdsparken vid Haraberget 1942. Parken omfattar ett 15-tal byggnader som härrör framför allt från 1700- och 1800-talen. Byggnaderna har placerats fritt i området och inte som en sammanhållen by. Bland byggnaderna på området finns bland annat Herrljungas första skolbyggnad, tidigare kyrkans spannmålsförråd, med ursprung i 1700-talet. Även Herrljungas första stationsbyggnad från 1830-talet finns på området.

Karaktäristik

Folkparksbebyggelsen karaktäriseras av bebyggelse från 1970-talet och senare. Byggnader typiska för en folkpark är entrébyggnaden, byggnad för dans- och teateraktiviteter och servering. Området ligger naturskönt i södra delen av tätorten.

Hembygdsparkens byggnader varierar från större till mindre byggnader från 1700- och 1800-tal med undantag av ett antal nyare byggnader för bland annat servering. Byggnaderna har en spännvidd från en transformatorstation till ryggåsstuga, från parstuga till smedja.

Håkangårdstugan från 1750-talet som flyttades till hembygdsparken 1946 och blev områdets första museibyggnad. Källa Daniel Hedin.

Vänster Herrljungas första järnvägsstation 1962. Källa JVMKADA00276, Järnvägsmuseet/Digitalt museum, höger Herrljunga gamla skolhus, 1924. Källa VMO01256, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

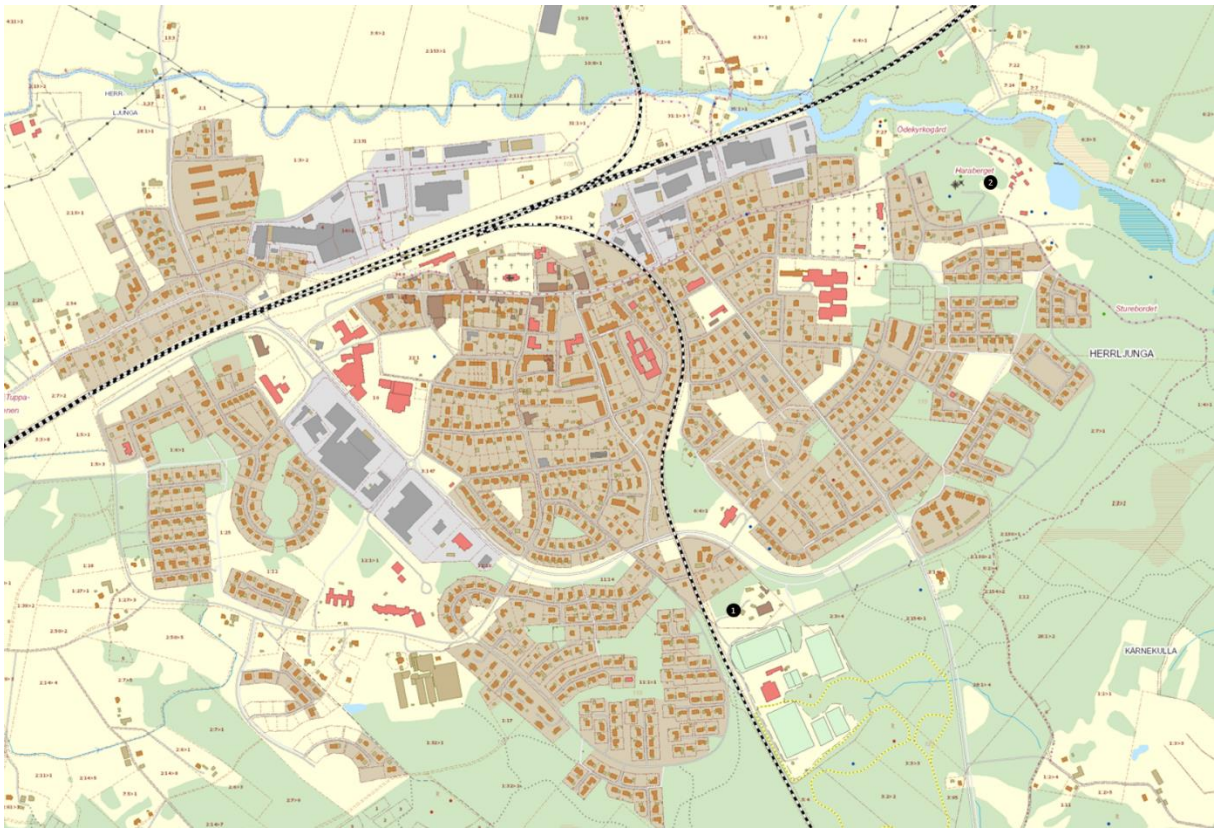

Referensobjekt

1. GÅNGAREN 3/FOLKETS PARK SKOGHÄLLA
2. HARABERGETS HEMBYGDSPARK

Presenterade referensobjekt

GÅNGAREN 3/FOLKETS PARK SKOGHÄLLA (1)

Källa Daniel Hedin.

Folkets park grundades 1931. En spelhall uppfördes 1953 men den finns inte kvar. 1971 byggdes en ny entrébyggnad för parken som ersattes 1985 då Ringleden byggdes om och parken fick en ny infart. Byggnaderna har genomgående rödmålad panel med sadel- eller valmat tak med plåt eller papp. Danshallen byggdes 2005 och tillbyggdes 2013. Folkparksområdet gränsar till Skoghälla idrottsplats. Värdebärande helhetsmiljö som folkparksbebyggelse med aktiv verksamhet som en del av en aktiv folkrörelse.

HARABERGETS HEMBYGDSPARK (2)

Källa Daniel Hedin.

Källa Daniel Hedin.

Hembygdsparken vid Haraberget är ett friluftsmuseum centralt i Herrljunga med byggnader med karaktär eller i original från 1700-, 1800- och 1900-talen som ska spegla bygdens bebyggelse under denna tid. Hembygdsparkens byggnader är; vagns- och jordbruksmuseum, Nedergårdsstugan som är en parstuga, skiftesladugård från tidigt 1700-tal, smedja från 1700-talet, en paviljong från 1925 som tidigare stod vid järnvägshotellet i Herrljunga, nya Spårabolsstugan som är en nybyggd byggnad för servering med förebild i Spårabolsstugan från 1750, Håkangårdstugan från 1750-tal, Olofstorpsstugan som är en ryggåsstuga från sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal, Herrljungas första stationsbyggnad som fungerade som station mellan 1862-1863, Välanstugan som är parkens minsta byggnad, ett soldattorp, en transformatorstation från 1941 samt skolhuset från 1700-talet som är Herrljungas första skolhus. Värdebärande är Haraberget som hembygds- och friluftspark med historiebärande bebyggelse och naturmiljö, en levande park- och bebyggelsemiljö med en aktiv förening med central placering inom Herrljunga med vikt både för Herrljunga kommun och för regionen.

Källa Herrljunga hembygdsförening.

Industri- och verksamhetsbebyggelse

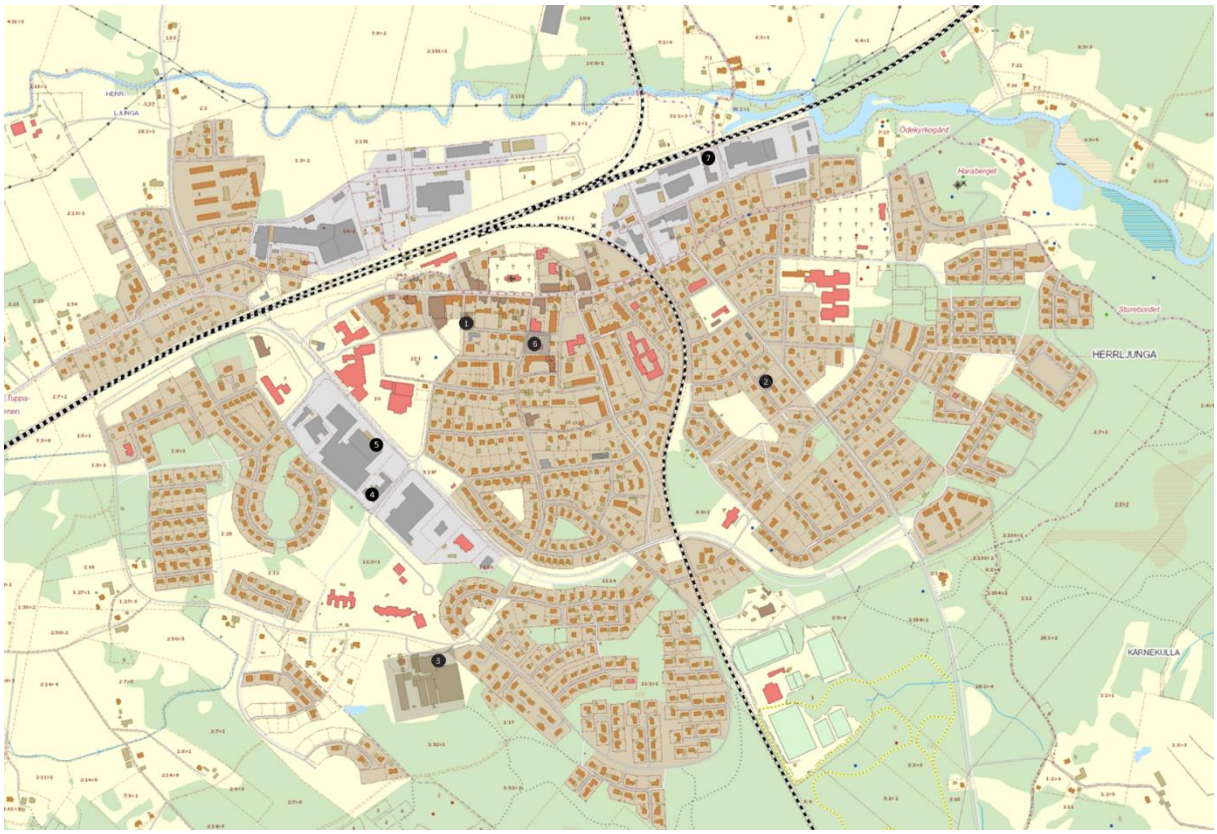

Industri- och verksamhetsbebyggelse i Herrljunga

Vid sidan av verksamheter relaterade till järnvägen etablerade sig en rad större och mindre industrier i Herrljunga. Tidigt etablerade sig verksamheter centralt men de flyttade, likt många andra verksamheter i städer och tätorter, längre ut från samhällets inre delar. I Herrljunga har orgel- och pianotillverkning varit stor och det fanns under 1920- och 1930-talen mellan 10–15 orgelfabriker och en handfull pianotillverkare. Andra verksamheter har varit tegel- och murstenstillverkning, mejerier, slakterier och bryggerier samt möbeltillverkningen. Tidig industribebyggelse hade hög arkitektonisk och materiell nivå men kanske spelade byggnaden ut sin roll när industrins utveckling gick framåt. Även slitage och bränder har medfört att många industriella minnen har försvunnit.

Karaktäristik

Historisk industribebyggelse i Herrljunga karaktäriseras av småskalighet som exempelvis Eken 12 som är en byggnad centralt placerad i tätorten med karaktär av bostadshusbebyggelse väl integrerad i övrig bebyggelse. En större verksamhetsbebyggelse i både sten och trä växte inom tätorter och blandades med bostadsbebyggelse vilket när behovet av än mer rationella lokaler uppstod under 1960- och 1970-talen innebar att dessa tätortsnära byggnader ofta revs när de ansågs omoderna. Slöjdaren 1 är ett exempel på bevarad verksamhetsbebyggelse som efterliknar bostadsbebyggelse till sitt yttre med en 1920-talsklassicistisk arkitektur. Verksamhetslokaler för större företag etablerades i utkanterna av samhället som exempelvis Herrljunga Cider norr om stambanan och Starsprings väster om Ringleden.

Från vänster överst: Petterssons orgel- och pianofabrik, 1906, Gamla Herrljungabilder, Herrljunga möbelfabrik, 1920-tal, källa Gamla Herrljungabilder, 1992, Danska mejeriet på Magasinsgatan, byggt 1884-85, källa Gamla Herrljungabilder, Vy vid Västra Stambanan, 1940-tal, källa JVMKDBA03345, Järnvägsmuseet/Digital museum, flygfoto över industriell bebyggelse i centrala Herrljunga, källa VMOL09271, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

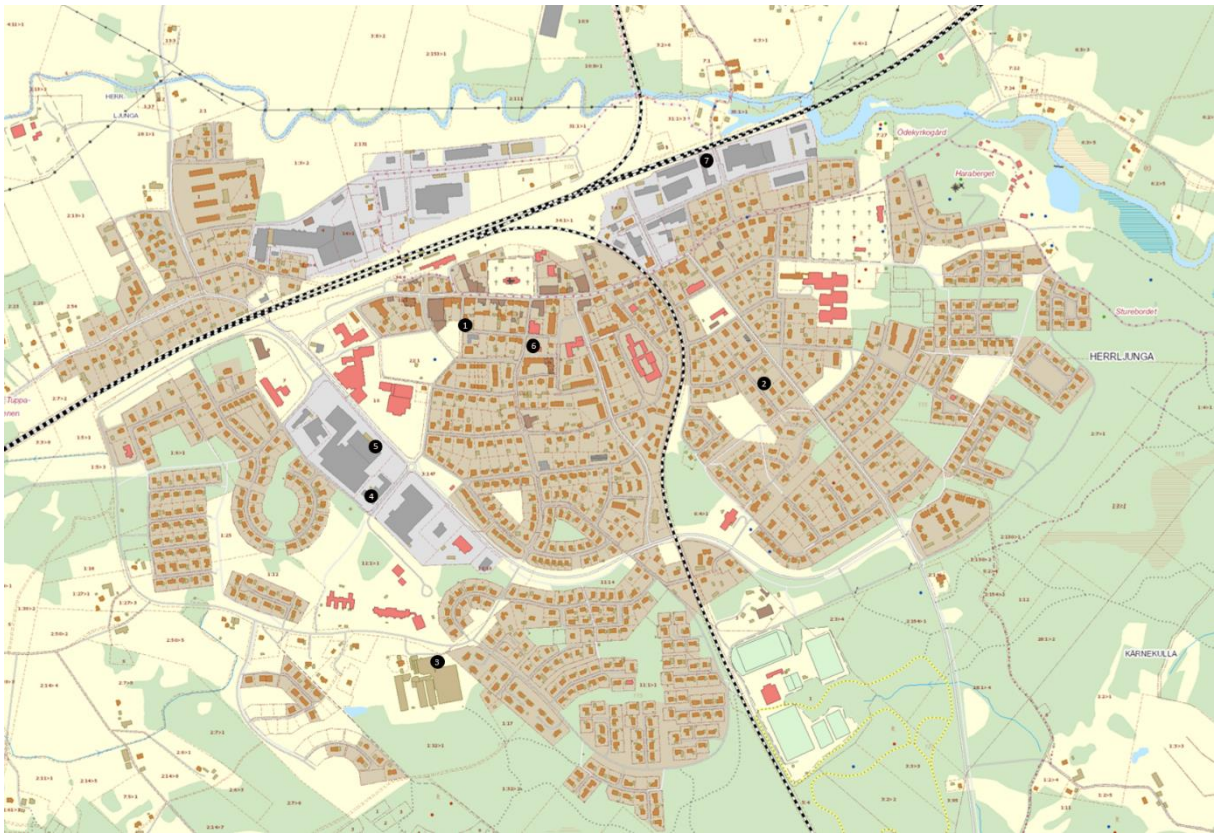

Referensobjekt

1. EKEN 12/LINNÉGATAN 5
2. GÖKEN 7/FRIGGAGATAN 3
3. HERRLJUNGA 1:32/HORSBYVÄGEN 3
4. MÅLAREN 4/BJÖRKVÄGEN 5
5. MÅLAREN 8/BJÖRKVÄGEN 3
6. SLÖJDAREN 1/TRÄDGÅRDSGATAN 14
7. TOR 4/KVARNVÄGEN 5

Presenterade referensobjekt

EKEN 12/LINNÉGATAN 5, BYGGÅR 1907–08, SKYDDAT q (1)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Eken 12 är en byggnad uppförd i en och en halv våning med trästomme och stengrund med fasad i stående och liggande spontpanel samt stående locklistpanel i ljusbeige kulör. Sadeltak med röd plåt. Korspostfönster samt tvålufts med sex lufter, båge i röd kulör med grön omfattning. Röda portar. Tidigare pianofabrik samt baptistkapell. Utvalt exempel på tidigindustriell bebyggelse i centrala Herrljunga. Eken 12 är skyddat q i detaljplan. Värdebärande i småskalig, bevarad industribebyggelse med centralt läge i Herrljunga.

GÖKEN 7/FRIGGAGATAN 3, BYGGÅR 1940-TAL (2)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL05107, 1957, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Göken 7 är en byggnad uppförd i en våning med betonggrund och källare samt fasad i skivmaterial (Eternit). Sadeltak med korrugerad Eternit. Perspektivfönster med vit båge och blå omfattning samt blå portar. Skylt ”Idealmöbler” i väster. Utvalt exempel på småskalig industriell bebyggelse från 1940-talet. Värdebärande i småskalig industribebyggelse med modernistisk materialitet.

HERRLJUNGA 1:32/HORSBYVÄGEN 3, BYGGÅR 1940-TAL (3)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMOL09280, 1948, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Herrljunga 1:32 är ett bostadshus vid Molins handelsträdgård uppförd i 1 ½ våning med betongsockel och putsad fasad med ljust gul kulör. Sadeltak med rött tegel. Mittpostfönster med två lufter, båge i vit kulör. Inskjutet entréparti med entrédörr med tre lufter. Utvalt exempel på verksamhetsrelaterad bebyggelse i pågående verksamhet inom Molins handelsträdgård. Värdebärande i verksamhetsrelaterad bostadsbebyggelse med bevarad materialitet.

MÅLAREN 4/BJÖRKVÄGEN 5, BYGGÅR 1950-TAL (4)

Källa vänster Daniel Hedin, (höger bild Stjernas lager på Fabriksgatan 17 uppfört 1935) källa VMO06186, 1936, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Målaren 4 är en industribyggnad som huserar Herrljunga ledstångsfabrik, uppfört i en våning med höjd källarvåning. Putsad fasad med ljusbeige kulör. Sadeltak med korrugerad Eternit. Två- och fyrluftsfönster med brun båge. Utvalt exempel på 1950-talets industribebyggelse fortfarande i bruk. Värdebärande i tidstypisk unik industribebyggelse med fortsatt brukande.

MÅLAREN 8/BJÖRKVÄGEN 3, BYGGÅR 1960-TAL (5)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger www.stjernmobler.se.

Målaren 8 är en kontorsbyggnad för Stjernas uppförd i två våningar. Fasad med skivmaterial i grön kulör med vitt lodrätt listverk. Enluftsfönster med vit båge. Flackt tak. Ljusskylt ”Stjernas” mot nordost. Utvalt exempel på 1960-talsarkitektur med tidstypiska arkitektoniska detaljer i materialitet och fönstersättning samt ljusskylt. Värdebärande i tidstypisk verksamhetsarkitektur med bevarad ljusskylt med text STJERNAS.

SLÖJDAREN 1/TRÄDGÅRDSGATAN 14, BYGGÅR 1929, TILLBYGGT 1934 (6)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger VMO06188, 1949, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Slöjdaren 1 är en industribyggnad för Stjernmattor, uppförd i två våningar med vid och källare. Putsade fasader med ljust beigevit kulör. Brutet tak med rött tegel med utsvängd nedre del och takkupor klädda i grå plåt. Hängda fyra-, sex- och åttaluftsfönster (inte ursprungliga). Utvalt exempel på centralt belägen industribyggnad från sent 1920-tal med 1920-talsklassicistisk arkitektur. Värdebärande i centralt belägen industriarkitektur.

TOR 4/KVARNVÄGEN 5, BYGGÅR 1938 (7)

Källa vänster Daniel Hedin, källa höger Sveriges bebyggelse, 1951.

Tor 4 är en industribyggnad för tidigare patenttröskverk (byggnadskropp parallellt med stambanan). Putsade fasader i ljust beige kulör. Välvt tak med papp. Fönster med blå båge. Värdebärande i tidstypisk, modernistisk industribebyggelse.

Bebyggelsens uttryck efter 1980

Småhusbebyggelsen i Herrljunga efter 1980-talet har utvecklats i områden som likt perioden 1970–1980-tal, det vill säga i den trädgårdsstadsliknande områdeskaraktären med matargator och rundkörningsgator som skapar mindre genomfartstrafik och som har en närhet till naturområden. I bland annat Horsby följer uppbyggnaden av områden tidigare småhusområden i Herrljunga med rundade gator för en mindre statisk upplevelse av området. Småhus uppförs i ett eller ett och ett halv plan utan källare i ljusa kulörer, med svarta eller grå takpannor. Områden med radhus har uppförts under framför allt 1990-talet i anslutning till Furulundsvägen, Skogsgatan och Bitternavägen. Radhus i två våningar med samlade garage.

I centrala tätorten har byggnader i bland annat kvarteret Violen och Köpmannen längs Storgatan ersatt äldre bebyggelse och uppförts i en anpassad skala med två våningar och takvåning, där uttrycket är postmodernistiskt med klassicistiska detaljer som frontespiser i de snedställda hörnpartierna och takkupor med välvt tak. I kvarteret Slöjdaren finns ytterligare bebyggelse med postmodernistiska influenser och större volymer med fyra våningar med vind. Byggnaden ersatte en äldre industribebyggelse med en lägre volym. I kvarteret Linden har modern bebyggelse adderats genom ett punkthus med pulpettak i fem våningar, ett uttryck som går från det postmoderna till det modernistiska. Andra uttryck som adderas till en byggd miljö kan vara exempelvis byggnader för cykelparkering eller som på Storgatan 20 där gatukonst blir en del av gatans sammanhang.

Viktiga karaktärsdrag 1990-tal:

- Historiska preferenser som jugend, nationalromantik och landskapshus
- Låga socklar
- Enluftsfönster med utanpåliggande spröjsning
- Sadeltak
- Parhus med symmetriska former
- Takkupor
- Katalogvillor
- Modernistiska inslag som puts och trä i kombination
- Nivåförskjutna pulpettak
- Elementbyggda fasader i pastellfärger
- Postmodernistiska influenser

Viktiga karaktärsdrag 2000–2010-tal:

- Nymodernism och eklektisk arkitektur
- Katalogvillor
- Modernistiska tak utan taksprång, plåttak, pulpettak
- Asymmetriska fasader
- Gråskalor i kulörer
- Tilltalande områden med sjöutsikt eller annat attraktivt i närmiljö
- Tomter utan vegetation med stora uteplatser
- Flerfamiljshus med större balkonger, ofta inglasade samt uteplatser vid bottenvåningen

CYKELGARAGE

Torg- och parkmiljöer

Platser för möten har alltid varit en viktig del av stadsplaneringen i städer. Ett torg är en historisk plats för handel, för att agitera en ståndpunkt eller kanske för kontemplation. En plats där stadsbesökaren kan sitta ned en stund, betrakta andra invånare. En fontän, bänkar, duvor, planteringar. Kanske en staty. Ett torg kan också vara en plats för trafik, en nod som skapats just på grund av korsande vägar, en del av stadsplaneringen som blev över och den där kilen blev en spännande ingrediens i bebyggelsen. Ett torg kan betyda mycket. En park likaså. Stadsparker var en viktig oas i staden med plats för grönska, planteringar, serveringar, uppträdanden. En lunga i en historiskt bullrig och smutsig stad. Idag en plats för lek, umgänge och kanske en picknick.

I Herrljunga är närheten till grönskan alltid närvarande. Orten gränsar till jord- och skogslandskap. Inom det tätbebyggda inom tätorten finns mindre lungor i villabebyggelsen. Vid järnvägsstationen finns Järnvägsplatsen som genom namnet berättar sin funktion, en plats. Torget likaså. Torget mellan Storgatan och kommunhuset. Stadsparken är ytterligare en mötesplats i tätorten, en grön lunga. Och så det som inte finns på samma sätt längre. Platsen kallad Fisktorget vid korsningen Magasinsgatan och Storgatan.

JÄRNVÄGSPLATSEN

Källa från överst vänster Daniel Hedin 2022, JVMKDAA10588, 1950–59, Järnvägsmuseet/Digitalt museum, JVMKDAE04066, 1950–59, Järnvägsmuseet/Digitalt museum, JVMKDAE04069, 1985, Järnvägsmuseet/Digitalt museum.

Järnvägsplatsen är den öppna platsen som möter tågresenären i Herrljunga, en plats mellan stationsbyggnaden och Storgatan. Platsen har genom historien ändrat karaktär men i stort behållit sin volym. Platsen har stor betydelse av identitetsskapande i Herrljunga med stationsbyggnaden som fond i norr och Storgatan som fortsättning i söder. Intill platsen finns hotellet och byggnaden som tidigare innehållit bland annat postkontor, polis och arrest.

TORGET

Källa vänster Daniel Hedin 2022, källa höger VMOL09271, 1948, Vänersborgs museum/Digitalt museum

Torget är både en öppen plats för torghandel och en lummig plats med grönska, planteringar och bänkar. Torget karaktäriseras av Herrljungas varierade bebyggelsehistoria. I norr 1890-talsbebyggelse med byggnaderna Valkyrian 2 och 3, trähusarkitektur från Herrljungas tidiga historia. I väster, öster och söder en 1960-talsarkitektur från en expansiv period med tegelarkitektur från rekord- och miljonprogramsåren. Kvarteret Violen 12–13 från mitten av 1960-talet vid Nästegårdsgatan är en del av ett kvarter med bostadsbebyggelse samt kommunhuset från samma period präglar torget och ger platsen en modernistisk karaktär.

STADSPARKEN

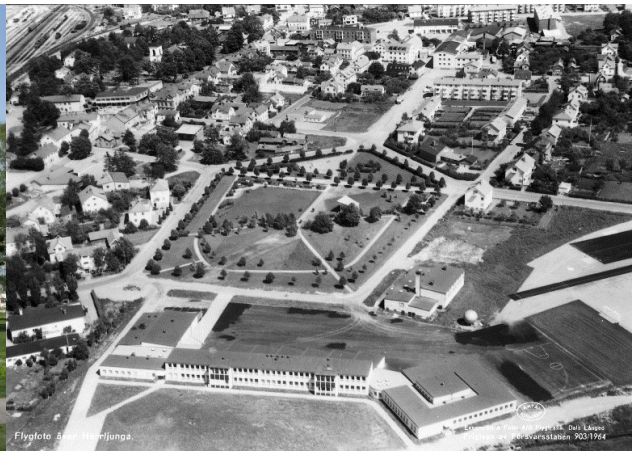

Källa vänster Daniel Hedin 2022, källa höger VMOL05932, 1964, Vänersborgs museum/Digitalt museum

Erik Bülow-Hübes stadsplan från 1918 präglas av arkitektens tro på parkens viktiga roll i stadsrummet. Stadsparken i Herrljunga har samma femkantiga form som när den skapades enligt Bülow-Hübes stadsplan för över hundra år sedan. Parken präglas av gräsytor, trädplanteringar som delvis är beskurna och ger parken en stadsmässighet om än i en fri form. Platsen är ett exempel på en rekreationsplats för den intilliggande skolmiljön och en plats för utveckling genom en pågående byggnation av lekplats. Stadsparkens form har skapats skickligt genom tätortens gatunät och bildar en viktig lunga inom den tätbebyggda miljön.

FISKTORGET

Källa från överst vänster: Daniel Hedin 2022, VMO06195, 1949, Vänersborgs museum/Digitalt museum, VMO06189, 1952, Vänersborgs museum7Digitalt museum, VMOL09274, 1948, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Som en liten kil vid mötet mellan Storgatan och Magasinsgatan finns en plats som förminskats genom sentida byggnation. Den handel som i många städer bedrevs utomhus i traditionell torghandel har idag flyttat inomhus i moderna livsmedelshallar. Kanske är platsens förminskning en konsekvens av handelns förflyttning, men genom en förminskning av öppna platser försvinner platser för spontana möten och riskerar att förflyttas till att bli en gatukorsning.

Föränderlighet

Föränderlighet kan handla om främmande material, främmande volymer, främmande arkitektur. Föränderlighet behöver inte vara negativ, föränderlighet kan skapa kontraster som skapar känslor och som bidrar till en ökad mångfald inom bebyggelsen. Föränderlighet har skett över tid, när olika stilar och uttryck getts eller tagit plats i en redan etablerad miljö. Som funktionalismen i en klassiskt präglad bebyggelsemiljö. Sedan 1900-talets början har Storgatan varit Herrljungas viktigaste gata. En gata där byggnaderna var anpassade för handel och affärer, en pulsåder i stationssamhället. Karaktären består fortfarande i byggnadernas volymer, höjder och mångfald av material och utformning. Trots att rivningar och andra förändringar har ägt rum finns många byggnader kvar, dock inte alltid i samma utförande som de uppfördes i. En byggnad förändras genom dess livscykel, men material, färg och form tillsammans med hänsyn till byggnadens och sammanhangets historia avgör hur resultatet blir.

Storgatan 54 är ett exempel på en byggnad med förändrad exteriör. Källa Daniel Hedin.

STORGATAN 28

Källa vänster 1983, VMCO0187-03, Vänersborgs museum/Digitalt museum, källa höger Daniel Hedin 2022.

Storgatan 28 från 1908 är en av de byggnader som framträder och möter besökare i Herrljunga vid Järnvägsplatsen och är en av de karaktäristiska handelsbyggnaderna i centrala Herrljunga längs Storgatan. Byggnadens fasad är reveterad vilket den inte alltid har varit. Förändringar är bland annat byte av fönster och dörrar. Intressant är tillbyggnaden söder på Linnégatan som har sitt bestående ålderdomliga uttryck och utgör en kontrast till byggnaden mot Storgatan, en slags fram- och baksida vilket bebyggelsen från tiden runt sekelskiftet 1900 ofta hade.

STORGATAN 34 OCH 36

Källa vänster 1910, BVMHER0069, Vänersborgs museum/Digitalt museum, källa höger 1950-tal, VMVK02799, Vänersborgs museum/Digitalt museum.

Byggnaderna på Storgatan 34 och 36 består i sina volymer men har till exteriören förändrats mer eller mindre. Storgatan 34 från 1880 har behållit sin träfasad med stående och liggande panel. Visst fönsterbyte har ägt rum men på ett anpassat sätt. Storgatan 36 från 1902 har någon gång under 1950-talet fått en ny fasad med skivmaterial samt ett nytt uttryck genom perspektivfönster. Skyltfönster på gatuvåningen har också förändrats och fått större och öppnare intryck. 1950-talsuttrycket är bestående 2022 och är ett bevarat exempel på en modernisering som påbörjades under modernismen men som ändå lät byggnaden stå kvar.

STORGATAN 40

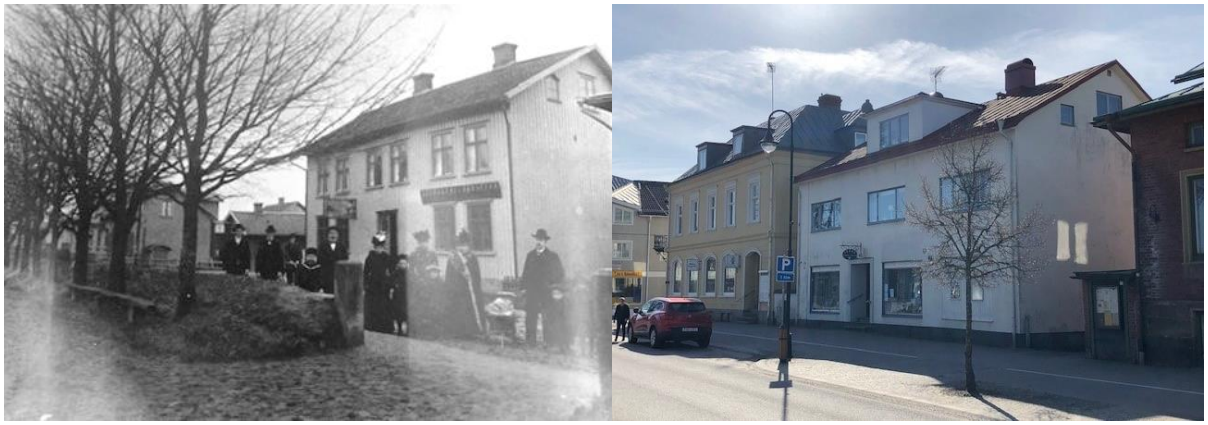

Källa vänster sekelskifte 1900, Gamla Herrljungabilder, 1992, källa höger Daniel Hedin 2022.

Storgatan 40 är ett tydligt exempel på en modernisering av en äldre fastighet. Byggnaden uppfördes 1898–1899 och var en för dåtiden karaktäristisk byggnad i två våningar med sadeltak och korspostfönster med handelsverksamhet i bottenvåningen. Den äldre bilden är från tiden innan grannfastigheten uppfördes 1901. 1943 förändrades byggnaden till att få ett modernistiskt uttryck med putsad fasad, förändrad fönstersättning i bostadsvåningen en trappa upp och i bottenvåningens affärslokal. Taket försågs med en takkupa. Förändringen har gett byggnaden en ny kostym men har en hög materialitet i ombyggnationen och har bevarat 1800-talsbyggnaden för framtiden.

STORGATAN 34

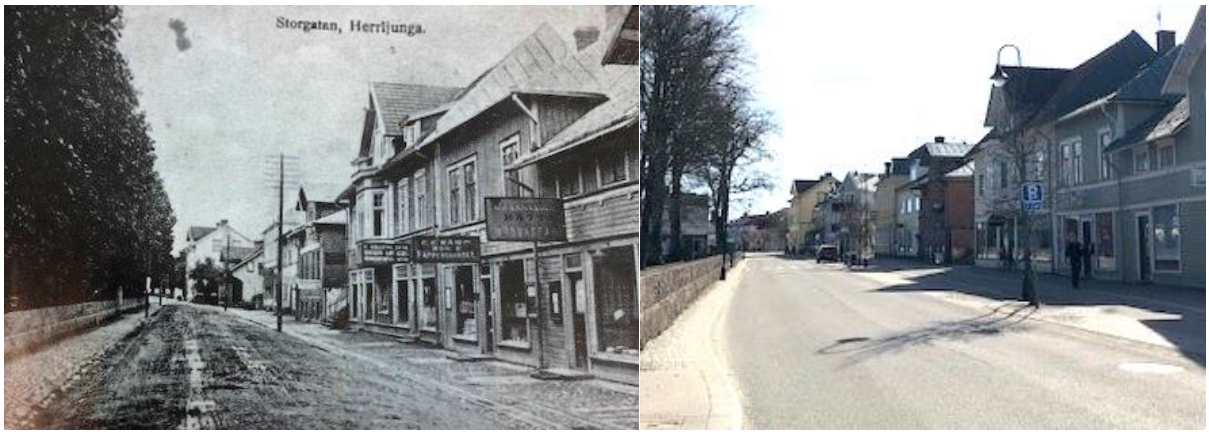

Källa vänster 1910, Gamla Herrljungabilder, 1992, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Storgatan österut vid Storgatan 34 där byggnadsvolymerna 1910 och 2022 är relativt bestående i sin låga skala med byggnader i 1 ½ och två våningar. På vänster sida finns stenmuren vid den gamla begravningsplatsen och Herrljunga kyrka som på 1960-taket flyttades två meter mot norr för breddningen av Storgatan. På den äldre bilden blir uttrycket genom fasadskyltar, ledningsstolpar talande liksom vägens beskaffenhet.

STORGATAN 28

Källa vänster 1940-tal, Gamla Herrljungabilder, 1992, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Storgatan österut vid Storgatan 28 där byggnaden har en liggande träpanel på den övre våningen samt en balkong i byggnadens mittparti under den välvda frontonen. Byggnaden fick senare en reveterad fasad och har ändrade fönster och dörrar. Även Storgatan 30 har en något mer utsmyckad taksiluett.

STORGATAN 38

Källa vänster okänt årtal, Gamla Herrljungabilder, 1992, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Storgatan västerut med byggnaden vid Storgatan 38 på den södra sidan om begravningsplatsen som omger Herrljunga kyrka. Här blir byggnadsvolymernas bestående storlek påtaglig och berättar om vikten av försiktighet vid en förändring av en miljö. Den låga karaktären består sedan sent 1800-tal. Förändringar har gett fastigheter nya fasad- och takmaterial och nya fönster. Även butikernas skyltning är en del av en förändrad gatumiljö, där fasader ofta smyckades med flaggstänger. Ledningsstolpar och belysning är en annan förändrad ingrediens.

STORGATAN 23 OCH 25

Källa vänster okänt årtal, privat vykort, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Byggnaderna på Storgatan 23 och 25 är två viktiga komponenter vid Herrljungas centrala torg och en del av Herrljungas trähusarkitektur. Storgatan 25 har enligt bildmaterial förändrats genom en frontespis mot söder och var ursprungligen något olik sin granne. Sentida förändringar är fönster- och dörrbyten i både bostadsvåningar och i bottenvåning. På den vänstra bilden ovan, byggnaden till vänster, finns Forsellska huset som senare rivits.

STORGATAN 56 OCH 58

Källa vänster 1950-tal, Sveriges bebyggelse, 1951, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Storgatan 56 och 58 är två äldre byggnader nära Boråsbanan där Storgatan sluttar mot öster. Båda byggnader har förändrats genom nya fasadmaterial, fönster- och dörrar, dekormaterial och takkupor. Storgatan 58 har en rustik källarsockel i huggen sten där fönsteröppningar igensatts. Storgatan 56 som på bildmaterialet från tidigt 1950-tal hade butikslokaler med större skyltfönster i bottenvåningen, har fått dessa fönster ersatta med mindre. Tidigare korspostfönster på båda fastigheter, tidskaraktäristiskt från tidigt 1900-tal, har ersatts med perspektiv- och mittpostfönster.

STORGATAN 27

Källa vänster okänt årtal, VMO06189, Vänersborgs museum/Digitalt museum, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Storgatan 27 uppfördes 1939 med putsfasad, stora skyltfönster i bottenvåningen för verksamheter som Konsums chark- och mjölkbutik, fotoaffär och bageri, samt för 1930-talet stramt utformade balkonger och fönster med två- till fyra mittposter. Gavelpartiet mot Magasinsgatan hade skyltfönster i bottenvåningen. Förändringen har skett med gul fasadplåt och balkonger i en plåt likt den på fasaden, i en mörkt brun kulör. En förändring som blir påtaglig vid en jämförelse mellan historiska och nutida bilder är gatubeläggning, där äldre små- och storgatsten ersatts av asfalt eller modernare betongsten.

STORGATAN VID BORÅSBANAN

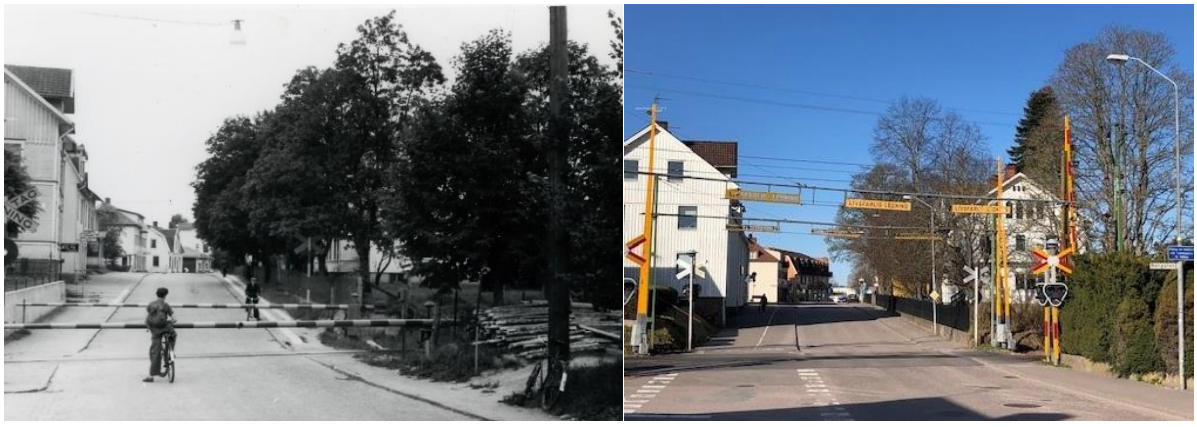

Källa vänster 1940-tal, JVMKDBA03348, Järnvägsmuseet/Digitalt museum, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Storgatan västerut vid bommarna vid den korsande Boråsbanan. Den närmsta bebyggelsen söder om Storgatan, vänster i den äldre bilden, är bestående om än mycket förändrad sedan 1940-talet då bilden är tagen. Längre bort finns fastigheter som ersatts av nyare bebyggelse. På den norra sidan av Storgatan finns byggnaden på Storgatan 29 som stod klar 1901. Byggnadens exteriör och dess placering i en parkliknande trädgård består och är ett exempel på ursprunglighet i materialitet och uttryck samt dess kontext i trädgård och läge intill järnvägen.

JÄRNVÄGSPLATSEN 2

Källa vänster Herrljunga kommunarkiv, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Järnvägsplatsen 2 är en byggnad uppförd 1867 likt de intilliggande byggnaderna i kvarteret Nornan. Bebyggelsen i kvarteret är en trähusarkitektur från stationssamhällets ursprung från senare delen av 1800-talet. Förändringar på byggnaden på Järnvägsplatsen 2 är bland annat fasadmaterial och fönster som förändrats från träpanel och höga korspostfönster på den övre våningen samt skyltfönster i bottenvåningens affärslokaler, till en fasadplåt och mindre, kvadratiska perspektivfönster på den övre våningen. Grundsockelns huggna sten samt hörnentrén mot Storgatan med dess trappa är spår av autenticitet som är bestående.

JÄRNVÄGSPLATSEN 3

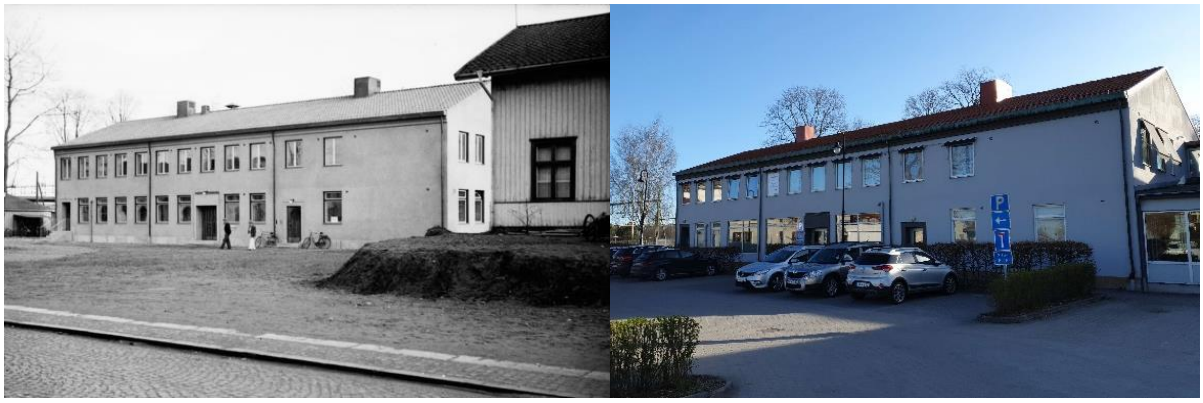

Källa vänster 1949, VMO06194, Vänersborgs museum/Digitalt museum, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Järnvägsplatsen 3 är en byggnad uppförd 1947–48 för en rad samhällsviktiga verksamheter som postkontor och polis. Byggnaden har vid sidan av förändrade fönster och dörrar fått ett förändrat verksamhetsinnehåll och byggts samman med det intilliggande hotellet. Den äldre bilden från 1949 visar det under 1950-talet rivna järnvägshotellet på höger sida i bild. När den äldre bilden togs, 1949, var platsen framför byggnaden på Järnvägsplatsen 3 av en öppen karaktär, en plats som idag innehåller både parkeringsyta och växtlighet.

SPORTHALLEN

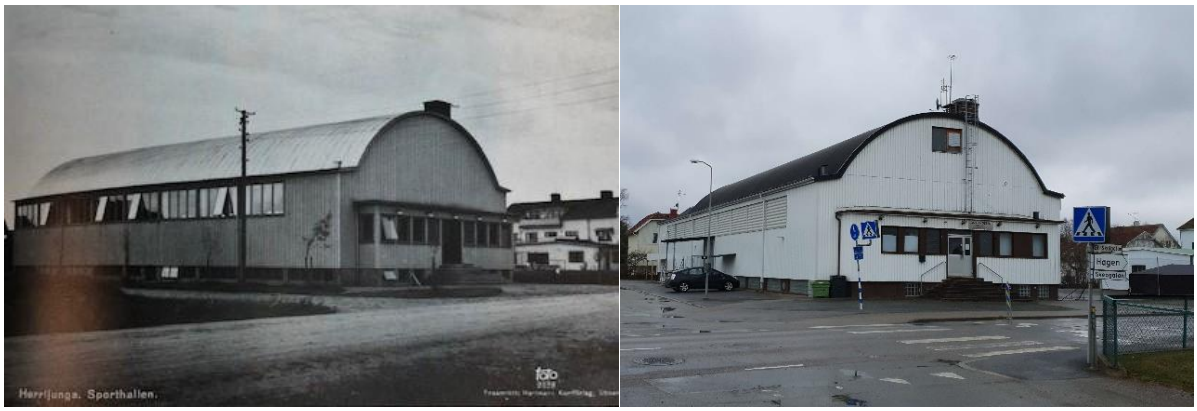

Källa vänster 1930-tal, Gamla Herrljungabilder, 1992, källa höger Daniel Hedin, 2022.

Sporthallen uppfördes under sent 1930-tal och har ett karaktäristiskt uttryck med sitt välvda tak. Ursprunglig fasad är i träpanel och modernistiska uttryck syns i bland annat fönsterbanden längs byggnadens långsidor och vid entrépartiet. Förändringar har skett genom förändrat fasadmaterial i fasadplåt och förändrad fönstersättning.

Sammanfattning och rekommendationer

Varje tid har sin årsring. Genom en kulturhistorisk byggnadsinventering blir det tydligt hur ett samhälle har utvecklats och vad som påverkat den utvecklingen. Karaktären är de årsringar som har växt fram över tid vilket kan vara järnväg, industriell utveckling, handel, jordbruk och folkrörelse för att nämna några faktorer. Samhällen Herrljunga har en omfattande utveckling från tiden då järnvägen drogs genom landskapet på 1860-talet. Tiden runt 1940 expanderar industrin mycket vilket präglar bebyggelsen. Vid tiden för miljonprogrammet, 1960- och 1970-talen är i många städer och samhällen en kraftig tillväxtperiod, liksom i Herrljunga. En tid som historien kanske inte sett vare sig före eller efter. Det har präglat bebyggelsen mycket och är en del av vår historia. Även om bebyggelsen ter sig vara mer homogen över landet ju närmre nutid den kommer, är det alltid den lokala platsen som sätter sin prägel med topografi, med natur och den äldre bebyggelsens kontext. Det är en del av kulturmiljön som är unik för varje plats och den går inte att ersätta när den en gång försvunnit.

Beakta alltid en byggnads ursprunglighet, dess äkthet i materialiteten, dess plats, dess omgivning. Vad består fasadmaterialet av? Varför valdes just det materialet? Varför har villan de fönster den har? Varför har den perspektivfönster och inte tätspröjsade sådana? En byggnad behöver utvecklas för att leva med sin tid. Kanske förändras innehållet från bank till frisör, kanske förändras innehållet från möbelindustri till livsmedelsbutik. En byggnad behöver kunna förändras, men med en respekt för dess ursprunglighet, dess äkthet. Det kan handla om en komplementbyggnad som utformas med likvärdigt material, med underordnad volym. Det kan handla om att se till fönstrens originalitet, material som inte går att ersätta. Takpannor som vid ett byte kan ge en byggnad en förvirrad identitet, bara för att den svarta kulören ersätts med en grå. Beakta alltid byggnadens ursprunglighet, den karaktär just den byggnaden har eller hade, beakta förändringar och de årsringar den fått. Men se till materialitet, se till det goda, det sunda. Se till hållbarhet i att kulturarvet inte bara ger oss en historisk grund att stå på. Den ger en möjlighet att resurshushålla, en möjlighet att utveckla och förädla i stället för att förkasta.

Kulturmiljön i Herrljunga omfattar det som känns självklart, som stationsbyggnaden, Herrljunga kyrka och dess omgivande begravningsplats. Storgatans sten- och trähusbebyggelse. Den omfattar vid sidan av denna viktiga bebyggelse även ett lokstall som visar på järnvägens historiska byggnader vid sidan av stationen. Den omfattar den lilla industribyggnaden klädd i Eternitskivor som en historisk påminnelse om industriverksamhet i stort och smått. Den omfattar villaområdet med rundgata där byggnaderna placerats i raka led med gaveln mot gatan som visar på den intensiva bebyggelseutveckling som ägde rum på 1970-talet. Varje byggnad har sina årsringar. Varje plats har sina årsringar. En plats utvecklas och ska utvecklas. Med hänsyn och respekt för historien.

Byggnadsantikvarien Anders Franzén har sammanställt tio bud för god byggnadsvård (tidskriften Byggnadskultur *Se om ditt hus* (2006) Byggnadsvårdsföreningen):

1. Låt inte huset förfalla
2. Använd traditionella material och metoder
3. Låt huset vara med och bestämma
4. Tänk efter, ta dig tid
5. Fråga om råd – på flera ställen
6. Planera
7. Bevara, återanvänd, spara
8. Kräv inte nyskick
9. Undersök hur huset såg ut från början
10. Dokumentera vad du gör

Förteckning över fastigheter/referensobjekt

Fastighetsbeteckning/gatuadress	Gradering vid inventering
1860–1910-talets bebyggelse i stations- och handelssamhället	
BALDER 1/STORGATAN 29	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
EKEN 1/STORGATAN 30	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
EKEN 2/STORGATAN 32	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
EKEN 3/STORGATAN 34	Särskilt värdefull bebyggelse
EKEN 4/STORGATAN 36	Högt allmänt bebyggelsevärde
EKEN 5/STORGATAN 38	Särskilt värdefull bebyggelse
EKEN 6/STORGATAN 40	Högt allmänt bebyggelsevärde
EKEN 7/STORGATAN 42	Särskilt värdefull bebyggelse
EKEN 10/TRÄDGÅRDSGATAN 5 B	Högt allmänt bebyggelsevärde
EKEN 14/TRÄDGÅRDSGATAN 5 C	Särskilt värdefull bebyggelse
HERRLJUNGA 3:54/HERRLJUNGA STATION	Särskilt värdefull bebyggelse
HERRLJUNGA 34:5/LOKSTALL	Högt allmänt bebyggelsevärde
KÖPMANNEN 5/STORGATAN 46 A	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
KÖPMANNEN 6/STORGATAN 46 B	Högt allmänt bebyggelsevärde
NORNAN 1/STORGATAN 5	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
NORNAN 3/STORGATAN 9	Särskilt värdefull bebyggelse
NORNAN 5/STORGATAN 3	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
TALLEN 1/STORGATAN 28	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
VALKYRIAN 2/STORGATAN 25	Särskilt värdefull bebyggelse
VALKYRIAN 3/STORGATAN 23	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
VIKINGEN 3/STORGATAN 17B	Särskilt värdefull bebyggelse
1910–1920-talets bebyggelse	
BOKEN 6/FABRIKSGATAN 10	Högt allmänt bebyggelsevärde
ENEN 4/FABRIKSGATAN 13	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
HAVREN 7/ALINGSÅSVÄGEN 12	Särskilt värdefull bebyggelse
HERRLJUNGA 6:26/STORGATAN 37	Särskilt värdefull bebyggelse
SLÖJDAREN 3/TRÄDGÅRDSGATAN 16	Högt allmänt bebyggelsevärde
SVEA 1/STORGATAN 62	Allmänt bebyggelsevärde
SVEA 2/STORGATAN 64	Högt allmänt bebyggelsevärde
RÖDKLÖVERN 1/GAMLA ALINGSÅSVÄGEN 9	Högt allmänt bebyggelsevärde
1930–1950-talets bebyggelse	
BOKEN 1/ÖSTRA PARKGATAN 11	Högt allmänt bebyggelsevärde
BOKEN 7/SÖDRA PARKGATAN 13A-C	Högt allmänt bebyggelsevärde
BOKEN 8–15/STUREGATAN 4–10, SÖDRA PARKGATAN 5–11	Särskilt värdefull bebyggelse
BRAGE 13/VERKSTADSGATAN 7	Allmänt bebyggelsevärde
FJÄLLSKIVLINGEN 9/EKEVÄGEN 51	Allmänt bebyggelsevärde
FREY 6–7/KVARNGATAN 1/STORGATAN 43	Allmänt bebyggelsevärde
GRANEN 4/SÖDRA PARKGATAN 16	Högt allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 5:12/STORGATAN 45	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
HERRLJUNGA 5:13/STORGATAN 47	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan

HERRLJUNGA 5:16/KVARNVÄGEN 4	Högt allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 7:20/HUDENEVÄGEN 6	Högt allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 7:19/HUDENEVÄGEN 4	Särskilt värdefull bebyggelse
HÄMPLINGEN 1/ARVIDSGÅRDSGATAN 13	Allmänt bebyggelsevärde
HÖKEN 2/FRIGGAGATAN 4	Allmänt bebyggelsevärde
KLINTEN 4/VÄSTERGÅRDSGATAN 66	Högt allmänt bebyggelsevärde
KORSNÄBBEN 2/PRÄSTGÅRDSGATAN 3	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
MIMER 9/NYGATAN 8	Särskilt värdefull bebyggelse
MIMER 10/SVEAGATAN 11	Särskilt värdefull bebyggelse
MIMER 11/SVEAGATAN 9	Särskilt värdefull bebyggelse
MIMER 12/SVEAGATAN 7	Särskilt värdefull bebyggelse
MOSSEN 2/ARVIDSGÅRDSGATAN 4	Allmänt bebyggelsevärde
MOSSEN 3/ARVIDSGÅRDSGATAN 6	Allmänt bebyggelsevärde
PRÄSTBO 5/NYGATAN 5	Högt allmänt bebyggelsevärde
PRÄSTBO 6/NYGATAN 7	Särskilt värdefull bebyggelse
RÖDSTJÄRTEN 16/STORA SKOLGATAN 23	Allmänt bebyggelsevärde
TRASTEN 9/ANDRÉGATAN 12	Allmänt bebyggelsevärde
TRASTEN 10/ANDRÉGATAN 14	Allmänt bebyggelsevärde
ÅKERBLOMMAN 1/NÄSTEGÅRDSGATAN 1	Högt allmänt bebyggelsevärde
ÄNGEN 4/SVEAGATAN 14	Högt allmänt bebyggelsevärde
ÄNGEN 6/NYGATAN 14	Särskilt värdefull bebyggelse

1960–1980-talets bebyggelse

BACKSIPPAN 1/BARRGATAN 1	Högt allmänt bebyggelsevärde
BACKSIPPAN 9/BARRGATAN 2	Allmänt bebyggelsevärde
FALKEN 11/VEGAGATAN 1	Allmänt bebyggelsevärde
FLUGSNAPPAREN 1/ANDRÉGATAN 17–21, RINGVÄGEN 19–21	Allmänt bebyggelsevärde
KANTARELLEN 1/EKEVÄGEN 24	Högt allmänt bebyggelsevärde
KORSNÄBBEN 3/PRÄSTGÅRDSGATAN 5	Allmänt bebyggelsevärde
SVALAN 1/STORA SKOLGATAN 33	Högt allmänt bebyggelsevärde
ORKIDÉEN 1/KVISTGATAN 1	Allmänt bebyggelsevärde
VALKYRIAN 4/STORGATAN 21	Högt allmänt bebyggelsevärde
VIKINGEN 2/STORGATAN 17	Högt allmänt bebyggelsevärde
VIKINGEN 4, JÄRNVÄGSPLATSEN 4	Högt allmänt bebyggelsevärde
VIOLEN 12–13/NÄSTEGÅPRDSGATAN 3, KORSGATAN 1, VÄSTERGÅRDSGATAN 51	Allmänt bebyggelsevärde
VIPAN 1/FÅGELVÄGEN 2	Allmänt bebyggelsevärde
ÖRNEN 6/FÅGELVÄGEN 1	Allmänt bebyggelsevärde
ÖRNEN 14/KARLAVÄGEN 5	Allmänt bebyggelsevärde

Agrara spår

FLUGSVAMPEN 6/ASPVÄGEN 3	Särskilt värdefull bebyggelse
HERRLJUNGA 4:1/KVARNVÄGEN 13	Särskilt värdefull bebyggelse
HERRLJUNGA 28:2/BITTERNAVÄGEN 1	Allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 35:1/KVARNVÄGEN 10	Högt allmänt bebyggelsevärde
SAXEN 2/JÄRNVÄGSGATAN 25	Högt allmänt bebyggelsevärde
SYLEN 1/JÄRNVÄGSGATAN 51	Allmänt bebyggelsevärde
VINGEN 2/STENBYVÄGEN 17	Högt allmänt bebyggelsevärde

Utbildnings- och fritidsbebyggelse

BJÖRKEN 10/KUNSKAPSKÄLLAN	Högt allmänt bebyggelsevärde
SVEA 8/SVEAGATAN 3	Allmänt bebyggelsevärde
MIMER 18/STORGATAN 70A	Särskilt värdefull bebyggelse
MIMER 20/SVEAGATAN 5	Högt allmänt bebyggelsevärde
MIMER 2:159/STORGATAN 70F-G, STORGATAN 70B-E	Högt allmänt bebyggelsevärde
HARABERGETS HEMBYGDSPARK, GAMLA SKOLAN	Högt allmänt bebyggelsevärde

Vård-, utbildnings- och kommunal bebyggelse

FLUGSVAMPEN 7/HORSBYVÄGEN 16	Allmänt bebyggelsevärde
MIMER 17/STORGATAN 72	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
VIKINGEN 1/JÄRNVÄGSPLATSEN 3	Allmänt bebyggelsevärde
STYRBJÖRN 5/TORGET 1	Högt allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 2:141/ÖSTRA KYRKOGATAN 7	Särskilt värdefull bebyggelse

Kyrklig bebyggelse

HERRLJUNGA 2:50/HERRLJUNGA KYRKA	Skyddad kyrka
HERRLJUNGA 2:50/BÅRHUSET	Högt allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 2:50/PRÄSTGÅRDSGATAN 2/ KAPELLET	Särskilt värdefull bebyggelse
HERRLJUNGA 7:27/STORGATAN 61	Särskilt värdefull bebyggelse
KÖPMANNEN 2/FABRIKSGATAN 5	Högt allmänt bebyggelsevärde
VALKYRIAN 5/ÖSTRA KYRKOGATAN 4	Högt allmänt bebyggelsevärde

Hembygds- och folkparksbebyggelse

GÅNGAREN 3/FOLKETS PARK SKOGSHÄLLA	Allmänt bebyggelsevärde
HARABERGETS HEMBYGDSPARK	Särskilt värdefull bebyggelse

Industri- och verksamhetsbebyggelse

EKEN 12/LINNÉGATAN 5	Särskilt värdefull beb. – skyddad i plan
GÖKEN 7/FRIGGAGATAN 3	Allmänt bebyggelsevärde
HERRLJUNGA 1:32/HORSBYVÄGEN 3	Allmänt bebyggelsevärde
MÅLAREN 4/BJÖRKVÄGEN 5	Allmänt bebyggelsevärde
MÅLAREN 8/BJÖRKVÄGEN 3	Allmänt bebyggelsevärde
SLÖJDAREN 1/TRÄDGÅRDSGATAN 14	Högt allmänt bebyggelsevärde
TOR 4/KVARNVÄGEN 5	Allmänt bebyggelsevärde

Mer läsning

Webbaserad läsning

Natur- och kulturmiljö, en del av Förvaltningen för kulturutveckling inom Västra Götalandsregionen har webbaserad information kring bland annat byggnadsvård och kulturmiljö. Tidigare byggnadsinventeringar finns tillgängliga samt kulturmiljöprogram för kommuner inom Västra Götaland. Webb: vgregion.se – kulturutveckling – natur- och kulturmiljö

Slöjd och byggnadsvård på Nääs är en del av natur- och kulturmiljö inom Förvaltningen för kulturutveckling. Här finns webbaserad information kring byggnadsvård generellt samt specifika byggnadsfakta kring hus i väst. Webb: slojdochbyggnadsvard.se

Litteratur

Stora boken om byggnadsvård. Inspiration, tradition, praktiska råd. Gudmundsson, Göran. (2010). Stockholm: Bonniers. ISBN: 9 789 174 240 481.

Så byggdes husen 1880–2000. Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år. Björk, Cecilia, Kallstenius, Per, Reppen, Laila. (2003). Stockholm: Formas. ISBN: 9 154 058 880.

Så byggdes staden. Björk, Cecilia, Nordling, Lars, Reppen, Laila. (2000). Stockholm: Svensk byggtjänst. ISBN 9 789 173 338 820.

Så byggdes villan. Svensk villaarkitektur från 1890 till 2010. Björk, Cecilia, Reppen, Laila. (2009). Stockholm: Formas. ISBN: 978 914 060 054.

Tidstypiskt. Arkitekturdetaljer i flerbostadshus 1880–1980. Björk, Cecilia, Reppen, Laila. (2016). Stockholm: Svensk byggtjänst.

Tidigare inventeringar

1977: *Kulturhistorisk inventering 16*. Herrljunga kommun. Tätorten. Etapp1. Älvsborgs Läns Museiförening. (1977).

1990: *Kulturhistorisk byggnadsinventering 36*. Herrljunga kommun. Älvsborgs länsmuseum. (1990). ISSN: 02805189.

1995: *Kulturmiljöprogram*. Herrljunga kommun. Älvsborgs länsmuseum. (1995).

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Arkiv

Herrljunga kommunarkiv, Emma Lindberg.

Muntliga källor

Backenfall, Peter och Nyvaller, Monica, Herrljunga hembygdsförening, digitalt möte 2022-05-12.

Tryckta källor och litteratur

Tryckta källor och litteratur

Andersson, Malena, Jönses, Lars, Mol, Adam, Ärnbäck, Kristoffer. (2020). *Dalamodernismen*. Bebyggelse i Dalarna 1930–1980. Falun: Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförbund. ISBN: 9 789 187 719 288.

A:son Palmqvist, Lena. (1986). *Stationssamhället – brott eller kontinuitet*. Ur Bebyggelsehistorisk tidskrift. Järnväg, bygd och bebyggelse. Nr. 12 1986. Stockholm. ISSN: 03492834.

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per, Reppen, Laila. (2003). *Så byggdes husen 1880–2000*. Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år. Stockholm: Formas. ISBN: 9 154 058 880.

Björk, Cecilia, Reppen, Laila. (2000). *Så byggdes staden*. Stockholm: Svensk byggtjänst. ISBN 9 789 173 338 820.

Björk, Cecilia, Reppen, Laila. (2009). *Så byggdes villan*. Svensk villaarkitektur från 1890 till 2010. Stockholm: Formas. ISBN: 978 914 060 054.

Hedin, Daniel. (2021). *På rekordtid*. Från stationssamhälle till centralort. Fallstudie Kil, bebyggelseutveckling 1960–1975. Göteborg: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. ISSN: 11 013 303. ISRN: GU/KUV-21/17-SE.

Lepasoon, Urve. (1996). *Byggnaders särdrag*. En stilhistorisk handbok. 1880–1960. Karlskrona: Boverket.

Sahlgren, Jörgen (red.). (1951). *Sveriges bebyggelse*. Statistisk – topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygdens. Älvsborgs län, del VII. 1951. Bokförlaget Hermes AB Uddevalla.

Winroth, Hampus. (2016). *Municipalsamhällen i Västra Götaland*. Bebyggelsen i Sveriges en gång vanligaste typ av tätort. Göteborg: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. ISSN: 11 013 303, ISRN: GU/KUV-16/11-SE.

Älvsborgs Läns Museiförening. (1977). *Kulturhistorisk inventering 16*. Herrljunga kommun. Tätorten. Etapp1.

Älvsborgs länsmuseum. (1990). *Kulturhistorisk byggnadsinventering 36*. Herrljunga kommun. ISSN: 02805189.

Älvsborgs länsmuseum. (1995). *Kulturmiljöprogram*. Herrljunga kommun.

Elektroniska källor

Erik Bülow-Hübe. 2019-05-04. Wikipedia. Hämtat 2022-04-25 från https://sv.wikipedia.org/wiki/Erik_B%C3%BClow-H%C3%BCbe.

Herrljunga kommuns historia. 2020-01-08. Hämtat 2022-04-07 från https://herrljunga.se/kommun-och-politik/kommuninformation/historia.html

Herrljungabygdens församling. 2021-09-01. Hämtat 2022-04-29 https://www.svenskakyrkan.se/herrljunga/herrljunga-kyrka

Herrljunga kommun översiktsplan 2017–2035. KS 2015–115, 2017. Hämtat 2022-05-17 från https://herrljunga.se/bo-bygga-och-miljo/samhallsplanering/oversiktsplanering.html

Kulturhistorisk värdering och urval. Boverket. 20 april 2022. Hämtat 2022-04-22 https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/vad-ar-kulturvarden/kulturhistorisk-vardering-och-urval/

Lagar och ansvar för kulturhistorisk bebyggelse. Riksantikvarieämbetet. 2021-11-01. Hämtat 2022-04-05. https://www.raa.se/hitta-information/bebyggelseregistret-bebr/stoddokument-bebr/lagar-och-ansvar/

Plattformen. Boverket, PBL kunskapsbanken. 2021-06-31. Hämtat 2022-04-05 från https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/vad-ar-kulturvarden/

Samuel Fränne. 2016-12-07. Kulturnav. Hämtat 2022-04-25 från https://kulturnav.org/fda50c0d-6a56-4ee6-9da4-a2350c6ec037

Översiktsplanen, Boverket. 2020-04-01. Hämtat 2022-04-22 från https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/